

Sənədin tərcüməsi edilməsi AYİB tərəfindən yalnız oxucunun rahatlığı üçün təmin edilmişdir. AYİB sənədin düzgün tərcümə edilməsi üçün lazımi tədbirlər görsə də, tərcümənin dəqiqliyinə zəmanət vermir. Oxucu, öz mülahizələrinə uyğun olaraq, bu tərcüməyə etibar edib etməyəcəyinə qərar verə bilər. Heç bir halda AYİB, AYİB-in işçisi və ya nümayəndəsi, səbəbindən və ya ondan irəli gələn təhriflərdən asılı olmayaraq, tərcümədəki səhvlərə, boşluqlara, qüsurlara, məzmunun qeyri-dəqiq tərcüməsinə görə oxucu qarşısında məsuliyyət daşımır. Sənədin ingilis və tərcümə variantları arasında hər-hansı uyğunsuzluq və ya ziddiyət aşkar olunarsa, ingilis variantı əsas sənəd kimi götürüləcək.

AVROPA YENİDƏNQURMA VƏ İNKİŞAF BANKININ SƏNƏDİ

AZƏRBAYCAN ÜZRƏ ÖLKƏ STRATEGİYASI

18 sentyabr 2007-ci il tarixində Direktorlar Şurası tərəfindən təsdiq edilmişdir

MÜNDƏRICAT

MÜNDƏRICAT.....	2
QISALTMALAR SIYAHISI.....	4
PREZIDENTİN TÖVSIYYƏLƏRİ	7
ÖLKƏ STRATEGİYASI	12
1. BANK PORTFELİ.....	12
1.1 Cari günə kimi Bank fəaliyyətinin icmalı	12
1.2 Ölkə üzrə əvvəlki Strategiyanın İcrası.....	13
1.3 Bank Portfelinin keçid təsiri və əldə olunmuş nəticələr	15
1.3.1 Portfelin Keyfiyyəti.....	15
1.3.2 Birgə Maliyyələşdirilmənin səfərbər edilməsi	16
1.3.3 Keçid dövrünə təsir və əldə edilmiş təcrübə.....	16
1.4 Portfel nisbəti	18
2. FƏALİYYƏT MÜHİTİ	18
2.1 Ümumi islahatlar mühiti	18
2.1.1 Siyasi Mühit.....	18
2.1.2 İqtisadi Mühit.....	18
2.1.3 Sosial və Əmək Şəraiti	20
2.1.4 Hüquqi islahatlar	21
2.1.5 Ətraf mühit ilə bağlı vəziyyət.....	21
2.2 Keçid dövründə irəliləyişlər və bununla bağlı problemlər.....	23
2.2.1 Keçid dövründə irəliləyiş	23
2.2.2 Keçid dövrü ilə bağlı problemlər.....	24
2.2.3 Kapitaldan istifadə etmə imkanları və investisiya tələbləri	29
3. STRATEJİ MEYLLƏR	30
3.1 Strategiya dövrü üçün Bankın prioritetləri	30
3.2 Sektorlar üzrə Problemlər və Bankın məqsədləri.....	Error! Bookmark not defined.
3.2.1 Müəssisələr sektoru	30
3.2.2 Maliyyə Qurumları.....	32
3.2.3 İnfrastruktur və Enerji sektoru	32
3.2.4 Siyasətin müəyyən edilməsi üzrə dialoq və investisiya iqlimi	35
4. BEYNƏLXALQ MALİYYƏ TƏŞKİLATLARI VƏ DONOR QURUMLAR İLƏ ƏMƏKDAŞLIQ	35

ƏLAVƏ 1: SİYASİ QIYMƏTLƏNDİRMƏ	36
ƏLAVƏ 2: SEÇİLMİŞ İQTİSADİ GÖSTƏRİCİLƏR	40
ƏLAVƏ 3: HÜQUQİ İSLAHATLAR.....	42
ƏLAVƏ 4: BANK ÖHDƏLİKLƏRİ VƏ XALIS PORTFEL	49
ƏLAVƏ 5: LAYİHƏ PORTFELİ NÜMUNƏSİ	51
ƏLAVƏ 6: AZƏRBAYCAN İNVESTİSİYA ŞİRKƏTİ.....	52
ƏLAVƏ 7: TEXNİKİ ƏMƏKDAŞLIQ	54
ƏLAVƏ 8: DİGƏR BEYNƏLXALQ MALİYYƏ TƏŞKİLATLARININ VƏ DONOR QURUMLARININ FƏALİYYƏTİ.....	57

QISALTMALAR SİYAHISI

AÇG	Azəri-Çıraq-Günəşli
AİB	Asiya İnkişaf Bankı
ADDY	Azərbaycan Dövlət Dəmir Yolları
AİŞ	Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti
AZN	Azərbaycan Manatı
BTX	Biznes ilə bağlı tövsiyələr Xidməti
BMZ	Bundesministerium für Wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung – Almaniya İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf üzrə Federal Nazirliyi
GÜB	Gün üzrə barel
BTC	Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft borukəməri
TİM	Təmiz İnkişaf Mexanizmi
MAKMF	Mərkəzi Asiya Kiçik Müəssisələr Fondu
MSK	Mərkəzi Seçki Komissiyası
MDB	Müstəqil Dövlətlər Birliyi
Kİ	Korrupsiya İndeksi
DEG	Deutsche Investitions and Entwicklungsgesellschaft
BİM	Birbaşa İnvestisiya Mexanizmi
BKM	Birbaşa Kreditlərin verilməsi Mexanizmi
AK	Avropa Komissiyası
ETQ	Ekoloji Təsirin Qiymətləndirilməsi
AİB	Avropa İnvestisiya Bankı
HSŞT	Hasilat Sənayesi üzrə Şəffaflıq Təşəbbüsü
AQS	Avropa Qonşuluq Siyasəti
EKÖT	Erkən Keçid Dövründə olan Ölkələr üzrə Təşəbbüs
EKÖF	Erkən Keçid Dövründə olan Ölkələr Fondu
Aİ	Avropa İttifaqı
XBİ	Xarici Birbaşa İnvestisiya

MQ	Maliyyə Qurumları
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul
GUAM	Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan, Moldaviya
ABB	Azərbaycan Beynəlxalq Bankı
BYİB	Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı
BİA	Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası
MK	Məcburi Köçkünlər
BMQ	Beynəlxalq Maliyyə Qurumu
BMHS	Beynəlxalq Maliyyə Hesabdarlığı Standartları
BƏT	Beynəlxalq Əmək Təşkilatı
BVF	Beynəlxalq Valyuta Fondu
QKSQMP	Qiyəmətli Kağızlar ilə bağlı Sövdələşmə Qaydalarının məqsəd və prinsipləri
BƏYB	Beynəlxalq Əməkdaşlıq üzrə Yaponiya Bankı
YAYF	Yoxsulluğun azaldılması üzrə Yaponiya Fondu
YBƏF	Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Qurumu
KfW	Kreditanstalt für Wiederaufbau und Entwicklung
OBMM	Orta ölçülü birgə-maliyyələşdirmə Mexanizmi
RİTN	Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi
ETSN	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
MV	Millət Vəkili
OS	Orta sahibkarlıq
MKOS	Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq
AMB	Azərbaycan Milli Bankı
ƏMMTP	Ətraf mühitə dair Milli Tədbirlər Planı
MİP	Milli İndikativ Proqram
NSMFP	Neft sızmalarına dair Milli Fövqəladə Planı
DQİHT	Demokratik Qurumlar və İnsan hüquqları üzrə təşkilat
İƏİT	İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı

ATƏT	Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı
LİQ	Layihə üzrə İşçi Qrup
ÖSi	Özəl sektor iştirakı
CQB	Cənubi Qafqaz Borukəməri
QKDK	Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsi
MHSQ	Ətraf mühitin Strateji Qiymətləndirilməsi
DEP	Davamlı Enerji Proqramı
KOS	Kiçik və orta sahibkarlıq
ARDNŞ	Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti
ARDNF	Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu
YADNDP	Yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf üzrə Dövlət Proqramı
ÖNT	Öz özünü tənzimləyən təşkilat
TY	Texniki Yardım
DİP	Dövriyyə İdarəetmə Proqramı
TƏ	Texniki Əməkdaşlıq
TYP	Ticarətə Yardım Proqramı
TRACECA	Avropa-Qafqaz-Mərkəzi Asiya Nəqliyyat Dəhlizi
BM	Birləşmiş Millətlər
USAID	Beynəlxalq qurumlar üzrə ABŞ təşkilatı
USTDA	ABŞ Ticarət və İnkişaf Təşkilatı
DB	Dünya Bankı
ÜTT	Ümumdünya Ticarət Təşkilatı

QISA XÜLASƏ

Azərbaycan AYİB-in Təsis edilməsinə dair Razılaşmanın 1-ci Maddəsinin yerinə yetirilməsi ilə bağlı öhdəliyi üzərinə götürmüşdür və bu prosesə sadıq şəkildə əməl etməyə davam edir. Ölkənin iqtisadi inkişafı yüksək səviyyə ilə artdığı halda çox-partiyalı sistemə əsaslanan demokratik və pluralist cəmiyyətə keçid prosesi zəif və qeyri-bərabər olmuşdur və bir çox çətinliklər hələ də mövcuddur. Beynəlxalq müşahidəçilərin rəylərinə əsasən, 2003-cü ilin oktyabr ayında keçirilmiş prezident seçkiləri və 2005-ci ilin noyabr ayında keçirilmiş sonuncu parlament seçkiləri zamanı əvvəlki seçkilər ilə müqayisədə müəyyən irəliləyişlərin müşahidə olunmasına baxmayaraq ATƏT-in bir sıra öhdəlikləri yerinə yetirilməmişdir. 2008-ci ilin oktyabr ayında keçiriləcək növbəti prezident seçkiləri kütləvi informasiya vasitələrinin azadlığının və düzgün fəaliyyət göstərən demokratik institutların formalaşdırılması sahəsində irəliləyişləri nümayiş etdirmək üçün əlverişli fürsətdir.

Neft istehsalının artımından və Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) neft borukəmərinin açılışından sonra iqtisadiyyat köklü şəkildə dəyişmişdir. 2002-2005-ci illər ərzində orta iqtisadi artım təxminən 10 faizə bərabər olduğu halda 2005-ci il üzrə faktiki ÜDM-nin 26 faiz səviyyə ilə artaraq 2006-cı ildə misli görünməmiş 35 faizə çatması sayəsində Azərbaycan dünyada ən sürətlə inkişaf edən iqtisadiyyata malik olmuşdur. Son iki il ərzində sürətli artım hesabına adambaşına faktiki ÜDM-nin səviyyəsi iki dəfədən çox artmışdır. Yüksək qiymət artımı ilə müşahidə olunan neft istehsalının və ixracın artımı sayəsində digər dövrlər ilə müqayisədə daha çox neftdən asılı olan iqtisadi struktur yaranmışdır. Hazırda neft sektoru ÜDM-nin 54 faizini və sənayenin $\frac{3}{4}$ hissəsini təşkil edir. Son iki il ərzində, neft və qaz sektorunun yüksək artımının təsiri nəticəsində qeyri-neft sektoru xüsusilə də maşınqayırma, kimya sənayesi, tikinti və telekommunikasiya sektorları üzrə orta hesabla 12 faiz artım qeydə alınmışdır.

Yüksək neft gəlirləri hesabına makroiqtisadi nəticələr müşahidə olunmuşdur. Azərbaycanın fiskal mövqeyi son iki il ərzində möhkəmlənməyə davam etmişdir. 2006-cı ildə büdcə gəlirlərinin $\frac{2}{3}$ səviyyə ilə artması hesabına dövlət xərcləri əsasən də infrastruktur sərmayələrinin həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Neft ixracının əhəmiyyətli dərəcədə artması və böyük ixrac borukəmərlərinin tikintisi başa çatdırıldıqdan sonra tikinti yönümlü idxalların azalması sayəsində cari hesablar 2004-cü ildəki 30 faizə bərabər defisitdən 2006-cı ildə 15 faiz profisitə dəyişmişdir. Lakin, neft ixracının əhəmiyyətli dərəcədə artması, yerli tələbatın artımı və məvaciblərin davamlı artımı sayəsində pul kütləsində yüksəlmə meyilləri müşahidə edilmişdir. Bunun nəticəsi olaraq inflyasiya səviyyəsi davamlı qaydada artmaqla 2005-ci ilin sonunda müşahidə olunan 5.4 faizdən 2006-cı ilin sonunda 11.4 faizə çatmışdır. Bu göstərici 2007-ci ilin mart ayında 16 faizə qədər artmışdır. Son iki il ərzində faktiki valyuta məzənnəsi təxminən 10 faiz artmaqla qeyri-neft sektorunda rəqabətliyin itirilməsi ilə bağlı narahatçılıqlara səbəb olmuşdur.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, təbii sərvətlər ilə zənginlik iqtisadi islahatları mürəkkəbləşdirir və Azərbaycanda da burada istisna deyil. Struktur islahatları ilə bağlı irəliləyişlər qeyri-bərabərdir. Hökumət, enerji qiymətlərinin beynəlxalq səviyyəyə çatdırılması üçün sonuncu dəfə 2007-ci ilin yanvar ayında qiymətləri əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Təbii sərvətlər hesabına əldə olunan gəlirlərin şəffaflığı artırılmışdır, belə ki, Azərbaycan Hasilat Sənayesinə dair Şəffaflıq Təşəbbüsü çərçivəsində fəaliyyətin gedişatına dair hesabatları beynəlxalq standartlara uyğun olaraq təftiş edərək təqdim edən ilk ölkə olmuşdur. Həmçinin, hökumət qurumları AYİB tərəfindən dəstəklənən son infrastruktur layihələrində dövlət satınalmaları prosedurlarının şəffaf olmasında maraqlı olduqlarını nümayiş etdirmişlər. Biznes mühitinin

yaxşılaşdırılması, o cümlədən biznes fəaliyyəti ilə bağlı qeydiyyat prosedurlarının sadələşdirilməsi üçün bir sıra ilkin addımlar atılmışdır.

Lakin, qeyri-neft sektorunda mövcud olan biznes mühitində isə əhəmiyyətli dəyişikliklərin həyata keçirilməsi ehtiyacı vardır. Mürəkkəb vergi və gömrük sistemləri, bürokratik gecikdirmələr və korrupsiya halları əsasən də qeyri-neft sektorunda özəl sahibkarlığın inkişaf etdirilməsində başlıca maneələr olaraq qalır. Korrupsiya ilə mübarizə haqqında qanunun 2005-ci ilin yanvar ayında qüvvəyə minməsinə baxmayaraq, Korrupsiya ilə Müabrizə Komissiyası qanunun icrasını zəif templə həyata keçirmişdir. Dünya Bankının 2006-cı il üzrə Biznes Fəaliyyətinin Qurulması ilə bağlı Sorğusunda Azərbaycan 175 ölkə arasında 99-cu yeri tutmuşdur. Inhisar halları rəqabətliyə maneə yaratmağa davam etdiyi halda hökumətin qeyri-neft sektorunda sərmayə qoyuluşlarına müdaxilələri sərmayəçilərin etibarlığına mənfi təsir göstərmişdir. Daxili və xarici sərmayəçilər üçün ədalətli mühitin yaradılmasını nəzərdə tutan İnvestisiya fəaliyyəti haqqında yeni qanun təxirə salınmışdır və hazırda müzakirə edilməkdədir. İqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunda birbaşa xarici investisiyaların səviyyəsi aşağı olaraq qalır.

Enerji sektorundan yüksək dərəcədə asılı olan iqtisadiyyat, enerji ilə bağlı dəyişikliklərə çox həssasdır. Bu səbəbdən də uzun müddətli davamlılıq üçün iqtisadiyyatın müxtəlifləşdirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. 2006-cı il üzrə dövlət xərclərinin sonuncu dəfə 80% artırılması və 2007-ci il üzrə gözlənilən 50 % artım, inflyasiya və valyuta məzənnəsi təzyiqlərinin artacağı habelə neft istehsalının orta müddət ərzində azalacağını nəzərə alaraq dövlət vəsaitlərinin ümumi absorbsiya imkanları və uzun-müddətli davamlılığı ilə bağlı narahatçılıqlar yaradır. Böyük həcmli neft gəlirləri kontekstində hökumətin əsas problemi böyük investisiya ehtiyaclarını ödəməklə və ölkədə yoxsulluq hallarını aradan qaldırmaqla makroiqtisadi tarazlığın təmin edilməsindən ibarətdir. Bu isə uzun-müddətli büdcə xərcləri siyasətinin (xərclərin həcmi və tərkibi baxımından) müəyyən edilməsini və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılmasına, qeyri-neft sektorunda rəqabətliyin artırılmasına və səmərəli infrastrukturun təsis edilməsinə yönəldilmiş dövlət sərmayələrinin səmərəli şəkildə idarə edilməsi üzrə proqramın tərtib edilməsini tələb edir.

2006-cı ildə Azərbaycan və Avropa İttifaqı tərəfindən Aİ-nin Avropa Qonşuluq Siyasəti (AQS) çərçivəsində Tədbirlər Planı qəbul edilmiş və enerji məsələləri ilə bağlı strateji əməkdaşlıq haqqında memorandum imzalanmışdır. AQS Tədbirlər Planının və ölkənin ÜTT-yə üzvlük ilə bağlı apardığı danışıqların islahatların həyata keçirilməsinə təkan verəcəyi gözlənilir.

Azərbaycan aşağıdakılardan ibarət əsas problemlər ilə üzləşməyə davam edir:

- Yerli özəl müəssisələrin daha da inkişaf etdirilməsi və xarici sərmayələrin cəlb edilməsi üçün əlverişli mühitin yaradılması məqsədilə davamlı korrupsiya ilə mübarizə tədbirləri vasitəsilə biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, inzibati potensialın möhkəmləndirilməsi, tənzimləmə mühitinin və qanun aliliyinin təkmilləşdirilməsi.
- Kənd rayonları və paytaxtdan kənar ərazilər daxil olmaqla bütün ölkə ərazisində uzun müddətli istisadi siyasət və həvəsləndirmə sxemləri vasitəsilə yoxsulluğun azaldılmasının və davamlı inkişafın təmin edilməsi məqsədilə iqtisadiyyatın qeyri-neft və qaz sektorlarının inkişaf etdirilməsi.
- Neft gəlirlərinin qeyri-neft sektoruna istiqamətləndirilməsi üçün maliyyə sektorunun səmərəli mexanizm qismində təkmilləşdirilməsi və möhkəmləndirilməsi və davamlı gələcək artım üçün iqtisadiyyatın müxtəlifləşdirilməsinin dəstəklənməsi.

- Nəqliyyat, telekommunikasiya, elektrik enerjisi, qaz, su, kanalizasiya sistemi, tullantıların emalı sahələrində səmərəliyin və xidmətlər səviyyəsinin yaxşılaşdırılması məqsədilə dövlət infrastruktur sektorunun restukturizasiyası və sərmayələrin davam etdirilməsi, çox çirkələnmiş mühitin təmizlənməsi.
- Yüksək inflyasiya təzyiqlərinin və faktiki valyuta məzənnəsinin artmasının qarşısını almaq məqsədilə müvafiq valyuta və fiskal xərclər siyasəti vasitəsilə neft və qaz gəlirlərinin uzunmüddətli səmərəli idarə edilməsi və makro-iqtisadi tarazlığın təmin edilməsi.

2007-ci ilin 30 aprel tarixinə Bank enerji, nəqliyyat, su, bank, əmlak, aqrobiznes və ümumi sənaye daxil olmaqla müxtəlif sektorları əhatə edən 80 ölkə və regional layihələrin dəstəklənməsi məqsədilə 720 milyon AVRO həcmində vəsait ayırmışdır. Bankın xalis portfeli 461 milyon AVROya bərabərdir. Özəl sektorun nisbəti təmiz portfelin 52 faizini təşkil edir.

Azərbaycanın üzləşdiyi problemləri nəzərə alaraq, Bankın növbəti strategiya ilə əhatə olunan dövr üzrə mövqeyi iqtisadi diversifikasiya vasitəsilə açıq bazar yönümlü iqtisadiyyata keçidin və uzun-müddətli davamlı inkişaf üçün əlverişli şəraitin yaradılmasını dəstəkləməkdən ibarət olacaq.

Bank bu dövrdə fərdi olaraq aşağıdakıları həyat keçirəcək :

- dövlət və özəl sektorlar ilə birgə çalışaraq sektorlarda islahatların həyata keçirilməsində fəal iştirak edəcək və investisiya mühitinin təkmiləşdirilməsi üçün dövlət qurumları ilə siyasət dialogunu davam etdirəcək.
- Yerli sahibkarlar, yerli banklar və xarici sərmayəçilər ilə birgə çalışaraq kənd rayonlarının inkişaf etdirilməsi daxil olmaqla iqtisadiyyatın qeyri-neft və qaz sektorlarına doğru yönəldilməsinə və sənaye standartlarının beynəlxalq səviyyəyə çatdırılmasına xüsusi önəm yetirərək korporativ sektorun inkişafını dəstəkləyəcək.
- Bank sektorunun inkişaf etdirilməsində başlıca rolunu yerinə yetirməyə davam edəcək, rəqabətliyin yaxşılaşdırılmasına, kənd yerlərində maliyyə xidmətlərindən istifadə imkanlarını həvəsləndirilməsinə və qeyri-bank maliyyə xidmətlərinin inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirəcək.
- Nəqliyyat, enerji sahələrinə və ətraf mühitin təmizlənməsinə xüsusi diqqət yetirərək əsas infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsində, potensialın artırılmasının dəstəklənməsində, sektorun re-strukturizasiyası vasitəsilə özəl sektorun iştirakının dəstəklənməsində və potensial Dövlət-Özəl Əməkdaşlığının dəstəklənməsində öz rolunu artırıcaq.

Növbəti strategiya müddəti ərzində Bankın operativ məqsədləri aşağıdakılardır:

1. **Sahibkarlıq sekoru** – Bank birbaşa kreditlər və səhm kapitalı qoyuluşları vasitəsilə habelə maliyyə sektorunu dəstəkləməklə qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsini dəstəkləyəcək. Xüsusi diqqət yerli müəssisələr və qeyri-bank mikro-maliyyə təşkilatları üçün birbaşa sərmayələrin təmin edilməsi daxil olmaqla müəyyən edilmiş vasitələri, vəsaitləri və proqramları tam olaraq istifadə etməklə habelə yerli banklar vasitəsilə kredit xətləri və ticarətə yardım proqramı kimi ənənəvi mexanizmlər vasitəsilə kiçik və orta sahibkarlığa və mikro sahibkarlığa yetiriləcək. Bununla yanaşı, Bank yerli banklar ilə

birgə-maliyyələşdirmə mexanizmləri vasitəsilə orta sahibkarlığı da dəstəkləyəcək. Kiçik və Orta Sahibkarlıq Dövrüyyə İdarəetmə Proqramı və Biznes ilə bağlı tövsiyyələr Xidməti (BTX) Proqramı vasitəsilə daha da möhkəmləndiriləcək. Həmçinin Bank yerli və xarici sərmayəçilər ilə yanaşı daha böyük həcmli kredit vəsaitlərinin ayrılması və nizamnamə kapitalına sərmayə qoyuluşları üçün imkanlar axtaracaq və qeyri-neft sektorunda sərmayələrin dəstəklənməsi üçün yeni təsis edilmiş dövlət qurumu olan Azərbayvan İnvestisiya Şirkəti ilə müvafiq qaydada fəaliyyət göstərəcək. Bank korporativ idarəetmə, etibarlılıq, maliyyə məlumatlarının müvafiq qaydada açıqlanması və korporativ sektorda mülkiyyət şəffallığı ilə bağlı təkmilləşdirilmiş standartları təbliğ edəcək.

2. **Maliyyə Sektoru** – Bank daha böyük, daha müxtəlifləşdirilmiş və daha davamlı bankların inkişaf etdirilməsi məqsədilə Azərbaycanda mövcud və yeni partnyor-banklara kredit xərlərini, sindikatlaşdırılmış və subordinasiyalı kreditləri, səhm kapitalı qoyuluşlarını və ticarət mexanizmlərini təmin etməklə dəstəkləyəcək. Xüsusi diqqət bankların filial şəbəkələrinin genişləndirilməsi və kənd təsərrüfatı sektorunun daha geniş dəstək göstərilməsi vasitəsilə Bakıdan kənar ərazilər üçün maliyyə vəsaitlərinin təmin edilməsinə yetiriləcək. Bank yerli banklar arasında rəqabətliyi və onların möhkəmləndirilməsini dəstəkləməyə davam edəcək və bank sektorunda xarici sərmayələri dəstəkləyəcək. Bununla yanaşı, AYİB qeyri-bank mikro-maliyyə qurumlarını habelə lizinq və sığorta şirkətlərini dəstəkləyəcək. AYİB-in sektorda sərmayə qoyuluşları yerli maliyyə qurumlarının potensialının artırılması üçün əhəmiyyətli texniki yardım ilə müşahidə olunacaq.
3. **İnfrastruktur və Enerji Sektoru** – Azərbaycanın infrastruktur sektoru keçmiş dövrlərdə kifayət qədər sərmayə qoyuluşlarının olmaması, texniki xidmətlərin ləngidilməsi və zəif tənzimləmə mühiti üzündən az inkişaf etmişdir. Əsas infrastrukturun hazırkı səviyyəsi və sektorunun müvafiq qaydad re-strukturizasiya edilməməsi iqtisadi dirçəlişə maneə törədir, ölkənin rəqabətlik qabiliyyətini təhlükə altına alır və böyük həcmli xarici sərmayələrin cəlb edilməsi ehtimalını azaldır. Hal-hazırda Azərbaycanda daha ucuz və daha çevik maliyyə vəsaitlərinin mövcud olmasına baxmayaraq, Hökumətin xahişinə əsasən və Azərbaycanın Mərkəzi Asiya və Avropa arasında tranzit ölkəyə çevrilməkdən ibarət məqsədinə müvafiq olaraq Bankın, orta müddətli planlaşdırılmış böyük infrastruktur sərmayələrində mühüm və daha böyük rol oynayacağı gözlənilir. Bank artıq Hökumət ilə enerji sektoru ilə bağlı siyasət dialoqunda əsas rol oynayır və əsas sektorlar üzrə islahatların həyata keçirilməsini, hüquqi və tənzimləmə dəyişikliklərini və özəl sektorun cəlb edilməsini dəstəkləyəcək. Bankın bu sahəyə cəlb edilməsinin əsas faktoru satınalma ilə bağlı şəffaflyq təcrübələri, xüsusi texniki yardım, potensialın artırılmasının həyata keçirilməsi, dövlət müəssisələrinin kommersiyalaşdırılması, sektorlar üzrə islahatların keçirilməsi ilə bağlı məşvəətçi xidmətləri ilə bağlı təsiri və özəl sektorun təqdim edilməsində təcrübəsindən ibarət ocaq. Növbəti müddət ərzində bankın əsas diqqəti, Şərqi-Qərbi və Şimal-Cənub tranzit dəhlizlərinə (dəmir yolları, yollar, limanlar, aviasiya və nəqliyyat ilə bağlı maddi-texniki təchizat) xüsusi diqqət yetirməklə nəqliyyata, enerji sektoruna (enerji istahsalı və ötürülməsi, qazın toplanılması və nəqli, enerji səmərəliyi), bələdiyyə infrastrukturuna (bərək tullantıların yığılımı və silinməsi) və ətraf mühitin təmizlənməsinə (xüsusilə də enerji ilə bağlı çirklənmələr) yönələcək. Dövlət gəlirlərinin əhəmiyyətli dərəcədə artmasını və müxtəlif maliyyə mənbələrindən maliyyə vəsaitlərinin mövcud olmasını nəzərə alaraq Bank Hökumət və çox-tərəfli maliyyə qurumları ilə birgə spesifik sub-sektorları seçəcək. Bank layihələri birgə maliyyələşdirmək üçün Aİ, AİB və Azərbaycan qurumları ilə birgə çalışacaq və Avropa İnvestisiya Bankı ilə əlaqədə Avropa Komissiyası və AYİB arasında 2006-cı ilin dekabr ayında imzalanmış Anlaşma

Memorandumunu əsas götürərək digər BMQ-lər ilə əlaqələndirilməni təmin edəcək..

Təklif edilmiş strategiyanın səmərəli şəkildə icra edilməsi üçün Hökumətin struktur islahatlarının keçirilməsi üçün imkanları, töhvəsi və arzusu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bank yerli və xarici biznes icmaları, digər BMQ-lər, AK və iki-tərəfli donor təşkilatları ilə əlaqədə dövlət rəsmiləri ilə siyasət dialoqunu davam etdirəcək və təkmilləşdirəcək. Bu dialoq vasitəsilə Bank biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasına, uzun-müddətli iqtisadi müxtəlifləşdirmə üçün əsasın qoyulmasına, artımın kənd yerlərində və ikinci dərəcəli şəhərlərdə təmin edilməsinə, bank sektorunun möhkəmləndirilməsinə və tənzimləmə islahatlarının təbliğ edilməsinə yardım etmək məqsədlərini güdəcək. Bu baxımından Bank müxtəlif dövlət qurumları üçün TAM (Dövriyyə İdarəetmə Proqramı) və BAS (Biznes fəaliyyəti üzrə Məsləhətçi Xidmətləri Proqramı) proqramları üzrə xidmətlərin, hüquqi keçid ilə bağlı təyinatların və potensialın artırılmasının təmin edilməsi üçün müstəqil texniki yardımın səviyyəsinin artırılması üçün donor təşkilatlar ilə danışıqlar aparacaq.

ÖLKƏ STRATEGİYASI

1. BANKIN FƏALİYYƏT PORTFELİ

1.1 Bankın bu günə kimi həyata keçirdiyi işlərin xülsəsi

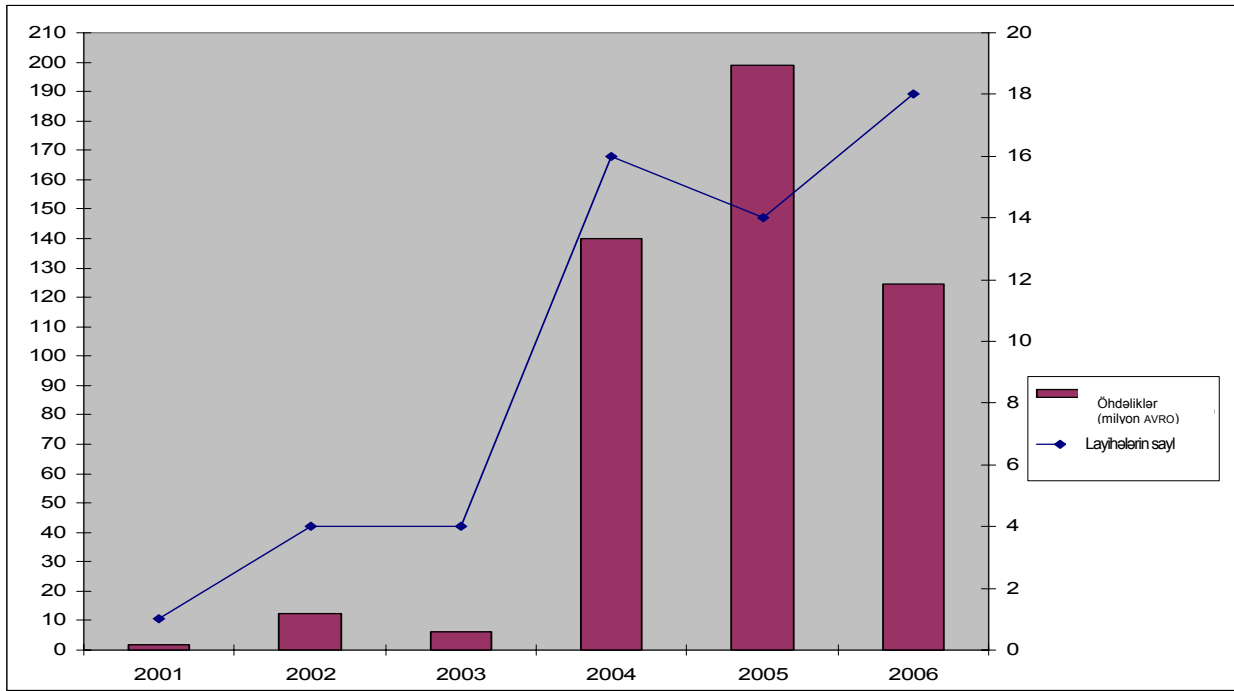
30 iyun 2007-ci il tarixinə kimi bank təbii sərvətlər, enerji, nəqliyyat, maliyyə qurumları, aqrobiznes, əmlak və ümumi sənaye sektorlarını əhatə edən məcmu dəyəri 739.1 milyon avroya bərabər 80 dövlət və regional layihələr imzalamışdır. Bankın xalis portfeli 482.4 milyon avro, cari dövriyyə aktivləri isə 162.6 milyon avroya bərabərdir.

Təbii sərvətlər sektoru Bank portfelində üsrünlük təşkil edərək məcmu portfelin 32.7 faizini təşkil edir, belə ki, Bank neft və qaz istehsalı habelə əsas nəqliyyat borukəmərələrinin tikintisi sahəsində bir neçə böyük layihələri maliyyələşdirmişdir. Bank energetika sahəsində 3 layihə imzalamışdır (onlardan ikisi artıq başa çatdırılmışdır) bu isə ümumilikdə Bank portfelinin 21 faizini təşkil edir. Əsas infrastrukturun bərpa edilməsi digər əhəmiyyətli sahə olaraq nəqliyyat layihələrinə xüsusi önəm verməklə Azərbaycandakı məcmu portfelin 26.9 faizini təşkil edir. Paralel olaraq bankın kredit, səhm kapitalı qoyuluşu və ticarətə yardım proqramları vasitəsilə yerli maliyyə qurumlarını dəstəkləməkdə aparıcı rol oynamasına baxmayaraq bu sektor məcmu portfelin 15.7 faizini təşkil edir və yerli partnyor bankların kapital bazasının az həcmli olması səbəbindən əsasən nisbətən kiçik həcmli sövdələşmələrdən ibarətdir. Bank tərəfindən sahibkarlıq sektoruna (xüsusi və ümumi sənaye) təmin edilmiş maliyyələşdirmə məcmu portfelin 3.7 faizini təşkil edir, bu isə qeyri-neft və qaz sektorlarının kiçik miqyaslı olmasının və biznes mühitinin mürrəkkəb olmasının təsiridir.

Cədvəl 1: 30 iyun 2007-ci il tarixinə kimi Bankın imzalamış olduğu öhdəliklərin və xalis portfelin həcmi (milyon avro ilə ifadədə)

Sektor	Öhdəliklər					Net portfel				
	Layihələrin sayı	Layihənin ümumi dəyəri	AYTB maliyyəsi	AYTB maliyyəsi faiz ilə	Ödənilmişdir	Layihələrin sayı	Portfel faizlə	Portfel istifadə edilməmiş öhdəlik	stifadə edilməmiş öhdəlik	cari dövriyyə aktivləri
Maliyyə İnstitutları	46	115.5	87.8	11.88	56.1	41	75.7	15.69	29.5	46.2
İnfrastruktur	6	240.5	146.4	19.81	61.4	3	129.8	26.91	84.9	44.8
<i>Bələdiyyə və Ətraf Mühiti İnfrastruktur</i>	1	80.6	16.8	2.27	16.8	1	4.6	0.95	0	4.6
<i>Nəqliyyat</i>	5	159.9	129.6	17.53	44.6	2	125.2	25.95	84.9	40.2
Enerji	19	3534.7	481.3	65.12	284.7	13	259.3	53.75	196.6	62.7
Təbii Ehtiyatlar	16	3.348,3	340.8	46.11	229.3	10	157.8	32.71	111.5	46.3
Enerji	3	186.4	140.5	19.01	55.4	3	101.5	21.04	85.1	16.4
Xüsusi Sənaye	7	21.8	14.6	1.98	5.8	2	9	1.87	8.5	0.6
Aqrobiznes	4	9.3	9	1.22	0.2	2	9	1.87	8.5	0.6
Əmlak və Turizm	3	12.5	5.6	0.76	5.6	0	0	0	0	0
Ümumi Sənaye	2	13	9	1.22	1.2	2	8.6	1.78	0.7	7.9
Ölkə üzrə məcmu	80	3.925,5	739.1	100.00	409.2	61	482.4	100	320.6	162.2

Sxem 1: İllik sövdələşmələrin həcmi və əməliyyatların sayı (regional layihələr daxil olmaqla)

Bank layihələrinin təfərrüatları üçün 4 sayılı Əlavəyə bax.

1.2 ƏVVƏLKİ ÖLKƏ STRATEGİYASININ HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ

Bankın əvvəlki strategiyasının əsas məqsədləri aşağıdakılardan ibarət idi: (i) mikro, kiçik və orta sahibkarlığa xüsusi diqqət yetirərək qeyri-neft sektorunda özəl sektorun inkişafının dəstəklənməsi; (ii) maliyyə sektorunun möhkəmləndirilməsinə yardım etmək; (iii) energetika və nəqliyyat sektoruna xüsusi diqqət yetirərək səmərəli infrastrukturun yaradılmasına yardım etmək; və (iv) diqqəti təbii sərvətlər sektorunda mövcud olan daha kiçik layihələrə yönəltmək.

- **Sahibkarlıq Sektoru:** Bank birbaşa və yerli banklar vasitəsilə qeyri-neft sektoruna dəstəyini artırmışdır. 30-dan çox özəl sektor layihələrinin qiymətləndirilərək seçilməsi də daxil olan biznes fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi üzrə fəaliyyət, sektor ilə bağlı biliklərin artırılmasında və yerli müəssisələr üçün mövcud olan sisteməlik maneələrin daha yaxşı başa düşülməsində Banka yardım etmişdir. Bu səylərin nəticəsi olaraq 2007-ci ilin əvvəllərində Orta Birgə Maliyyələşdirmə Mexanizmi çərçivəsində 2 layihə imzalanmışdır. Həmçinin Bank 2003-ci ildən etibarən Azərbaycanda Biznes fəaliyyəti üzrə Xidmətlər ilə bağlı fəaliyyətləri dəstəkləmişdir. Bu Proqram çərçivəsində AYİB-in Erkən Keçid Dövründə olan Ölkələr Fondu tərəfindən əvvəllər isə EuropeAid tərəfindən maliyyə vəsaiti təmin edilməklə ümumilikdə 1.9 milyon AVRO istifadə edilərək 330 layihə həyata keçirilmişdir. Kanada tərəfindən təmin edilən maliyyələşdirmə ilə BTX ölkənin spesifik tələblərinə uyğun olaraq müvafiq qaydada tərtib edilmiş məşvərətçi layihələr, simpoziumlar və seminarlar vasitəsilə qadın sahibkarların dəstəklənməsini təmin edən Qadın Biznes Proqramları həyata keçirmişdir. Dövrüyyə İdarəetmə Proqramı 1998-ci ildən etibarən Azərbaycanda daha böyük həcmli sahibkarlığı dəstəkləyərək müxtəlif ikitərəfli donor təşkilatları və **EKÖF** vasitəsilə ümumilikdə 1.4 milyon AVRO həcmində vəsait istifadə edərək 21 layihəni həyata keçirmişdir. Bəzi DİP və BTX layihələri bank tərəfindən maliyyələşdirmə üçün uyğun olan şirkətlərin müəyyən edilməsinə cavabdehdir. Bank qeyr-neft sektorunda xarici birbaşa investisiyaları

dəstəkləmək üçün səylərini davam etdirmiş və İsveçrə şirkətinin sahib olduğu Azərbaycanın ən böyük sement istehsal edən zavodunun nizamnamə kapitalına sərmayə qoymuşdur. Azərbaycan Hökumətinin xahişi ilə AYİB 2006-cı ildə təsis edilmiş əsas məqsədinin neft gəlirlərinin qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəldilməsindən ibarət olan dövlət qurumu olan Azərbaycan İnvestisiya Şirkətinə texniki yardımı təmin etmişdir. Təmin edilmiş maliyyə vəsaiti Azərbaycan İnvestisiya Şirkətinin nizamnaməsinin və investisiyanın qiymətləndirilməsi, təsdiqi və monitorinqi ilə bağlı prosedurların hazırlanmasında yardım edəcək səriştəli məsləhətçinin təyin olunması üçün istifadə edilmişdir (AİŞ ilə bağlı daha ətraflı məlumat üçün 6 sayılı Əlavəyə bax).

- **Maliyyə Qurumları:** Bank birbaşa olaraq nizamnamə kapitalına sərmayə qoyuluşları, müxtəlif kredit məhsulları və ticarətə yardım proqramları, donorlar tərəfindən maliyyələşdirilən böyük həcmli texniki yardım vasitəsilə bank sektorunun inkişafında və möhkəmləndirilməsində aparıcı rol oynamağa davam etmişdir. AYİB bank sektorunda KOS və MKOS üzrə kredit sazişləri imzalamaqla son iki il ərzində öz dəstəyinin həcmi üç dəfə artırmışdır. Həmçinin Bank iştirakçı bankların sayını 2003-ci ildən sonra 3-dən 9-a qaldırmış, 116 yerli KOS və 3 500-dən artıq MKS-ləri dəstəkləyən filial şəbəkələrin genişləndirilməsi vasitəsilə coğrafi baxımdan daha geniş ərazini əhatə etmişdir. 2005 və 2006-cı illərdə imzalanmış iki sindikatlaşdırılmış kredit xətləri vasitəsilə Bank yerli bankların beynəlxalq bazara çıxışına yardım etməklə sektor üçün müsbət nümunə nümayiş etdirmişdir. Azərbaycan Mikro-Maliyyə Bankına yardım etməyə davam etməklə yanaşı Bank həmçinin ölkə ərazisində, xüsusilə də kənd yerlərində daha kiçik həcmli kreditlər təmin edən digər iki qeyri-bank mikro-maliyyə qurumları (Finka və KredAqro) ilə əməkdaşlıq etməyə başlamışdır. Bank sığorta və lizinq sektorlarında ilk layihələrini imzalayaraq MBASK sığorta şirkətinin nizamnamə kapitalına 0.6 milyon AVRO sərmayə qoymuş, Unilizinq şirkətinin nizamnamə kapitalına isə 0.5 milyon AVRO sərmayə qoymuş və 2.2 milyon AVRO həcmində kredit ayırmışdır. Əvvəlki strategiya müddəti ərzində bankın nisbətən zəif lakin sürətlə inkişaf edən bank sektoruna ən böyük töhvələrindən biri potensialın artırılması və institusional inkişafın təmin edilməsi üçün donor qurum tərəfindən maliyyələşdirilən ünvanlı texniki yardım olmuşdur. Davamlı bank prinsiplərinin müəyyən edilməsi və texniki yardım və nizamnamə kapitalına sərmayə qoyuluşu vasitəsilə təkmilləşdirilmiş korporativ idarəetmə yerli banklara əlavə maliyyə mənbələrindən istifadə etmək imkanı vermişdir.
- **İnfrastruktur sektoru:** Əvvəlki strategiya dövründə Bank öz səylərini Hökumətin prioritetlərinə və qeyri-neft özəl sektorun inkişafı üçün münasib olan davamlı yol və dəmir yolu infrastrukturunun təmin edilməsi ilə bağlı təcili ehtiyaca müvafiq olaraq nəqliyyat sektoruna yönəlmişdir. Azərbaycan Dövlət Dəmir Yollarına (ADDY) Trans-Qafqaz dəmir yolu xəttinin hissələrini bərpa etmək və yeniləşdirmək habelə neft tankerlərinin yuyucu qurğularının (Biləcəri Yuma Zavodu) səmərəliliyini yaxşılaşdırmaq və ətraf mühitə mənfi təsiri aradan qaldırmaq imkanı vermiş 14.8 milyon AVRO həcmində kreditin icrası 2005-ci ilin oktyabr ayında başa çatdırılmışdır. Bu layihə dəmir yolu sektorunda BMQ tərəfindən maliyyələşdirilən ilk layihə olmuşdur və bu layihənin icrası nəticəsində ADDY tərəfindən layihənin hazırlanması, beynəlxalq səviyyəyə uyğun tenderin keçirilməsi, layihənin icrası və monitorinqi ilə bağlı əhəmiyyətli bilik və səriştə əldə edilmişdir. Şərqi-Qərbi nəqliyyat dəhlizinin bir hissəsi olan 30 milyon AVRO dəyərində Hacıqabul-Kürdəmir yol layihəsinin icrası layihənin bir hissəsi kimi təyin edilmiş Beynəlxalq Texniki Məşvərətçilərin dəstəyi ilə həyata keçirilir. 2005-ci ildə Bank tərəfindən Bakını Rusiya sərhədi ilə birləşdirən bərpad vəziyyətdə olan yolun tikintisi üçün əlavə 73.3 milyon AVRO vəsait ayrılmışdır. Bu layihənin keçid məqsədi yeni təşkilati strukturun müəyyən edilməsi və yol şurasının təsis edilməsi vasitəsilə yol sektorunun komersiyalaşdırılmasına davam etməkdir.
- **Enerji sektoru:** AYİB Azərbaycanda istehlak olunan elektrik enerjisinin təxminən

yarısını təmin edən ən böyük enerji istehsalı mənbəyi olan AZDRES İstilik Enerji Stansiyasının bərpa edilməsi üçün 84.3 milyon AVRO həcmində kredit layihəsi imzalamışdır. Bu layihənin bir hissəsi qismində Bank Tarif Şurasının potensialının artırılmasına, Azərenerji şirkətində, milli enerji təchizatı müəssisələrində sağlamlıq və təhlükəsizlik standartlarının təkmiləşdirilməsinə, AZDRES stansiyasının bərpa edilməsi ilə bağlı ətraf mühitə mənfi təsirin aradan qaldırılmasına yardım etmək məqsədilə texniki yardımın təmin edilməsi üçün qrant ayırmışdır. Bununla yanaşı, bu ilk layihədir ki, Kyoto protokoluna əsasən tərtib edilmiş Təmiz İnkişaf Mexanizmindən istifadə etməklə karbon kreditlərindən bəhrələnmə bilər və Bankın Davamlı Enerji Proqramına (DEP) əsasən enerji səmərəliliyinə dəstək vermək üçün yardım edə bilər. Əvvəlki strategiya müddətində AYİB böyük həcmli xarici valyuta axınının və yüksək iqtisadi artımın təmin edilməsinə yardım edərək Azərbaycanın neft və qaz sektorunun inkişafında əsas rol oynamışdır. Bank Azəri-Çıraq-Günəşli (AÇG) neft, Şah Dəniz qaz yataqlarınının habelə beynəlxalq Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft və Cənubi Qafqaz qaz borukəmərlərinin tikintisində iştirak etmişdir. BTC borukəmərinin başa çatdırılması nəticəsində Azərbaycanın neft ixracının həcmi 2006-cı ilin iyul ayı üçün gündəlik olaraq 600 000 barelə çatmış, 2007-ci ilin sonunda gündəlik olaraq 850 000 barelə 2009-cü ildə isə gündəlik olaraq 1 milyon barelə çatacağı gözlənilir. Bank həmçinin Azərbaycan Respublikası Şah Dəniz Qaz yatağınının inkişaf etdirilməsində Dövlət Neft Şirkətinin iştirakını maliyyələşdirmişdir. ABŞ Ticarət və İnkişaf Təşkilatı Bank tərəfindən ARDNŞ-ə təmin edilmiş texniki yardımı maliyyələşdirmiş və mövcud əməliyyatların ətraflı təhlilini həyata keçirmiş və korporativ restrukturizasiya, maliyyə məlumatlarının açıqlanması və kommersiyyalaşdırma ilə bağlı tövsiyələr təqdim etmişdir. Lakin, 2006-cı ildə ARDNŞ 750 milyon ABŞ dolları həcmində 5-illik sindikatlaşdırılmış kredit almışdır və banka olan cari borclarını əvvəlcədən ödəmişdir. Bu Azərbaycan şirkəti üçün təmin edilmiş ən böyük həcmli sindikatlaşdırılmış kreditdir və ölkə üçün dövlət zəmanəti olmayan və ya ixrac kredit təşkilatı tərəfindən dəstəklənməyən böyük həcmli sövdələşmədir. Bank kreditinin əvvəlcədən ödənilməsinə baxmayaraq ARDNŞ hal-hazırda yuxarıda qeyd edilmiş tövsiyələrin bir neçəsini yerinə yetirir və bu yaxınlarda öz işçi heyətini təlimləndirmək və maliyyə bəyannamələrinin BMHS-ə müvafiq olaraq tərtib edilməsi üçün beynəlxalq audit şirkəti ilə Saziş imzalamışdır. Azərbaycan öz neft və qaz gəlirlərinin lazımı qaydada idarə edilməsi üçün institusional bazanın inkişaf etdirilməsinə davam edir. Azərbaycan Hasilat Sənayesi ilə bağlı Şəffaflıq Təşəbbüsündə aparıcı rol oynayır və Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu daxili qaydada potensialın artırılmasına və şəffaf qaydada fəaliyyət göstərməyə davam edir. ARDNF əldə edilmiş nailiyyətlərə görə “Dövlət Xidmətində şəffaflığın, hesabatlılığın və cavabdehliyin yaxşılaşdırılması” kateqoriyasında 2007-ci il BMT-nin Dövlət Xidməti mükafatına layiq görülmüşdür.

1.3 BANK PORTEFLİNİN KEÇİD DÖVRÜNƏ TƏSİRİ VƏ ƏLDƏ EDİLMİŞ NƏTİCƏLƏR

1.3.1 Bank Portfel keyfiyyəti

Cari (30 iyun 2007-ci il üçün) xalis portfel əvvəlki strategiya müddətil ilə müqayisədə 34 faiz artaraq 482.4 milyon AVRO-ya bərabərdir. Digər tərəfdən isə, ARDNŞ üçün verilmiş iki böyük həcmli kreditlərin əvvəlcədən ödənilməsi sayəsində cari dövriyyə aktivləri 53 faiz azalaraq 162.2 milyon AVRO-ya bərabər olmuşdur.

Ümumi portfel riski ümumilikdə bank üçün 5.48 səviyyə ilə müqayisədə 5.92 kimi qiymətləndirilir. Təbii sərvətlər sektorunda Bank portfeli riski 5, səhm kapitalı qoyuluşu riski 4.1 bərabər olduğu halda bu göstərici digər sektorlarda mürəkkəb qeyri-neft biznes mühitində portfelin həssaslığı sayəsində 6-dan çox səviyyədədir. Cari dövriyyədə olan

aktivlərin icrası zəif aktivlər qeydə alınmadan yüksək qiymətləndirilir. İcra edilməmiş öhdəliyin səviyyəsi 2007-ci ilin iyun ayının sonuna kimi yüksək qalaraq məcmi xalis porteflin 66.4 faizini təşkil edir. Bu isə hal-hazırda tərtibat və tender mərhələlərində olan 2005-ci və 2006-cı illərdə imzalanmış və 2007 və 2008-ci illərdə ödənişlərin artması gözlənilən iki böyük infrastruktur layihələri hesabına baş vermişdir.

1.3.2 Birgə-Maliyyələşdirilmənin təmin edilməsi

Bankın Azərbaycanda həyata keçirdiyi birgə-maliyyələşdirmələrin böyük əksəriyyəti böyük neft və qaz layihələrində habelə maliyyə qurumları, əmlak və turizm sektorlarında icra edilmişdir. Bu günədək Bank sponsorlar və birgə-maliyyələşdirmə qurumları ilə birgə kommersiya birgə-maliyyələşdirilməsi üçün ümumilikdə 121.1 milyon AVRO vəsait ayırmışdır, vəsaitlərin cəlb edilməsi əmsalı 47.8 faiz təşkil edir (həmin layihələr üçün AYİB tərəfindən təmin edilmiş maliyyə vəsaitinin həcmi 132.4 milyon AVRO-ya bərabərdir). Buraya neft və qaz habelə nəqliyyat sektorunda üç layihə üçün 106.9 milyon AVRO, yerli banklar üçün ayrılmış iki sindikatlaşdırılmış kreditlər üçün 10.2 milyon AVRO, mikromaliyyə bankının nizamnamə kapitalına qoyulmuş investisiya və əmlak və turizm sektorunda üç layihələr üzrə 4.1 milyon AVRO daxildir.

1.3.3 KEÇİD TƏSİR VƏ ƏLDƏ EDİLMİŞ NƏTİCƏLƏR

1.3.3.1 Sahibkarlıq sektoru

Aqrobiznes: Bank yerli süd məhsulları şirkətinin (MilkPro) istehsal potensialının genişləndirilməsi və Bakıdan kənarında yeni zavodun tikintisi üçün 2004-cü ildə kredit ayırmışdır və nizamnamə kapitalına sərmayə qoymuşdur. Layihənin təkmilləşdirilmiş gigiyena və keyfiyyət standartlarına riayət olunan süd məhsulları sektorunun genişlənməsinə töhvə verəcəyi gözlənilir lakin bu layihənin təsiri hələ ki tam olaraq qiymətləndirilə bilməz. Bank həmçinin yerli su və içki istehsalçısı olan TAC Aqua Vita Şirkətinə Birbaşa Kredit Mexanizmi çərçivəsində 3.5 milyon AVRO kredit vəsaiti ayırmışdır. Kredit vəsaiti şirkətin istehsal potensialının genişləndirilməsinə və məhsul çeşidinin artırılmasına yardım edəcək. Bu sərmayələr ilə bağlı **əldə edilmiş nəticələr** xüsusi ilə nisbətən kiçik və səriştəsiz müştərilər ilə mürəkkəb maliyyə və təchizat əməliyyatlarına yol verməməkdən ibarətdir.

Əmlak və Turizm: Bank Bakı şəhərində ofis kompleksinin və tikinti üçün nəzərdə tutulmuş sahədə “A” səviyyəli komplekslərin mərhələli inkişafını maliyyələşdirmişdir. Bununla yanaşı Hökumət ilə aparılmış dialoqun məqsədi hələ ki nəticəsi olmayan müasir əmlak girovu haqqında qanunvericiliyin və fəaliyyət reesterinin tərtib edilməsinə yardım etməkdən ibarət idi. Landmark I (Neptun) layihəsi ilə **bağlı əldə edilmiş nəticələr** ondan ibarətdir ki, əmlak sektorunda korrupsiya mühitində institusional islahatlarını həyata keçirən Texniki Əməkdaşlıq layihələrinin uğurlu icrası üçün digər donor təşkilatların (Məs. Dünya Bankı) dəstəyi və parallel olaraq planlaşdırılmış yardımı tələb olunur (PE05-316).

Ümumilikdə, *Sahibkarlıq* sektorunda keçid təsiri “Qənaətbəxş” kimi qiymətləndirilmişdir.

1.3.3.2 Maliyyə Sektoru

Bank sektoru: AYİB Azərbaycanın bank sektorunun inkişafında aparıcı rol oynayır. Fərdi olaraq. Bank tərəfindən səhm kapitalı qoyuluşları birbaşa olaraq korporativ idarəetmənin daha yüksək standartlarının tətbiq edilməsinə yardım etmişdir, rəqabətlik artmışdır və sektor xarici investorlar üçün daha cəlb edici olmuşdur, belə ki bəzi sərmayəçilər Azərbaycan bazarına daxil olmaq üçün konkret planlar irəli sürürlər. Lakin, bank sektorunun təxminən yarısını təşkil edən dövlət Azərbaycan Beynəlxal Bankının özəlləşdirilməsi gecikdirilir və daha kiçik bankların birləşdirilməsinin davam etdirilməsi tələb olunur. Özəlləşdirmə prosesi

davam etdikcə Bank, Azərbaycan Beynəlxalq Bankının, Kapital Bankın və digər bankların özəlləşdirilməsi prosesinə nəzarət edəcək və bu prosesə mümkün qədər yardım edəcək. Bununla yanaşı, Bank rəqabət qabiliyyətli bank məhsullarının və xidmətlərinin təqdim etmək iqtidarında olan güclü və rəqabət qabiliyyətli bazar iştirakçılarının yaranması məqsədilə bankların birləşdirilməsini və satın alınmasını dəstəkləyəcək.

Qeyri-bank maliyyə qurumları: 2005-ci ildə Bank MBASK kiçik özəl sığorta şirkətinin 30 faiz səhmlərini əldə etmişdir. Sərmayə qoyuluşlarının və əlavə TƏ-nin məqsədi korporativ idarəetmənin təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş sığorta təcrübəsinin tətbiq edilməsi və ümumilikdə rəqabətliyin artırılmasından ibarətdir. Lakin bu sövdələşmənin təsiri haqqında mülahizə irəli sürmək və müvafiq olaraq əldə edilmiş nəticələr haqqında danışmaq hələ ki çox tezdir. Həmçinin bank Unibankın lizinq sektoru üzrə törəmə təşkilatı olan Unilizinq üçün 2007-ci ilin əvvəllərində kredit vəsaiti ayırmış və nizamnamə kapitalına sərmayə qoyuluşu etmişdir.

KOS-lar (kiçik və orta sahibkarlıq) və MKOS-lar (mikro, kiçik və orta sahibkarlıq): Azərbaycanın Multi-Bank Maliyyələşdirmə Mexanizmi mikro, kiçik və orta sahibkarlığı bir sıra yerli banklar vasitəsilə dəstəkləyir. Bu sektorda əsas kapitalla tələbin yüksək olması sayəsində 2005 və 2006-cı illərdə iki mexanizmin həcmi artaraq 80 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir. İnstitusional bazanın möhkəmləndirilməsi, müddətli maliyyələşdirmənin təmin edilməsi və beynəlxalq bazarlara çıxışın təmin edilməsi vasitəsilə iştirakçı bankların sayını doqquza çatdırmaqla Bank ölkədə mövcud olan aparıcı banklar qrupunu səmərəli qaydada müəyyən etməyə yardım etmişdir. 2006-cı ilin sonlarında AYİB əsas kənd ərazilərində fəaliyyət göstərən iki mikro-maliyyə qurumlarına kreditlər ayırmışdır. Qeyri-neft sektorunda biznes mühiti hələ də mürəkkəb olaraq qalır və xüsusi olaraq KOS-lar qeydiyyat, vergi tutumları və gömrük ilə bağlı bürokratik maneələrdən və korrupsiyanın yüksək səviyyəsindən əziyyət çəkirlər.

Ümumilikdə *Maliyyə* sektorunda keçid təsir “Yaxşı” kimi *Qiymətləndirilmişdir*.

1.3.3.3 İnfrastruktur və Enerji sektoru

Nəqliyyat sektoru: Azərbaycan Dövlət Dəmir Yolları ilə maliyyə sövdələşməsi Trans-Qafqaz Dəmir Yolu marşrutunun fiziki və iqtisadi davamlılığının yaxşılaşdırılmasına yardım etmişdir və bütün dəmir yol təşkilatının bəhrələndiyi müsbət keçid təsirinə nail olunmuşdur.

Enerji Sektoru: Bank Azərenerji dövlət şirkətinə istehsal potensialı 300 MVB bərabər və iki-komponentli yanacaqda çalışan AZDRES İstilik Enerji Stansiyasının bərpa edilməsi üçün kredit ayırmışdır. Siyasət dialoqunun davam etdirilməsi Hökumətə elektrik paylayıcı sistemini üç şəbəkədən başlayaraq uzun-müddətli özəl idarəetməyə ötürülməsi təşəbbüsünü irəli sürməyə yardım etmişdir, belə ki güzəşt edilmənin yaxşı nəticə vermədiyi aydın olmuşdur. Bu layihə ilə bağlı əvvəlki təcrübəyə əsaslanaraq **əldə edilmiş nəticələr** aşağıdakılardır: 1) enerji sektorunda özəlləşdirilmənin başlanılmasından əvvəl müvafiq qaydada tərtib edilmiş hüquqi əsasların olmasının vacibliyi və 2) liberalizasiya üçün uyğun olan qiymətlərin siyasi etibarlılığı təmin edilməklə müəyyən edilməsinin vacibliyi (PEX03-185).

Təbii sərvətlər: Çıraq və Günəşli dəniz istehsal sahələrinin inkişaf etdirilməsi digər investorların neft sektoruna cəlb edilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir etmişdir. Siyasət dialoqu baxımından dövlət rəsmiləri tərəfindən şəffaflığın və ətraf mühitin müdafiəsinin artırılması ilə bağlı yeni prosedurların təyin edilməsi dəstəklənmişdir. Neft sektorunda müşahidə olunan bütün nailiyyətlərə baxmayaraq qeyri-neft sektoru daşa aşağı templə inkişaf edir. Bu sektor ilə bağlı əldə edilmiş nəticələr böyük həcmli xarici sərmayələr hesabına yaranan əhəmiyyətli təsirin yerli sənayeyə yönəldilməsindən ibarətdir. Bütün bunlar yerli təchizatçılardan yüksək keyfiyyətli malların satın alınmasını dəstəkləməklə həyata keçirilə bilər (PE01-171).

Ümumilikdə *İnfrastruktur və Enerji* sektoru özrə keçid təsiri “*Qənaətbəxş*” və “*Yaxşı*” səviyyələr arasında qiymətləndirilir.

1.4 Portfel Nisbəti

Strategiya müddəti ərzində özəl sektor üzrə sərmayələrin faizi Bank portfelinin 49 faizindən 53 faizinə qalxaraq Bankın özəl və dövlət sektorlarının davamlı dəstəklənməsi strategiyasını əks etdirmişdir. Hal-hazırda icra prosesində olan suveren infrastruktur layihələrinin xüsusi həcmələrini nəzərə alaraq növbəti strategiya dövründə özəl sektor portfelinin həcmimin azalması gözlənilir. Lakin, Bank tərəfindən imzlanacağı gözlənilən layihələrin əksəriyyəti korporativ və maliyyə sektorlarının həcminə uyğun olan nisbətən kiçik həcmli özəl sektor layihələri olacaq.

2. FƏALİYYƏT MÜHİTİ

2.1 Ümumi islahatlar mühiti

2.1.1 Siyasi mühit

Təbii sərvətlər ilə zəngin Azərbaycan Mərkəzi Asiyadan Avropaya açılan bir qapı kimi geostrategji mövqeyə malikdir. Cənubi Qaqqazda Gürcüstan, Türkiyə, Rusiya, İran və Ermənistanla həmsərhəd olmasından dolayı Azərbaycan öz daxili siyasətini qurarkən bir çox maraqları nəzərə almalıdır.

1995-ci ildə qəbul edilmiş Konstitusiyaya əsasən Azərbaycanda Hökumətin strukturu prezidentin əlində cəmləşən güclü icra hakimiyyəti qoluna əsaslanır. Prezident birbaşa olaraq beş il müddətinə seçilir. Növbəti Prezident seçkiləri 2008-ci ilin oktyabr ayında həyata keçiriləcək.

Son iki il ərzində əhəmiyyətli iqtisadi irəliləyişlər olsa da, pluralist cəmiyyətə keçid, qanun aliliyinin, kütləvi informasiya vasitələrinin azadlığının və insan hüquqlarına ehtiramın təmin edilməsi sahəsində bir çox problemlər qalmaqdadır.

Azərbaycan öz xarici siyasət yönümlərini tarazlaşdırır, ABŞ, Aİ və yaxın qonşuları ilə yaxşı münasibətlərin saxlanılmasına çalışır. Keçən il Azərbaycan tərəfindən Aİ-nin Avropa Qonşuluq Siyasəti çərçivəsində əhəmiyyətli Tədbirlər Planı və Avropa İttifaqı ilə enerji məsələləri ilə bağlı strateji əməkdaşlığa dair Memorandum imzalamışdır. Əlavə siyasi qiymətləndirmə 1 saylı Əlavədə təqdim edilmişdir.

2.1.2 İqtisadi Mühit

Keçmiş strategiya dövründən sonra iqtisadiyyat strukturu neft istehsalının və ixracının artması sayəsində əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmişdir. İqtisadi artım bu günə kimi müşahidə olunan ən yüksək səviyyəyə çatmışdır. Neft istehsalının artımı, neft qiymətinin və neft ixracının yüksək olması, böyük həcmli lakin azalmağa meyli investisiya qoyuluşları nəticəsində real ÜDM artımı 2005-ci il üzrə 26.4 faizdən 2006-cı ildə ən rekord səviyyəyə 34.5 faizə çatmışdır. 2006-cı ildə neft sektoru ÜDM-nin təxminən 54 faizini (2005-ci il üzrə 44 faiz) təşkil etmişdir və ümumilikdə sənayenin təxminən 55 faiz artımını dəstəkləyərək sənaye sektorunun $\frac{3}{4}$ hissəsini təşkil etmişdir. ÜDM-nin yalnız 7 faizini təşkil etmiş kənd təsərrüfatı sektoru 2004-cü il üzrə 11 faiz səviyyədə yenərək 2006-cı ildə təxminən 1 faiz artmışdır. Artım götüricisinin yüksəlmə meyli 2007-ci ilin birinci yarısında davam etmişdir. 2007-ci ilin birinci yarısında ÜDM artımı 35.1 faiz təşkil etmişdir. İqtisadiyyat enerji sektorundan yüksək dərəcədə asılıdır və enerji ilə bağlı dəyişikliklərə həssasdır. Bu

səbəbdən də uzun-müddətli davamlılıq üçün iqtisadi diversifikasiya xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Yüksək neft qiymətləri son iki il ərzində təxminən 12 faizə qalxmış qeyri-neft sektorunun əsasən də nəqliyyat və tikinti sahələrinin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir. Lakin, artımın yüksəlməsinə baxmayaraq neft sektoru paytaxdan kənar məşğulluğun səviyyəsinin artmasına və əlavə iqtisadi fəallığın stimullaşdırılmasına təkan vermir. Müəyyən edilmişdir ki, enerji sektorundan kənar sənaye ümumi potensialın yalnız 40 % səviyyəsində istifadə edilmişdir. Xarici investisiyanın qeyri-enerji sektoruna axını çox zəifdir.

Neft ixracının artımı və bunun nəticəsi olaraq yerli tələbatın və məvaciblərin artması pul kütləsinin artımının yüksəlməsi ilə nəticələnir. Son iki il ərzində pul kütləsinin axınının və kredit vəsaitlərinin həcmnin kəskin şəkildə artması inflyasiyanın qalxmasına səbəb olmuşdur. Bunun nəticəsi olaraq illik inflyasiya səviyyəsi artmağa davam edərək 2005-ci il üzrə 5.4 faiz səviyyədən 2006-cı ilin sonuna kimi 11.4 faiz səviyyəyə qalxmışdır. Neft ixracının artımı və bunun nəticəsi olaraq yerli tələbatın artması sayəsində inflyasiya təzyiqlərinin artması davam etdiyi üçün Azərbaycan Milli Bankı (MB) 2005-ci ilin fevral ayında dollara nisbətən müəyyən edilmiş valyuta məzənnəsini ləğv etmiş və manatın real ifadədə qalxmasına imkan vermişdir. Həmçinin MB yenidən–maliyyələşdirmə əmsalını 2005-ci ilin may ayı üzrə 7 faizdən 2006-cı ilin iyul ayı üçün 9.5 faizə qaldırmaqla valyuta siyasətini sərtləşdirməyə davam etmişdir. Qismən 2007-ci ilin yanvar ayında tariflərin əhəmiyyətli dərəcədə artımı səbəbindən 2007-ci ilin ilk altı ayının hər bir ayı üzrə illik inflyasiya səviyyəsi 15 faiz və ya bu səviyyədən artıq olmuşdur. Buna cavab olaraq MB faiz dərəcələrini 2007-ci ilin aprel ayının əvvəllərində 9.5 faizdən 12 faizə 2007-ci ilin iyun ayında isə 13 faizə qədər artırmışdır. Eyni zamanda, MB élan etmişdir ki, Bank valyuta siyasəti ilə bağlı 5 faizdən 19 faiz arasında dəyişən “faiz dərəcəsi dəhlizini” həyata keçirəcək. Lakin 2007-ci il ərzində MB valyutanın nominal dəyərinin artmasını 5 faiz səviyyədə məhdudlaşdırmışdır. İxrac ilə bağlı gəlirlərin gözlənilən artımı və bank sektorunun kifayət qədər inkişaf etməməsi sayəsində valyuta siyasəti mexanizmlərinin inflyasiyaya təsirinin məhdud olmasını nəzərə alaraq inflyasiyaya nəzarət etmək əsas problem olaraq qalacaq. Son iki il ərzində real valyuta məzənnəsinin səviyyəsinin təxminən 10 faiz qalxması “Holland xəstəliyinin” əlaməti olan qeyri-neft sektorunda rəqabətliyin itirilməsi ilə bağlı narahatçılıqlar doğurur.

Büdcə vəsaitlərinin davamlılığı sürətlə artan neft gəlirləri hesabına təmin edilir. Neft qiymətlərinin və istehsalının artması sayəsində vergi ödəmələrinin artması hesabına 2006-cı ildə dövlət gəlirləri təxminən 68 faiz artmışdır. Bunun nəticəsi olaraq, əsasən uzun-müddətli infrastruktur layihələri hesabına xərclərin 80 faiz artmasına baxmayaraq 2006-cı ildə dövlət büdcəsində ÜDM-nin 0.1 faiz səviyyəsində profisit qeydə alınmışdır (2005-ci il üzrə 2.4 faiz profisit qeydə alınmışdır). Hökumət xarici borcların həcmnin azaldılması strategiyasını həyata keçirməyə davam edir. Məcmu xarici xərclərin ÜDM-yə nisbəti 2004-cü il sonu üzrə ÜDM-nin 18.6 faiz səviyyəsindən 2006-cı ildə ÜDM-nin 10 faizi səviyyəsinə enmişdir.

Dövlət vəsaitinin uzun-müddətli davamlılığının təmin edilməsi üçün maliyyə islahatlarının səmərəliliyinin artırılması tələb olunur. Yüksək neft gəlirləri hesabına 2006-cı ilin sonunda dövlət neft fondunun aktivləri sürətlə artaraq 1.28 milyard ABŞ dolları təşkil etdiyi halda, 2006-cı il üzrə qurumun xərclərinin əksəriyyəti dövlət büdcəsinə köçürülməklə ümümlə 1.10 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir. Neft və qaz kəmərlərinin tikintisinin başa çatdırılması və yüksək neft qiymətləri hesabına dövlət büdcəsinə orta müddət ərzində böyük həcmli gəlir daxil olacaq. 2006-cı il üzrə dövlət xərclərinin 80 faiz artımı və 2007-cı il üzrə gözlənilən 50 faiz artım təkcə inflyasiya və valyuta məzənnəsinin artımı ilə bağlı deyil həm də neft istehsalının orta müddət ərzində azalması sayəsində dövlət vəsaitinin ümumi absorbsiya potensialı və uzun-müddətli davamlılığı ilə bağlı narahatçılıqlar yaradır.

Büdcə xərcləri siyasətinin xərclərin tərkibi baxımından lazımı qaydada tərtib edilməsi və dövlət investisiya proqramının idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi davamlı neft gəlirləri və

ölkədə yoxsulluq hallarının yüksək olması nöqteyi-nzərəindən xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Lakin, dövlət xərcləri siyasəti bununla müşahidə olunan və qeyri-neft sektorunun rəqabətliyinə zərər gətirəcək real valyuta məzənnəsinin səviyyəsinin mümkün artımını nəzərə almalıdır. Hökumətin kapital hesabların və ticarətin liberallaşdırılmasına davam etmək və pərakəndə sektorda biznes mühitini yaxşılaşdırmaq planları real valyuta məzənnəsinə olan təsiri müəyyən dərəcədə azaldacaq. İnsan kapitalının və infrastrukturun gələcəkdə təkmilləşdirilməsinə yönəldilmiş dövlət xərcləri üzrə prorqamların maliyyələşdirilməsində Dövlət Neft Fondunun aparıcı rol oynayacağı gözlənilir.

Son iki il ərzində əsas dəyişikliklər cari hesabların böyük defisitdən böyük profisitə keçməsindən ibarətdir. Xüsusilə də 2005-ci ilin ikinci yarısından etibarən neft ixracının həcmnin yüksəldiyi halda, neft və qaz sahəsinin inişafı ilə bağlı layihələr ilə müşahidə olunan idxal artımı böyük investisiya qoyuluşları başa çatdıqdan sonra səngimişdir. Bu isə 2005-ci il üzrə ÜDM-nin 25 faizi və 2006-cı il üzrə 39% səviyyəsində ticarət artımı ilə nəticələnmişdir. Bunun nəticəsi olaraq cari hesablar üzrə 2004-cü ildə 30 faiz defisit ilə müqayisədə 2006-cı il üzrə ÜDM-nin 16 faizi səviyyəsində profisit qeydə alınmışdır. Müəyyən iqtisadi göstəricilər üçün 2 sayılı Əlavəyə bax.

2.1.3 Sosial və Əmək Şəraiti

Son iki il ərzində ÜDM-nin kəskin şəkildə artması sayəsində adambaşına ÜDM-nin 2004-cü ilin sonu üçün 1051 ABŞ dolları səviyyəsindən 2006-cı ilin sonu üzrə 2363 ABŞ dolları səviyyəsinə qalxması baş vermişdir. Yoxsulluq səviyyəsi də azalmışdır, lakin yeni Ailə Bütçəsi ilə bağlı aparılmış Sorğuya və Dünya Bankının hesablamalarına görə “yoxsulluq səviyyəsindən aşağı səviyyədə” yaşayan əhalinin nisbəti (ayda adambaşına təxminən 43 ABŞ dollarına ekvivalent olan minimal qida səbətinin dəyərində əsasən) yüksək olaraq 2005-ci ildə 29.3 faiz (2003-cü il üzrə 39.7 faiz təşkil etmişdir) təşkil etmişdir. Baxmayaraq ki, kənd və şəhər yerlərində yoxsulluq səviyyəsi arasındakı fərq cüzdür, rayonlar arasına mövcud olan fərq böyükdür. Bakıda ən aşağı yoxsulluq səviyyəsi qeydə alınır, lakin əhalinin böyük hissəsinin şəhərdə cəmləşməsinə görə yoxsul əhalinin təxminən 25 faizi Bakı şəhərində yaşayır. Kənd yerlərində yoxsulluğun əsas mənbəyi əsas xidmətlərdən (qaz, elektrik enerjisi, istilik sistemi, su təchizatı) istifadə imkanlarının aşağı olması və kifayət qədər inkişaf etməmiş fiziki infrastrukturun olması olduğu halda, şəhər yerlərində yoxsulluğun əsas səbəbləri məşğulluq səviyyəsi və məvaciblər ilə müəyyən edilir. Çox uşaqlı, təhsil səviyyəsi aşağı olan ailə başıçısı olan və uşaqların yaşı 15 qədər olan ailələr ən həssas qruplardır. Yoxsulluq və işsizlik məsələləri Bakı şəhəri ətrafında və ölkənin digər şəhərlərinə müvəqqəti olaraq məskunlaşmış kasıbçılıq şəraitində yaşamağa davam edən yarım milyondan çox Məcburi Köçkünlər üçün daka kəskin şəkildə özünü biruzə verir. Məcburi köçkünlər həm də işlə təmin edilmə ilə bağlı imkanların az olmasından əziyyət çəkirlər.

Aşağı gəlirli təbəqə üçün yüksək komunal haqlarının təsirini azaltmaq üçün dövlət tərəfindən 2005-ci il tarixində Ünvanlı Sosial yardımın müəyyən edilməsi üçün hüquqi baza yaradılmışdır və 2006-cı ilin ortalarında bu sistemin icrasına başlanılmışdır. 2006-cı ilin sonunda iki yüz əlli mindən çox insan sosial yardım almışdır.

Tibbi Xidmət və təhsil sahələrinə mövcud olan iki əsas məsələ xidmətlərdən istifadə imkanları və xidmətlərin keyfiyyətidir. Tibbi Xidmətlərdən istifadə imkanlarına əsasən də müvafiq sektorda aşağı məvaciblər üzündən böyük həcmli qeyri-rəsmi ödənişlərin olması sayəsində kasıb insanların ödəmə qabiliyyəti təsir edir. Binalar, avadanlıqlar və tibbi heyət daxil olmaqla tibbi xidmətin keyfiyyəti bu sektorda investisiya qoyuluşlarının aşağı səviyyəsindən əziyyət çəkir. Son beş il ərzində Hökumətin səhiyyə üzrə illik xərcləri ÜDM-nin 2 faiz səviyyəsindən aşağı olmuşdur. Bununla yanaşı şəhər və kənd yerlərində göstərilən tibbi xidmətlərin keyfiyyəti arasında böyük qeyri-bərabərlik mövcuddur. Hökumət ölkədə tibbi xidmətin səviyyəsini yaxşılaşdırmaq üçün müəyyən addımlar artmışdır. Əsas prioritetlər əsas tibbi xidmətlərin səviyyəsinin artırılmasından, səhiyyə sektoruna investisiya qoyuluşlarının artırılmasından, səhiyyə sektorunun idarə edilməsinin və tibbi təhsilin

yaxşılaşdırılmasından ibarətdir.

Sovet dövründən miras qalmış geniş əhatəli təhsil sisteminə son 15 il ərzində sərmayələrin aşağı olması sayəsində zərər vurulmuşdur. Bunun nəticəsində isə bu sektorda məvaciblərin aşağı səviyyəsi səbəbindən təhsilin keyfiyyəti kəskin şəkildə aşağı düşmüşdür. 2006-cı ildə təhsil sistemində orta aylıq məvacib bütün iqtisadiyyat üzrə orta aylıq məvacibin təxminən yarısını təşkil etmişdir (bütün iqtisadiyyat üzrə 141 AZN ilə müqayisədə təhsil sektorunda 78AZN və səhiyyə sektorunda 67 AZN təşkil edir). Orta və ali məktəblər üzrə tələbələrin kontingent əmsalı ailələrin uşaqları təhsil ilə təmin etmək üçün maliyyə imkanlarının olmaması və uşaqların evə gəlir gətirməsi üçün məktəbi tərk edib işləmək ehtiyacı üzündən azalmışdır. Xalis contingent əmsalı məktəbəqədər təhsildə 2004-cü ildə 93.1 faiz, orta təhsildə təxminən 51 faiz və ali təhsil sahəsində yalnız 9.1 faiz olmuşdur. Hökumət təhsildən istifadə imkanlarının az olmasını və təhsilin aşağı səviyyədə olmasını nəzərə alaraq əsas təhsil xidmətlərindən istifadə üçün bərabər imkanları təmin etməklə dərslərlərin və müəllimlərin fəaliyyətinin keyfiyyətlərinin artırılması üçün tədbirlər görür.

Dövlət proqramının əsas məqsədi kimi iş yerlərinin açılmasını müəyyən edən hökumət son zamanlar xüsusilə də gənclər üçün yeni iş imkanları yaratmaq üçün tədbirlər həyata keçirir. Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (BƏT) ilə əməkdaşlıqda Hökumət 2005-ci ilin oktyabr ayında Prezident Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasını (2006-2015-ci illər) hazırlamışdır. Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasını icrasının bir hissəsi kimi ölkə BƏT ilə birgə 2006-2009-cu illər üzrə Layiqli Əmək Ölkə Proqramını (2006-cı ilin sonunda imzlanmışdır) tərtib etmişdir. Bu proqram kişi və qadınların azadlıq, bərabərlik, təhlükəsizlik və insan ləyaqətinə hörmət mühitində layiqli iş ilə təmin edilməsi imkanlarını təbliğ etməyi dəstəkləyir. 2007-ci ilin may ayında “2007-2010-cu illər üzrə Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının İcrası” Prezident Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Bu proqramın əsas məqsədi Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının (2006-2015) prioritetlərində müəyyən edilmiş qaydada əhali üçün məşğulluq imkanlarının inkişaf etdirilməsinə yardım edəcək siyasi, iqtisadi, sosial və institusional şəraitin təkmilləşdirilməsidir.

2.1.4 Hüquqi islahatlar

2005-ci il tarixində AYİB-in sonuncu strategiyası qəbul edildikdən sonra böyük hüquqi islahatlar həyata keçirilməmişdir. Kommersiya və maliyyə haqqında qanunların keyfiyyəti və icra edilməsi sərmayəçilər üçün ciddi problemlər yaratmağa davam edir. AYİB-tərəfindən müəyyən edilmişdir ki, qiymətli kağızlar və korporativ idarəetmə üzrə qanunvericilik beynəlxalq standartlara “çox az cavab verir”. Müflisləşmə haqqında qanun isə bu standartlara “az cavab verir”. Bankın hüquqi rejimlərin səmərəliliyi ilə bağlı araşdırmaları bir daha təsdiq etmişdir ki, qanunların bu sahələri zəif institusional mühit ilə mürəkkəbləşdirilir ki, belə bir mühitin birində texniki biliklərin az olması və korrupsiya halları səbəbindən məhkəmələr öz rollarına yerinə yetirmək üçün mübarizə aparırlar. Təhlükəsiz əməliyyatlar haqqında qanunun ayrı-ayrı müddəaları girov və zəmanətlər üçün əlverişli bazarın inkişaf etdirilməsinə mane olmağa davam edir. Vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün xarici texniki yardım ilə birgə müxtəlif təşəbbüslər irəli sürülmüşdür, lakin onların müsbət nəticəsi üçün güclü siyasi öhdəliklərin olması tələb olunur. Ölkə öz kommersiya və maliyyə sahəsi haqqında qanun bazalarını və məhkəmələr və reester qurumları kimi əsas təşkilatların təkmilləşdirilməsi üçün vəsait və səylərini təcili qaydada istifadə etməlidir. Hüquqi mühit haqqında ətraflı məlumat 3 sayılı Əlavədə təqdim edilmişdir.

2.1.5 Ətraf-Mühit Məsələləri

Azərbaycanın 11 iqlim zonalardan ibarət coğrafi ərazisi ekosistemlərin geniş müxtəlifliyi ilə səciyyələnir. Azərbaycanda 4 200-dən çox bitki növü və təxminən 18 000 heyvan növləri

mövcuddür. 270 flora növlərinə yalnız Azərbaycanda rast gəlinir.

1998-ci ildə Azərbaycan Hökuməti tərəfindən qəbul edilmiş Azərbaycanın Ətraf mühitə Dair Milli Tədbirlər Planı (AƏMTP) aşağıda təqdim edilmiş əsas ekoloji məsələləri müəyyən etmişdir:

- Neft hasilatı və istehsalı ilə bağlı tədbirlər, enerji sektoru və digər sənayelər üzündən yüksək dərəcəli çirklənmələr.
- Balıq ovu və qanunsuz brokonyerlik və sənayelər tərəfindən dəniz mühitinin çirkləndirilməsi nəticəsində nərə balığının və onun reproduktiv potensialının kəskin şəkildə azalması təhlükəsi.
- Şəhər və kənd rayonlarında suyun keyfiyyətinin pisləşməsi və suda yaranan xəstəliklərin yayılması riskinin artması.
- Torpağın eroziyası, duzlaşması və kimyəvi maddələr, ağır metallar və pestisidlər ilə çirklənməsi üzündən münbit şumluq sahələrin azalması.
- Ağacların qanunsuz kəsilməsi üzündən meşələrin azalması və heyvanların həddindən çox otarılması səbəbindən biomüxtəlifliklərin itirilməsi.
- Dəniz səviyyəsinin qalxması və ətraf mühitin çirklənməsi nəticəsində Xəzər Dənizinin sahiləni ərazisinə ziyanın vurulması.
- Təbii fəlakətlər və nəzarət edilməmiş inkişaf səbəbindən mədəni irslərin dağıdılması.

Müəyyən edilmiş əsas ekoloji problemlərə əsasənaraq AƏMTP ekoloji prioritetlər və tədbirlər siyahısını müəyyən edir. 45 tədbirdən 33-ü əsas prioritet olaraq səciyyələndirilir. Əsas prioritet kəsb edən tədbirlər iki ildən beş ilə qədər müddətə həyata keçirilməlidir və onların icrası üçün xüsusi hökumət qurumları tərəfindən tapşırıqlar müəyyən edilmişdir. Baxmayaraq ki, AƏMT-də nəzərdə tutulur ki, onun icrası üçün maliyyələşdirmə Azərbaycan Hökuməti, beynəlxalq donor təşkilatları və özəl müəssisələr tərəfindən təmin edilməlidir, bu günə kimi əsas prioritet kəsb edən tapşırıqların çox az sayı icra edilmişdir.

Azərbaycanda Ekoloji Təsirin Qiymətləndirilməsi (ETQ) Ətraf mühitin Müdafiəsi haqqında Azərbaycan Qanununa müvafiq olaraq (iyun 1998-ci il tarixli) Dövlət Ekoloji Ekspertizasının prosedurlarına uyğun olaraq həyata keçirilir. Ətraf mühitə dair qaydalar ekoloji risklərin miqyasının, həcm ardıcılığının və potensial təsirin davamlılığının müəyyən edilməsi üçün tələb olunan proseslərin təhlili üçün müddəalar və ya təlimatı özündə əks etdirmir, bu isə öz növbəsində ETQ-nin həyata keçirilməsi üçün tələblərin yaranması üçün əsas ola bilər. Layihə nəzərdən keçirilmək üçün Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə (ETSN) təqdim edildikdən sonra ETQ-nin həyata keçirilməsi ehtiyacı ilə bağlı qərar ETSN tərəfindən qəbul edilir. Ətraf Mühitin Müdafiəsi haqqında Qanunda Ekologiyanın Strateji Qiymətləndirilməsinin (ESQ) mahiyyəti də əks etdirilmişdir, lakin onun tətbiq edilməsi ilə bağlı hər hansı xüsusi təlimat və ya prosedurlar təqdim edilməmişdir. Hazırkı ətraf mühitə dair qanunvericilik, müvafiq müddələrin effektiv şəkildə icra edilməsi üçün mexanizmlərin tərtib edilməsini və onların icrası üçün səlahiyyətli qurum və onların öhdəliklərinin aydın şəkildə müəyyən edilməsini tələb edir.

Azərbaycan Avropa İttifaqı ilə Əməkdaşlıq və Tərəfdaşlıq sazişi imzalamışdır və burada Azərbaycan üçün iki strateji məqsəd müəyyən edilmişdir. Azərbaycanın milli qanunvericiliyinin Aİ qaydalarına və standartlarına uyğunluğunun təmin edilməsi üçün təkmilləşdirilməsi və iqlim dəyişiklikləri və davamlı inkişaf kimi global məsələlərin müvafiq qaydada həlli üçün strategiyaların tərtib edilməsi.

Bu yaxınlarda Bank əsas məqsədi Azərbaycan Hökumətinə Neft Sızmaları ilə bağlı Milli Fövqəladə Planının (NSMFP) hazırlanmasında yardım etməkdən ibarət olan Texniki Əməkdaşlıq Layihəsinin icrasını başa çatdırmışdır. Ətraflı tövsiyələr əks etdirilmiş hesabat

və NSMFP-nin xülasəsi layihənin benefisiarı olan Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə təqdim edilmişdir. Hal-hazırda Hökumət NSMFP-nin təklif edilmiş strukturunun mövcud şəraitə uyğunlaşdırılması və onun icrası üçün mexanizmlərin tərtib edilməsi üçün tələb olunan nəzarət proseslərini müəyyən etmək prosesindədir.

AYİB tərəfindən maliyyələşdirilmə üçün təklif edilmiş layihələr üzrə ətraf mühit ilə bağlı ilkin qiymətləndirmələrin həyata keçirilməsində Bank hazırkı ətraf mühit məsələlərini nəzərə alacaq. Ətraf mühit üzrə ilkin qiymətləndirmələrin məqsədi potensial ekoloji risklərin səviyyəsinin və miqyasının və tələb olunan mənfi təsirin azaldılmasına dair tədbirlərin müəyyən edilməsindən və ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün imkanların müəyyən edilməsindən ibarətdir. Ətraf mühitə mənfi təsirin azaldılması üçün tələb olunan tədbirlər Ekoloji və Sosial Tədbirlər Planlarına daxil ediləcək və onların icrası Bank tərəfindən maliyyələşdirilən layihələr ilə bağlı hüquqi sazişlər ilə öhdəlik şəklində müəyyən ediləcək. Bank BTC borukəməri, Şah Dəniz Qaz yatağının inkişaf etdirilməsi və Cənubi Qafqaz Qaz borukəmərləri layihələri kimi geniş miqyaslı layihələr ilə bağlı ekoloji monitorinqin genişləndirilməsinə, müvafiq milli və beynəlxalq ekoloji qaydaların və standartların riayət edilməsinə və razılaşdırılmış Ekoloji və Sosial Tədbirlər Planlarının icrasına xüsusi diqqət yetirərək davam edəcək.

2.2 KEÇİD DÖVRÜNDƏ TƏRƏQQI VƏ KEÇİD DÖVRÜ İLƏ BAĞLI PROBLEMLƏR

2.2.1 Keçid Dövründə tərəqqi

Azərbaycan qiymət və ticarətin liberallaşdırılması və kiçik miqyaslı özəlləşdirmə proseslərindən ibarət islahatların birinci mərhələsində digər Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri ilə müqayisədə daha yüksək tərəqqiyə nail olmuşdur. Lakin, təşkilatı infrastrukturun yaradılmasına, müəssisələrin re-strukturizasiyasına və geniş miqyaslı özəlləşdirilməyə, bazarın liberallaşdırılmasına və rəqabətliyin artırılmasına yönəldilmiş ən mürəkkəb islahatlar və maliyyə sektoru islahatları zəif templə həyata keçirilir.

Cədvəl 2: Müstəqil Dövlətlər Birliyi Ölkələrinin keçid göstəriciləri, 2006-cı il

Ölkə	Müəssisələr			Bazar və ticarət			Maliyyə institutları		İnfrastruktur
	Geniş-miqyaslı özəlləşdirmə	Kiçik-miqyaslı özəlləşdirmə	İdarəetmə və müəssisə re-strukturizasiyası	Qiymətlərin liberalizasiyası	Ticarət və xarici mübadilə sistemi	Rəqabətlik siyasəti	Bank islahatları və faiz dərəcələrinin liberalizasiya yası	Qiymətli Kağızlar Bazarı və qeyri-bank maliyyə institutları	İnfrastruktur islahatları
Azərbaycan	2	4-	2	4	4	2	2+	2-	2
Ermənistan	4-	4	2+	4+	4+	2+	3-	2	2+
Belarusiya	1	2+	1	3-	2+	2	2-	2	1+
Gürcüstan	4-	4	2+	4+	4+	2	3-	2-	2+
Qazaxıstan	3	4	2	4	4-	2	3	3-	3-
Qırğızıstan	4-	4	2	4+	4+	2	2+	2	2-
Moldaviya	3	3+	2	4	4+	2	3-	2	2+
Rusiya	3	4	2+	4	3+	2+	3-	3	3-
Tacikistan	2+	4	2-	4-	3+	2-	2+	1	1+
Türkmənistan	1	2	1	3-	1	1	1	1	1
Ukrayna	3	4	2	4	4-	2+	3	2+	2+
Ozbekeistan	3-	3+	2-	3-	3-	2-	2-	2	2-

Son iki il ərzində struktur islahatları ilə bağlı irəliləyiş təbii sərvətlər ilə zəngin olan digər ölkələrdəki kimi qeyri-müntəzəm olmuşdur, bu isə iqtisadi islahatları bir az da mürəkkəbləşdirmişdir. Biznes mühiti əhəmiyyətli dəyişikliklərin həyata keçirilməsini tələb edir. Baxmayaraq ki, korrupsiya ilə mübarizə haqqında qanun 2005-ci ilin yanvar ayında qüvvəyə minmişdir, Korrupsiya ilə Mübarizə üzrə Komissiya onun icrasını zəif templə həyata keçirmişdir. Rəqabətlik iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarında inhisarlığın mövcudluğu

səbəbindən mədudlaşdırılmışdır. İdarəetmə hələ də qeyri-səmərəli və qeyri-şəffaf olan dövlət müəssisələri sektorunda xüsusilə zəif olmuşdur. Geniş-miqyaslı özəlləşdirmə ilə bağlı tərəqqi zəif olmuşdur. Telekommunikasiya sektorunda özəlləşdirilmə prosesinin həyata keçirilməsindən qabaq dövlət müəssisələrinin kommersiya xarakterli və tənzimləyici funksiyalarının ayrılması zəif tempə irəliləyir. Bank sektorunda Azərbaycan Beynəlxalq Bankı üstünlük təşkil etməyə davam edir və son iki il ərzində ABB-nin özəlləşdirilməsinə yenidən başlanılması ilə bağlı söylərə baxmayaraq əhəmiyyətli irəliləyiş əldə edilməmişdir. Baxmayaraq ki, 2006-cı il ərzində özəl banklar tərəfindən kreditlərin təmin edilməsi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır, ABB sektordakı aktivlərin təxminən yarısına sahib olmağa davam edir.

Biznes fəaliyyəti üçün qeydiyyatdan keçmə prosedurlarının sadələşdirilməsi üzrə tədbirlər daxil olmaqla biznes mühitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə həyata keçirilən islahatların tempi son zamanlar sürətləndirilmişdir. Qurumlar gömrük idarəçiliyinin (ÜTT-yə üzvlüyün bir hissəsi kimi) daha da yaşılşdırılmasını, pərakəndə sektorda bürokratik gecikdirilmələrin azaldılmasını və monopolistlər tərəfindən qiymət artımlarının məhdudlaşdırılmasını planlaşdırırlar. Hal-hazırda yerli və xarici sərmayəçilər üçün aparıcı sahəni müəyyən edəcək investisiya fəaliyyəti haqqında yeni qanun Milli Məclis tərəfindən müzakirə eildir. Yeni anti-inhisar haqqında Qanun bu yaxınlarda Milli Məclis tərəfindən təsdiq edilmişdir və Çirkli Pulların Yuyulmasına qarşı Qanunvericiliyin təsdiq edilməsi gözlənilir. Eyni zamanda korrupsiya ilə mübarizə haqqında qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi ilkin irəliləyişlər əldə edilmişdir, belə ki, bu yaxınlarda Hökumət, Dövlət Qulluqçularının Davranış Məcəlləsi və Dövlət Rəsmilərinin maraqlarının toğuşmasına yol verilməməsi haqqında qanun layihələrini Milli Məclisə təqdim etmişdir.

Hökumət ölkədə sahibkarlığın inkişaf etdirilməsini dəstəkləmək üçün söylər göstərir. Fərdi olaraq, Hökumət 20 aprel 2007-ci il tarixində tənzimləyici bazanın təkmilləşdirilməsi, daha əlverişli biznes mühitinin dəstəklənməsi və insan potensialının gücləndirilməsi vasitəsilə sahibkarlığın davamlı inkişafına (xüsusilə də KOS) nail olmaq məqsədilə 2007-2012-ci illər üzrə Sahibkarlığın İnkişafı üzrə Dövlət Proqramını təsdiq etmişdir. Təfərrüatlı Proqram 6 əsas komponentdən ibarətdir (i) *hüquqi və tənzimləyici bazanın təkmilləşdirilməsi* (yeni qanunların qəbul edilməsi, şirkətlərin qeydiyyatdan keçmə sisteminin sadələşdirilməsi, lisenziyalaşdırılması tələb olunan fəaliyyətlərin daha qısa siyahısı və lisenziyalaşdırılma prosesində daha yüksək şəffaflığın təmin edilməsi, vergi sisteminin uyğunlaşdırılması və əmlakın qeydiyyatdan alınması üçün sadə sistemin müəyyən edilməsi, rəqabətliyin möhkəmləndirilməsi və anti-inhisar qaydalarının təkmilləşdirilməsi); (ii) *daha səmərəli iqtisadi infrastrukturun yaradılması* (iqtisadi zonaların yaradılması, İnformasiya Texnologiyaları sektorunun və ölkənin ümumi infrastrukturunun yaxşılaşdırılması); (iii) *informasiya və məşvərətçi xidmətlərin və əmək qüvvəsinin təliminin təmin edilməsi* (yerli işçi heyətin bacarıqlarının artırılması məqsədilə universitetlər, müəssisələr və dövlət qurumları arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi; biznes forumlarının, sərgilərin keçirilməsi və biznes ilə bağlı məlumat bazasının yaradılması); (iv) *maliyyə dəstəyinin təmin edilməsi* (yerli müəssisələr sektoru üçün Sahibkarlığın Dəstəklənməsi üzrə Milli Fond vasitəsilə ötürüləcək əlavə vəsaitin təmin edilməsi, kommersiya xarakterli kreditlərin təmin edilməsinin və lizinq əməliyyatlarının dəstəklənməsi və kapital bazarlarının təkmilləşdirilməsi); (v) *sahibkarların hüquqlarının müdafiə edilməsi* (biznes mühitinin müntəzəm monitorinqi və sahibkarlar üçün hüquq və məhkəmə sistemləri haqqında təlimlərin keçirilməsi); və (vi) *sahibkarlıq fəaliyyətinin təbliğ edilməsi* (yerli kütləvi informasiya vasitələri ilə təbliğat tədbirlərinin keçirilməsi, xarici ticarətin təbliğ edilməsi və yerli keyfiyyət standartlarının geniş yayılmış beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq uyğunlaşdırılması).

Hökumət tərəfindən infrastruktur sektorunda tənzimləmə bazasının təkmilləşdirilməsinə doğru bəzi ikin addımlar atılmışdır. 2005-ci ilin dekabr ayında Prezident Fərmanı ilə hal-hazırda dövlət tərəfindən tənzimlənən qaz, elektrik enerjisi və neft məhsulları daxil olmaqla

təxminən 39 məhsul və xidmətlərin qiymət və tariflərinin tənzimlənməsinə cavabdeh olan Tarif Şurası ayrıca büdcə qurumu olaraq təsis edilmişdir. Bu isə müxtəlif sektorlarda tənzimləyici orqanların yaradılmasından əvvəl əlavə tədbirdir. Tarif Şurasının atdığı ilk addımlardan biri 2006-cı ilin yanvar ayında dizel, kerosin və yerli yağ yanacaqlarının pərakəndə qiymətlərini iki dəfə artırmaqla Hökumətin yerli enerji qiymətlərinin dünya bazarı səviyyəsinə çatdırılması üçün artırılması siyasətini davam etdirməkdən ibarət olmuşdur. 2007-ci ilin yanvar ayında Tarif Şurası sənaye məqsədli neft məhsulları, elektrik enerjisi, su və təbii qaz üçün yerli qiymətləri kəskin şəkildə artırmışdır. Elektrik enerjisindən israfə həqqı üç dəfədən çox, su haqqı 1.8 dəfə və sənaye məqsədli qazdan istifadə haqqı iki dəfə artırılmışdır. Enerji qiymətlərinin artımının israfçılığın azaldılmasına və iqtisadiyyatın enerji səmərəliyinin yaxşılaşdırılmasını töhvə verəcəyi gözlənilir.

2.2.2 Keçid dövrü ilə bağlı problemlər

Azərbaycanın keçid dövrü ilə bağlı üzləşdiyi əsas problemlər aşağıdakılardır:

- Yerli özəl müəssisələrin daha da inkişaf etdirilməsi üçün uyğun olan bərabər rəqabətli mühitin yaradılması və xarici sərmayənin cəlb edilməsi üçün davamlı korrupsiya ilə mübarizə tədbirləri vasitəsilə biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, inzibati potensialın möhkəmləndirilməsi, tənzimləyici bazanın və qanun aliliyinin təkmilləşdirilməsi.
- Yoxsulluğun azaldılmasının və uzun-müddətli istisadi siyasətlər və həvəsləndirmə sistemi vasitəsilə kənd və şəhər yerləri habelə paytaxtdan kənar şəhərlər daxil olmaqla bütün ölkə ərazisində davamlı inkişafın təmin edilməsi üçün iqtisadiyyatın qeyri-neft və qaz sektorlarının inkişaf etdirilməsi.
- Davamlı gələcək artım üçün neft gəlirlərinin qeyri-neft sektoruna ötürülməsi üçün səmərəli mexanizm qismində maliyyə sektorunun möhkəmləndirilməsi və islahatların həyata keçirilməsinin davam etdirilməsi və iqtisadiyyatın müxtəlifləşdirilməsi.
- Nəqliyyat, telekommunikasiya, elektrik enerjisi, qaz, su, kanalizasiya sistemi, tullantıların emalı habelə yükaək səviyyədə çirklənmiş ətraf mühit sahələrində səmərəliyin və xidmət standartlarının yaxşılaşdırılması üçün dövlət infrastruktur sektorunun re-strukturizasiyası və investisiya qoyuluşlarının davam etdirilməsi.
- İnflyasiya təqiylərinin və real valyuta məzənnəsinin artmasının qarşını almaq məqsədilə neft və qaz gəlirlərinin səmərəli şəkildə idarə edilməsi və səmərəli valyuta və büdcə xərcləri siyasəti vasitəsilə makro-iqtisadi tarazlığın təmin edilməsi.

Bankın fəaliyyət göstərdiyi sektorlarda müşahidə olunan spesifik problemlər aşağıdakılardır:

▪ **Sahibkarlıq Sektoru:**

Mürəkkəb biznes mühiti hələ də xüsusi olaraq qeyri-neft sektorunda fəaliyyət göstərən özəl müəssisələrin inkişafını və artımını məhdudlaşdırır. Fərdi olaraq, mürəkkəb vergi və gömrük sistemi, bürokratik gecikdirmələr və korrupsiya hallarının yüksək olması özəl müəssisələr üçün əsas maneələr olaraq qalır. Monopoliyanın mövcudluğu və güclü şəxsi maraqlar ədalətli rəqabətlik mühitinə çıxışa maneə yaradır və bu mühitin yaradılmasını mürəkkəbləşdirir. Səhmdarların etibarlılığını yaxşılaşdırmaq üçün qeyri-neft sektorundakı investisiyalara hökumət müdaxilələrinin azaldılması tələb olunur.

Kənd təsərrüfatı: Kənd təsərrüfatı mallarının istehsalı üçün Azərbaycan bol münbit torpağa və əlverişli iqlim zonalarına malikdir və bunun nəticəsi olaraq əvvəllər Sovet İttifaqının bir hissəsi olaraq geniş çeşidli yüksək keyfiyyətli kənd təsərrüfatı məhsullarını ixrac etmişdir. Müstəqillik əldə etdikdən sonra kənd təsərrüfatı sektorunun ümumi iqtisadiyyatda rolu həm real ifadədə həm də ÜDM-yə nisbətən 1989-cü il üzrə 30 faizdən 2006-cı il üzrə 7.5 faizə düşmüşdür. Bu azalmaya baxmayaraq kənd rayonlarında yoxsulluq şəraitində yaşayan bir

çox ailələr üçün kənd təsərrüfatı sahəsi əhəmiyyətli olaraq qalır. Azərbaycan təzə meyvəni, meyvə şirələrini və meyvə konsentratlarını və tərəvəzləri Rusiya və digər MDB ölkələrinə ixrac edən vacib idxalçı ölkə olaraq qalır. Lakin, kənd təsərrüfatı istehsalı 2006-cı ildə yalnız 1 faiz artmışdır, çünki əsasən də tikinti sektorunda məşğulluq imkanları artmışdır və real valyuta məzənnəsinin səviyyəsinin qalxması bu sahənin rəqabətlik qabiliyyətinə təsir göstərmişdir. Digər tərəfdən kənd təsərrüfatı məhsullarının emal edilməsi tempi son iki il ərzində artmışdır, lakin bu sektorun daha da inkişaf etdirilməsi ilkin istehsalın təkmilləşdirilməsindən və maddi-texnik təchizat və pərakəndə satış daxil olmaqla ümumi təchizat zəncirindən inkişafından asılıdır.

Ümumi Sənaye: Sovet İttifaqının dağılmasından sonra, Azərbaycanda mövcud olan sənaye və istehsal müəssisələrinin əksəriyyətinin istehsal səviyyəsi siyasi qarışıqlıq, ənənəvi təchizat və satış xətlərinin pozulması və zəif yerli bank sistemi üzündən kəskin şəkildə aşağı düşmüşdür. Özəlləşdirilmə ilə bağlı uğursuz söylər və investisiya qoyuluşlarının aşağı səviyyəsinin xroniki xarakterli olması nəticəsində bu müəssisələrdəki avadanlıqların əksəriyyətinin istismar müddəti ötmüşdür və texnoloji göstəriciləri köhnəlmişdir. İnkişaf edən neft və qaz sektorlarında geniş miqyaslı xarici investisiyaların artması və bunun nəticəsi olaraq tikinti materiallarının, kimyəvi maddələrin, mebelin və s. istehsalı və tikintisi kimi müxtəlif sənaye sektorları son bir neçə il ərzində daha sürətli tempə inkişaf etməyə başlamışdır. Neft və qaz yönümlü sərmayələrin tempinin azalmasına baxmayaraq tikinti sektoru sürətlə inkişaf etməyə davam edir və hazırda qeyri-neft sektorunda artımın təmin olunması ilə nəticələnir. Digər tərəfdən isə inflyasiyanın artması və yerli valyutanın səviyyəsinin artması yerli müəssisələrə üçün böyük risk yaradır və onlar tərəfindən istehsal olunan məhsulların rəqabətlik qabiliyyətinə əks təsir göstərir.

Pərakəndə Ticarət və Əmlak: Neft və qaz sərmayələri və gəlirləri nəticəsində orta alıcılıq qüvvəsi, əsasən də Bakıda son bir neçə illər ərzində əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Bu isə istehlakçı artımı ilə nəticələnərək öz növbəsində əsasən Bakıda cəmləmiş sürətlə inkişaf edən pərakəndə ticarət fəaliyyətini yaratmışdır. Ticarətin genişlənməsi əmlak inkişafının artımı ilə parallel olaraq müşahidə olunmuşdur, çünki kommertiya xarakterli daşınılmaz əmlak, pərakəndə infrastruktur və ticarət anbarları üçün tələbat artmışdır. Mehmanxana və turizm sahələrində də bir sıra investisiya qoyuluşları həyata keçirilmişdir, lakin yerli sakinlərin və xaricdə yaşayan Azərbaycanlıların tələbatının artması hesabına əmlak inkişafının əksəriyyəti Bakının yaşayış binaları sahəsində müşahidə edilmişdir. Lakin, həm pərakəndə həm də əmlak sektorlarında sistemik xarakterli korrupsiya halları baş verir ki, bunun nəticəsində gömrük və lisenziyalaşdırma prosedurları mürəkkəbləşərək qeyri-neft iqtisadiyyatında maliyyə şəffaflığının aşağı səviyyəsi ilə nəticələnir.

▪ **Maliyyə Qurumları:**

Bank sektoru: Hal-hazırda Azərbaycanda 44 bank mövcuddur və bunlar üç qrupa bölünə bilər: (i) ümumi bank aktivlərinin təxminən yarısına nəzarət edən iki dövlət bankı (Azərbaycan Beynəlxalq Bankı və Kapital bank); (ii) 30 faizə yaxın kapitala malik təxminən 10 yaxın nisbətən böyük kommertiya bankları; və (iii) sektorun 20 faizni təşkil edən 30-dan çox kiçik banklar. Risklərə həssas olmalarına və hissələrə bölünmələrinə baxmayaraq, bank sektoru 2006-cı ildə 60 faizdən artıq göstərici ilə sürətli tempə inkişaf edərək xarici investorların yüksək maraqlarına səbəb olmuşdur. Lakin, dövlət bankları sektorda hələ də üstünlük təşkil edir, əsasən də səmərəli rəqabətliyi məhdudlaşdıran Azərbaycan Beynəlxalq Bankı. Kapital bank ilə olduğu kimi, Hökumətin resturkturizasiya və özəlləşdirmə proseslərini nəzərdən keçirməsi əlamətləri olsa da, bu sektorda dövlət mülkiyyətinin əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması üçün aydın strategiya mövcud deyil. Üstünlük təşkil edən səhmdarlarının paylarını azaltmaq istəklərinin olmaması və davamlı artımını dəstəkləmək imkanlarının olmaması səbəbindən bu günə kimi özəl bankların birləşməsi çox zəif olmuşdur, lakin yeni stratgiyanın əhatə etdiyi müddət ərzində banklar böyüdükcə bu

vəziyyətin dəyişilməsi gözlənilir. Son bir neçə il ərzində Azərbaycan Milli Bank sektorunda hüquqi və tənzimləyici bazanın təkmilləşdirilməsini təmin edən əsas qanunvericiliyi tərtib etmişdir və maliyyə sənayesinin tənzimləyicisi kimi öz imkanlarını gücləndirmişdir. Azərbaycanda mövcud olan tənzimləmə bazası beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmışdır və qanun və qaydaların tətbiq edilməsinin gücləndirilməsinə davam etdirilir. Son iki il ərzində inflyasiyanın artımı yerli bankların xarici valyuta və faiz dərəcələri risklərinə daha çox məruz qalması ilə niticələnmişdir. Bununla yanaşı, bankların risklərin idarə edilməsi potensialının məhdudluğu və professional heyətin az olması səbəbindən bank sektorunda kredit vəsaitlərinin təmin edilməsinin kəskin artımı mənfi bazar dəyişikliklərinə cavab vermək üçün bəzi bankların imkanları ilə bağlı narahatçılıq doğurur.

MKOS (mikro kiçik və orta sahibkarlıq): Azərbaycanda qeyri-neft sektorunun təbliğ edilməsində mikro-maliyyənin inkişaf etdirilməsi əsas komponentdir. MKOS sektorunun əsas problemləri aşağıdakılardan ibarət olacaq (i) proqrama daha çox sayda bankların cəlb edilməsi; (ii) MKOS sektorunun maliyyələşdirilməsinin cəlb ediciliyinin nümayiş etdirilməsi və AYİB proqramından kənarında MKOS-ların maliyyələşdirilməsi üçün yerli bankların həvəsləndirilməsi üçün tələb olunan kifayət sayda və keyfiyyətdə portfelin tərtib edilməsi; (iii) yerli kredit üzrə mütəxəssislərin təlimləndirilməsi; və (iv) bank xidmətlər məhdud olan kənd yerlərində daha çox MKS-lərin yaradılmasına nail olmaq.

Qeyri-bank maliyyə sektoru: Qeyri-bank maliyyə sektoru Azərbaycanda kifayət qədər inkişaf etməmiş olaraq qalır. Baxmayaraq ki, bir sıra təsis edilmiş sığorta şirkətləri mövcuddur onlar daha böyük risklərin qarşısını almaq üçün hələ də balacadır və az kapitala və bacarıqlara malikdirlər. Lizinq bazarı yalnız son zamanlar fəaliyyət göstərməyə başlamışdır və bir çox qeyri-bank maliyyə məhsulları hələ də şirkətlər tərəfindən istifadə olunma bilmirlər. Lakin, bu kimi xidmət və məhsullar üçün tələbat çox böyükdür. Kapital bazarların, ümumi əmlak və sərmayələrin, pensiya fondlarının, lizinq və digər sahələrin inkişafı əhəmiyyətli bilik mübadiləsini və qanunvericiliyin inkişafını tələb edir.

▪ **İnfrastruktur:**

Azərbaycan infrastrukturunu keçmişdə aşağı səviyyəli investisiya qoyuluşlarının xroniki xarakterli olması, texniki xidmətlərin təxirə salınması və zəif tənzimləyici mühit sayəsində zəifləmişdir. Əsas infrastrukturun hazırkı səviyyəsi iqtisadi dirçəlişi mürəkkəbləşdirir, ölkənin rəqabətlik qabiliyyətini təhlükə altına alır və keyfiyyətli xarici investorların cəlb edilməsini azaldır. Baxmayaraq ki, Azərbaycanın nəqliyyat, telekommunikasiya və bələdiyyə infrastrukturlarında ümumi vəziyyət qeyri-müntəzəmdir, kənd yerlərində vəziyyət daha da kəskindir.

Nəqliyyat: Azərbaycan hökuməti öz qonşuları ilə ticarət və regional əməkdaşlığın asanlaşdırılması və ölkənin iqtisadi inkişafına yardım məqsədilə əsas dəhlizlərin bərpa edilməsinə və yeniləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirməyə davam edir. Azərbaycan həmçinin böyük Trans-Avropa dəhlizlərinin qonşu ölkələrə və regionlara doğru genişləndirilməsi ilə bağlı Yüksək Səviyyəli Qrupun fəaliyyətində, Avropa-Qafqaz Mərkəzi Asiya Nəqliyyat Dəhlizi (TRACECA) proqramında fəal iştirak etmişdir və Mərkəzi Asiya ilə münasibətlərin möhkəmləndirilməsi üçün Aİ-nin strategiyasında əhəmiyyətli partnyor qismində çıxış edir. Azərbaycanda yüklərin təxminən 50 faizi yollar vasitəsilə nəql edilir, qalan hissə isə borukəmərləri və dəmir yolları vasitəsilə təxminən eyni nisbətdə nəql edilir. Bu günə kimi yollar sərnişinlər üçün əsas nəqliyyat növü olaraq ümumi sərnişinlərin 86 faizinə xidmət edir. Cari günə kimi, Bank tərəfindən Azərbaycanın yollar, dəmir yolları və hava nəqliyyat sistemləri daxil olmaqla nəqliyyat sektoruna böyük həcmli sərmayələr qoyulmuşdur. Hökumət həmçinin son beş il ərzində yol nəqliyyatına xüsusi diqqət yetirərək investisiya proqramlarını intensivləşdirmişdir. Lakin investisiya ehtiyacları hələ də yüksək olaraq qalır.

Bələdiyyə İnfrastruktur: Ölkənin su təchizatı, tullantı suları, kanalizasiya sistemi, bərk tullantılar, ictimai nəqliyyat kimi bütün sektorlarında bələdiyyə xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi üçün böyük sərmayələr tələb olunur. Sektorun re-strukturizasiyası, təkmilləşdirilmiş tənzimləmə mühiti üçün şəraitin yaradılması və böyük həcmli texniki yardımın təmin edilməsi bələdiyyə infrastruktur layihələrinin uğurlu icrası üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

▪ **Enerji sektoru:**

Enerji Sektoru: Azərbaycanın enerji sektorunda vəziyyət, xidmət haqlarının yığımının və tariflərin aşağı səviyyədə olması, zəifləmiş infrastruktur və böyük itkilər nəticəsində çətinləşmişdir. Bunun nəticəsi olaraq Azərenerji dövlət enerji qurumu əsasən Hökumət tərəfindən ayrılan subsidiyalar hesabına maliyyələşdirilməyə davam edir. Aktivlərin bərbad vəziyyətdə olması əsasən 1990-ci il ərzində böyük investisiyaların olmaması hesabına baş vermişdir, lakin o vaxtdan sonra bu sektorda investisiyaların həcmi artırılmışdır. Texniki xidmətin aşağı səviyyədə olması və texniki bacarıqların olmaması vəziyyəti mürəkkəbləşdirərək həm sənaye və həm də məişət sifarişçiləri üçün təchizat çatışmazlığı və xidmətlərin keyfiyyətinin qəbul edilmiş standartlardan aşağı səviyyədə olması ilə nəticələnmişdir. Elektrik enerjisi sektorunda isə, istilik enerji stansiyaların əksəriyyəti istismar müddətinin sonuna çatmışdır və səmərəli qaydada fəaliyyət göstərmədiklərindən onların yerləşdiyi ərazilər ağır yanacaq və asbestos ilə çirklənərək ekoloji problemlər yaradırlar. Elektrik enerjisinin istehsalı və ötürülməsi sahəsində AYİB tərəfindən maliyyələşdirilən AZDRES İstilik Enerji stansiyası daxil olmaqla bir sıra layihələrin Azərbaycan hökuməti tərəfindən həyata keçirilməsinə baxmayaraq ölkədə etibarlı enerji mənbəyi üçün artan tələbatın ödənilməsi üçün investisiyaların hazırkı səviyyəsi kifayət deyil. Elektrik enerjisinin ötürülməsi ilə bağlı funksiyaların müəyyən hissəsinin Azereenerji qurumundan özəl sektora ötürülməsi cəhdləri uğurlu olmamışdır və özəl sərmayəçi üçün təmin edilmiş güzəştlər ləğv edilməklə məhkəmə qarşিদurması ilə nəticələnmişdir. Bu kimi mürəkkəb məsələlərin həll edilməsi məqsədilə Hökumət hal-hazırda əhəmiyyətli tədirlər görməyə qərar vermişdir və ətraflı struktur islahatlarını nəzərdə tutan proramın həyata keçirilməsini nəzərdən keçirir. Tariflərin aşağı səviyyədə olduğu illərdən sonra Hökumət xərclərin ödənilməsi üçün uyğun olan tariflərin təmin edilməsi və münasib qiymətlər ilə bağlı nəticələrinin idarə edilməsi məqsədilə beynəlxalq icma tərəfindən təmin edilmiş texniki yardım vasitəsilə hazırlanmış “Orta-müddətli Tarif Siyasəti” ilə yanaşı sektorda kommersionlaşdırılmanın təkmilləşdirilməsi öhdəliyini üzərinə götürmüşdür. 2007-ci ilin əvvəllərində Tarif Şurası Hökumət tərəfindən təmin edilən subsidiyaların həcmi azaltmaq, enerji səmərəliyi üçün stimulyat yaratmaq və özəl sektor iştirakını elektrik enerjisinin istehsalı və paylanılmasına cəlb etmək məqsədilə bütün istifadəçilər üçün elektrik enerjisi tariflərini habelə digər kommunal (su, kanalizasiya sistemi və bərk tullantıların toplanılması) xərclərini üç dəfə artırmışdır. Enerji sektorunun daha geniş re-strukturizasiyasının planlaşdırılmasına və həyata keçirilməsinə yardım məqsədilə Bank Hökumət ilə ətraflı siyasət dialoqunun həyata keçirilməsinin təşəbbüsçüsü olmuşdur. Digər keçid iqtisadiyyatlarında enerji sektorunun re-strukturizasiyası və özəlləşdirilməsi ilə bağlı bankın keçmiş nailiyyətlərini nəzərə alaraq Hökumət müstəqil enerji istehsalçıları üçün uyğun olan hüquqi və tənzimləyici bazanın tərtib edilməsinə Bankın cəlb edilməsini xahiş etmişdir. Lakin, sektorun re-strukturizasiyasına dair ətraflı plan həm enerji həm də qazın emalı sektorları üçün hazırlanmalı və icra edilməlidir.

Təbii Sərvətlər: ACG və Şah Dəniz yataqlarının və BTC və Şimali Qafqaz neft və qaz ixrac borukəmərələrinin istifadəyə verilməsi əsas uğurlar olmuşdur. ACG-dən alınan neft gəlirləri Şah Dəniz və ŞQ borukəmərləri layihələrinin qısa müddətli maliyyələşdirilməsi üçün

təhlükəsizliyi təmin etməyə davam edir. Lakin, qaz anbarlarının potensialının, magistral borukəmərlərinin və qaz paylayıcı şəbəkəsinin bərpa edilməsi məqsədilə böyük həcmli yerli investisiya qoyuluşları tələb olunur. Baxmayaraq ki, hal-hazırda Azərbaycan neft gəlirlərinin zəmanəti ilə kommertiya bazarlarında rəqabət qabiliyyətli maliyyə vəsaitlərini cəlb etmək iqtidarındadır, mövcud daxili infrastrukturun bərpa edilməsi, yeniləşdirilməsi və əvəz edilməsi üçün tələb olunan uzun-müddətli maliyyələşdirmə əsas problem olaraq qalmaqdadır. Hal-hazırda qaz ilə bağlı daxili funksiyalar Azeriqaz dövlət qaz şirkəti tərəfindən həyata keçirilir. ARDNŞ-in maliyyə vəsaitlərinin artırılması üçün potensialının olmasını nəzərə alaraq, qaz anbarları kimi bəzi sahələr üzrə səlahiyyətlərin öz üzərinə götürəcəyi gözlənilir. Yerli qaz infrastrukturuna ediləcək böyük investisiya qoyuluşları sektorun gələcək strukturu ilə bağlı müəyyənliyin təmin edilməsini tələb edəcək. Digər tərəfdən isə, Azərbaycan öz təchizatçı mövqeyini və artan təcrübəsini istifadə etmək məqsədilə neft sektorunun nəql və emal kimi sahələrinə böyük xarici investisiya qoyuluşlarını nəzərdən keçirir. Bu baxımdan, Azərbaycan hidrokarbon entiyatlarının məhdud olmasını nəzərə alaraq tək cə təchizatçı olması ilə yanaşı orta-müddətli perspektivdə enerji nəql edən ölkə olmaq üçün səylər göstərir. Azərbaycanın, gələcək davamlı inkişaf üçün Mərkəzi Asiya və Avropa arasında tranzit ölkəyə çevrilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir və bu məqsəd Aİ və Qara Dəniz, Xəzər Körfəzi ölkələri və qonşular arasında enerji və nəqliyyat sahələrində əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinə yönəldilmiş “Bakı Təşəbbüsü” adlanan siyasət dialoqu kontekstində Aİ tərəfindən tam dəstəklənir.

2.2.3 KAPITALDAN İSTİFADƏ İMKANLARI VƏ İNVESTİSİYA TƏLƏBLƏRİ

Azərbaycanda, bir çox illər ərzində vəsait qıtlığı üzündən investisiya qoyuluşlarının az olması səbəbindən həm dövlət həm də özəl sektorlarda böyük investisiya və bərpa edilmə ehtiyacını mövcuddur. Digər tərəfdən isə, son bir neçə il ərzində neft və qaz sektorlarının uğurlu inkişafı və yüksək neft qiymətləri sayəsində Azərbaycanın maliyyə vəsaitləri və kredit alma imkanları əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.

Hökumət öz büdcə vəsaitləri hesabına sosial və infrastruktur layihələrə sərmayələr qoymağa davam etməyi planlaşdırır və BMQ-lərin vəsaitlərindən istifadə etmədən bir sıra böyük infrastruktur layihələrinə başlamışdır. Lakin, BMQ ilə birgə maliyyələşdirilmənin spesifik texniki yardım, potensialın artırılmasının həyata keçirilməsi və sektor üzrə islahatlar ilə bağlı məsləhətlər kimi əlavə üstünlükləri danılmazdır. Planlaşdırılmış infrastruktur sərmayələrinin miqyası, Hökumətin orta-müddətli perspektivdə suveren kredit vəsaitlərini almağa davam etmək strategiyasının digər önəmli bir faktorudur.

Hazırda Azərbaycan BVF proramalarını icra etmir. Son üç-illik proqram 2005-ci ilin ortalarında başa çatdırılmışdır. Hal-hazırda BVF Hökumət ilə məsləhətçi rolunu müzakirə edir. Dünya Bankı isə 2007-2010-cı illər üzrə yeni Ölkə Əməkdaşlıq Strategiyasını təsdiq etmişdir. Bu strategiyada ildə 250 milyon ABŞ dollarına qədər həcmdə kredit proqramını nəzərdə tutur. Bu vəsaitin 80 faizinin infrastruktur layihələri (yollar, dəmir yolları, su, enerji və kommunal müəssisələr) üçün təmin edilməsi planlaşdırıldığı halda, qalan hissə hesabatlılıq, məhkəmə, təhsil, səhiyyə və digər sosial xidmətlər ilə bağlı islahatların həyata keçirilməsi üçün istifadə ediləcək. Asiya İnkişaf Bankı, İslam İnkişaf Bankı və digər çox-tərəfli və iki tərəfli qurumlar Azərbaycan hökumətinə planlaşdırılmış investisiyalar üçün orta müddətli maliyyələşdirmə təklif etmişdir.

Çox-tərəfli maliyyələşdirmə qurumları ilə yanaşı çoxlu sayda xarici kommertiya banklarının dövlət zəmanətli layihələr və ya digər dövlət müəssisələri üçün böyük maliyyə vəsaitləri təmin edəcəyi gözlənilir. Son zamanlar ölkənin dövlət riski göstiricisinin yaxşılaşması sayəsində Hökumət 2007-ci ildə Avropa İstiqrazlarının emissiyası vasitəsilə xarici kapitallar bazarına çıxmağı planlaşdırır (Moody: Ba1; Fitch: BB+). İstiqrazların emissiyasının ölkə

riskinin yayılması ilə bağlı ölçü vahidinin müəyyən edəcəyi və yerli korporativ qurumların və bankların beynəlxalq maliyyə bazarlarına çıxışını artıracağı gözlənilir. 2006-cı ilin sonunda Azərbaycan Beynəlxalq Bankı dövlət zəmanət olmadan 130 milyon ABŞ dolları həcmində sindikatlaşdırılmış kredit 90 BP dəyərində almışdır və 2007-ci ilin sonuna kimi 200 milyon ABŞ dolları həcmində AVRO istiqrazlarının emissiyasını planlaşdırır. Əvvəlki strategiyanın əhatə etdiyi dövrdən sonra yerli kommersiya bankları kredit ilə bağlı fəaliyyətlərini əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdılar, lakin maliyyələşdirilmə imkanları məhdud olaraq qalır. Kreditlərin ödənilmə müddəti orta hesabla qısa müddətli (təxminən 1 il), faiz dərəcələri isə yüksəkdir (illik 18-24 faiz ABŞ dolları). Yerli kommersiya bankları qeyri-mürəkkəbdir və beynəlxalq standartlar baxımından kifayət qədər inkişaf etmədiyindən bu ehtimal olunan xarici təsirlərin öhdəsindən gəlmək üçün yerli bankların imkanları ilə bağlı narahatçılıqlar yaradacaq.

Cari günə kimi neft və qaz sektorlarında ümumilikdə 30 milyard ABŞ dolları həcmində böyük həcmli xarici investisiyalara baxmayaraq, mürəkkəb işgüzar mühit sayəsində qeyri-neft sektorunda Xarici Birbaşa İnvestisiya səviyyəsi aşağı olaraq qalır. Digər tərəfdən isə xaricdə yaşayan Azərbaycanlılar tərəfindən həyata keçirilən pul köçürmələri 2006-cı ildə təxminən 1.5 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir və iqtisadi inkişafda əsas rol oynamağa davam edəcəyi gözlənilir.

3. STRATEJİ MEYLLƏR

3.1 STRATEGIYANIN ƏHATƏ ETDİYİ DÖVR ÜZRƏ BANKIN PRIORİTETLƏRİ

Azərbaycanda müəyyən edilmiş keçid dövrü ilə bağlı problemlərə cavab olaraq, Bankın növbəti strategiya dövründə mövqeyi iqtisadi diversifikasiyaya yardım və uzun-müddətli davamlı inkişafa və yoxsulluğun azaldılmasına uyğun şəraitin yaradılmasına yardım etməkdən ibarət olacaq. Bankın prioritetləri aşağıdakılardan ibarət olacaq:

- Dövlət və özəl sektorları ilə bərabər çalışaraq sektor islahatlarında fəal iştirak etmək və investisiya mühitini təkmilləşdirmək üçün siyasət dialoqunu davam etdirmək.
- Həm yerli sahibkarlar həm də xarici investorlar ilə bərabər çalışaraq və kənd ərazilərinin inkişafı və sənaye standartlarının beynəlxalq səviyyəyə uyğun olaraq yaxşılaşdırılması daxil olmaqla iqtisadiyyatın qeyri-neft və qaz sektorlarına diversifikasiyasına xüsusi diqqət yetirərək korporativ sektoru dəstəkləmək.
- Bank sektorunun inkişafında aparıcı rol oynamağa davam etmək, rəqabətliyi daha da gücləndirmək, kənd yerlərinə maliyyə xidmətlərindən istifadə imkanlarını stimullaşdırmaq və qeyri-bank maliyyə xidmətlərini inkişaf etdirmək.
- Nəqliyyat, enerji və ətraf mühitin təmizlənməsinə xüsusi diqqət yetirərək əsas infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsində rolunu artırmaq, potensial artımına yardım etmək və sektorun restrukturizasiyası və potensial Dövlət-Özəl Əməkdaşlığın dəstəklənməsi vasitəsilə özəl sektorun iştirakını stimullaşdırmaq.

3.2 SEKTORLAR ÜZRƏ PROBLEMLƏR VƏ BANKIN MƏQSƏDLƏRİ

3.2.1 Sahibkarlıq Sektoru

Sahibkarlıq sektorunun uğurlu inkişafı müvafiq hüquqi, vergi, gömrük və maliyyə hesablılıq sisteminin yaradılmasından asılı olacaq. Bank, iqtisadiyyatın qeyri-neft sektoruna diversifikasiyası və regional inkişafın dəstəklənməsi üçün səylərini davam etdirəcək. Bank,

birbaşa və dolayısı yolla fəaliyyət göstərərək özəl sektor sahibkarlığını dəstəkləyəcək və mikro biznes və KOS-ların maliyyələşdirilməsini daha da genişləndirəcək. Yerli investisiyaları dəstəkləməklə, Bank idarəetmə, hesabatlılıq və marketing standartlarını təkmilləşdirməyə, maliyyə şəffahlığının və korporativ idarəçiliyin gücləndirilməsinə çalışacaq. EKDÖT məhsulları, qeyri-neft ÜDM-nin əsas təkanverici amilləri olan və əhalinin əksəriyyətini işlə təmin edən orta ölçülü yerli şirkətlərə çıxış üçün böyük əhəmiyyət kəsb edəcək. Bank xüsusilə də kənd təsərrüfatı sektorunda EKDÖT məhsullarının əhatə dairəsini paytaxtdan kənar regionlara doğru genişləndirməyə çalışacaq. Bank yerli banklarla sıx əməkdaşlığa davam edəcək və əsasən də MCFF (Orta Birgə-Maliyyələşdirmə Mexanizmi) çərçivəsində maliyyələşdirmə vasitəsilə onların yerli müştərilər ilə bağlı bilik və təcrübələrini istifadə edəcək. EKDÖF isə bank fəaliyyətlərinin yerli sahibkarlıq sektorunda dəstəklənməsində vacib elementdir. EKDÖF tərəfindən texniki yardım tələbatı spesifik ilkin qiymətləndirmələrin həyata keçirilməsi, partnyor banklar arasında potensialın artırılması və Azərbaycanda DİP/BMX fəaliyyətlərinin dəstəklənməsi üçün davam etdiriləcək. Bununla yanaşı Bank sahibkarlıq sektorunda enerji səmərəliliyinin təkmilləşdirilməsinin stimullaşdırılması üçün mexanizmləri və məhsulları müəyyən etməyə çalışacaq. Həmçinin Bank müasir təcrübə və texnologiyalar ilə müşahidə olunan xarici investisiyaların Azərbaycanın qeyri-neft sektoruna yönəldilməsinə yardım etməyə çalışacaq. Bank investisiyaları işgüzar mühitin yaxşılaşdırılması üçün fəal siyasət diaoloqu ilə müşahidə ediləcək. Daha spesifik olaraq Bank:

- Bütün sahibkarlıq sektorunda investisiya imkanlarını həyata keçirəcək. Bank orta ölçülü yerli sahibkarlara çıxış üçün əsas diqqətini MCFF, DLF (Birbaşa Kredit Mexanizmi) və DİF (Birbaşa İnvestisiya Mexanizmi) kimi EKDÖT məhsullarına yönəldəcək. Etibarlı ilkin qiymətləndirmə və daha böyük maliyyə şəffahlığı üçün sponsorların hazırlığı layihə seçimində əss faktor olmağa davam edəcək..
- Bank öz diqqətini, Hökumətin prioritetlərinə uyğun olaraq aqrobiznes sektorunda artıracaq. Bu məqsədlə Bank qida və içkilərin emalı və qablaşdırılması sahəsində lazımi maddi-texniki bazaya, satış və paylama infrastrukturuna malik kommersiya qurumları ilə əməkdaşlıq qurmaq imkanlarının axtarışında olacaq. Meyvə və tərəvəz emalı, süd məhsulları, un məmulatları, su, meyvə şirələri və spirtsiz içkilərin istehsalı, pərakəndə və topdansatış satışı sahələrinə xüsusi diqqət yetiriləcək.
- İlk istehsalın böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini nəzərə alaraq, kənd təsərrüfatı torpaqlarının inkişafının dəstəklənməsi daxil olmaqla kommersiya banklarının regional şəbəkələrinin inkişaf etdirilməsi vasitəsilə və kənd yerlərində çalışan mikro-maliyyə qurumlarına yardım etməklə fermerlərə dolayısı yolla yardım etmək üçün səylər göstərəcək.
- Azərbaycanda tikinti sektorunun davamlı olaraq inkişaf edərək sement, beton, borular, borukəmərləri və kaşı kimi əsas tikinti materialları üçün tələbat yaranacağı gözlənilməyindən, tikinti materialları sektorunda böyük və kiçik layihələri dəstəkləyəcək. Mebel istehsalı və evin yaxşılaşdırılması ilə bağlı digər məhsul istehsalı da nəzərdən keçiriləcək.
- Əmlak sektorunda kommersiya xarakterli ofis tikintisi, ev tikintisi, sağlamlıq, turizm, maddi-texniki təchizat və pərakəndə sahələr üzrə layihələrin maliyyələşdirilməsini nəzərdən keçirəcək.
- Neft gəlirlərinin qeyri-neft sahibkarlıq sektoruna yönəldilməsi və xarici investisiyaların cəlb edilməsi məqsədilə yeni təsis edilmiş Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti kimi dövlət qurumları ilə əməkdaşlığı nəzərdən keçirəcək. Bu qurumlar ilə birgə investisiya qoyuluşları vasitəsilə Bank, dövlət vəsaitlərinin şəffaf qaydada təmin edilməsini və korporativ idarəçilik standartlarının təkmilləşdirilməsini təmin edəcək.
- Müəssisələrin re-strukturizasiyası və Biznes ilə bağlı Məsləhətləşmə Xitmələri üzrə

proqramlar vasitəsilə idarəetmə bacarıqlarının, bazarda saxlanılan mövqenin, informasiya sistemlərinin, keyfiyyətə dair sertifikatlaşdırılmaların, texniki və ekoloji amillərin təkmilləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirərək KOS-lara yardımın təmin edilməsinə davam edəcək.

3.2.2 MALIYYƏ QURUMLARI

Bankın maliyyə sektorunda keçid məqsədləri özəl bankların birləşdirilməsini dəstəkləyərək sektorun möhkəmləndirilməsini fəal olaraq təbliğ etmək, institusional bazanın gücləndirilməsini və yerli banklar tərəfindən vəsaitin əldə edilməsini dəstəkləmək, maliyyə sektorunun dəstəklənməsi vasitəsilə rəqabətliyi gücləndirmək, korporativ idarəçilik üzrə beynəlxalq standartları təbliğ etmək, aidiyyəti tərəflər arasında əsasən bank münasibətləri ilə bağlı şəffaflığı artırmaq, nəzarət potensialının gücləndirilməsinə davam etmək və bank və digər maliyyə qurumlarının idarə edilməsinin və işçi heyətinin ixtisas səviyyəsinin qaldırılması üçün dəstəkləmək olacaq. Bankın fəaliyyət ilə bağlı məqsədləri aşağıdakılardan ibarət olacaq:

- Ən səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərən yerli komersiya banklarına prioritetli, subordinasiyalı və sindikatlaşdırılmış məhsullar vasitəsilə dəstək göstərməyə davam etmək və KOS və MKOS kredit xətlərinin təmin edilməsinə davam etmək.
- Real sektor Borcalanı tərəfindən tələb olunan geniş çeşidli bank məhsulları və xidmətləri təmin etmək istidarıda olacaq güclü və rəqabət qabiliyyətli bazar iştirakçılarının yaradılması məqsədilə yerli bankların birləşdirilməsində və satın alınmasında fəal iştirak etmək və təbliğ etmək habelə onların institusional bazasının gücləndirilməsinə yardım etmək. Bank həmçinin dinamik və müvafiq qaydada idarə edilən bankların nizamnamə kapitalında iştirak imkanlarını araşdırmağa davam edəcək.
- Müvafiq qaydada müəyyən edilmiş texniki yardım vasitəsilə partnyor bankların potensialını artıracaq və davamlı bank və səmərəli korporativ idarəçilik prosedurlarını həyata keçirəcək.
- Bankların davamlı kreditlərin ayrılması ilə bağlı potensialını inkişaf etdirməklə orta özəl sahibkarlara daha səmərəli şəkildə xidmət etmək üçün ünvalı texniki yardımı və MCFF çərçivəsində texnologiyaların tətbiqini təmin edəcək.
- Azərbaycan Beynəlxalq Bankı, Kapital Bank və digər özəlləşdirmə səyləri davam etdiyi halda bu proseslərə monitorinq edəcək və mümkün dərəcədə yardım edəcək.
- Kredit xətlərini və texniki yardımı təmin etməklə mövcud və yeni mikro-maliyyə qurumlarına dəstəyi artıracaq.
- Qeyri-bank maliyyə sektorunda layihələrin həyata keçirilməsinə davam edəcək (sığorta və lizinq). Sektorun inkişaf etdirilməsinə davam etməyə yardım etmək üçün etibarlı və məsuliyyətli maliyyə qurumlarını müəyyən etməyə və kreditlər və səhm capital qoyuluşu vasitəsilə yardımı nəzərdən keçirmək üçün səylər göstərəcək.

3.2.3 İNFRASTRUKTUR VƏ ENERJİ SEKTORU

Hal-hazırda Azərbaycanda daha əlverişli və daha çevik maliyyə mənbələrinin olmasına baxmayaraq, Bankın əvvəllər enerji, nəqliyyat və bələdiyyə infrastrukturunda həyata keçirdiyi investisiyalardan sonra Hökumətin xahişi ilə orta-müddət üçün planlaşdırılmış böyük infrastruktur və enerji sərmayələrində daha əhəmiyyətli və daha böyük rol oynayacağı gözlənilir. Bankın cəlb edilməsi üçün əsas amil şəffaf satınalma səriştəsi, spesifik texniki yardım, potensialın artırılmasının həyata keçirilməsi, dövlət müəssisələrinin kommersionlaşdırılması, sektor islahatları ilə bağlı məsləhətlər və özəl sektorun təqdim

edilməsində təcrübədən ibarət üstünlükləridir. Bu 2006-cı ilin sonunda AZDRES İstilik Enerji Stansiyasının AYİB tərəfindən təmin edilən kredit vasitəsilə bərpa edilməsilə bağlı Hökumətin qərarı ilə nümayiş etdirilmişdir. Bu layihəyə əsasən layihənin icrası və sektor daxilində institusional bazanın yaradılması üçün xüsusi texniki yardım ayrılmışdır.

Nəqliyyat: Bankın diqqəti Azərbaycanda mövcud olan əsas nəqliyyat yollarına yönələcək lakin regionlarda nəqliyyat infrastrukturunun inkişafının təmin edilməsi məqsədilə tələb olduğu sahələrdə layihələr daha geniş nəqliyyat şəbəkəsinə yönəldilməlidir. Regionda Avropa İnvestisiya Bankı ilə əməkdaşlıq və birgə maliyyələşdirmə ilə bağlı son zamanlar imzalanmış Sazişi əsas götürərək Bank fəaliyyətinin əsas istiqaməti hal-hazırda Azərbaycanda fəaliyyət göstərən digər BMQ-lər ilə sıx əlaqələndirmənin və əməkdaşlığın təmin edilməsindən ibarət olacaq. Bankın Azərbaycanın nəqliyyat sektoruna cəlb edilməsini dəstəkləyən məqsədlər aşağıdakılardır: (i) Şərq-Qərb tranzit dəhlizinin potensialının maksimum səviyyəyə çatdırılması; (ii) səmərəliliyin artırılmasına yönəldilmiş tədbirlər və institusional islahatlar vasitəsilə sektorun kommersionlaşdırılması; (iii) mümkün olan yerlərdə özəl sektorun cəlb edilməsi üçün imkanların müəyyən edilməsi; və (iv) regionların inkişafının dəstəklənməsi. Fəaliyyət ilə bağlı prioritetlər baxımından Bank aşağıdakıları həyata keçirəcək:

Yollar

- Avropa İnvestisiya Bankı və digər BMQ-lər ilə paralel olaraq fəaliyyət göstərərək iqtisadi davamlılıq olduğu yerlərdə şərq-qərb yol xətlərinin bərpa edilməsinə xüsusi diqqətin yetirilməsi.
- Yeni təsis edilmiş yol qurumuna (Azərbaycan Dövlət Yolları) şəhərlər daxilində yollar üzrə cavabdehliyin həvalə edilməsini nəzərə alaraq bir sıra bələdiyyələrdə yollar ilə bağlı proqramın maliyyələşdirilməsinin mümkünlüyünün araşdırılması. Azərbaycan Dövlət Yolları qurumu tərəfindən yeni həvalə edilmiş vəzifənin səmərəli şəkildə icra edilməsi üçün institusional potensialın təmin edilməsi üçün layihə çərçivəsində texniki yardımın təmin edilməsi.
- Hal-hazırda tikintisi həyata keçirilən şərq-qərb tranzit dəhlizində yerləşən Hacıqabul-Kürdəmir və Şimal-Cənub dəhlizində yerləşən Bakı-Samur iki yol layihələrinin uğurlu şəkildə yerinə yetirilməsi. Azərbaycan Dövlət Yollarının və onunun texniki xidmət bölmələrinin fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılmasına yönəlməli tədbirlərin həyata keçirilməsi də prioritet məsələ olacaq.

Dəmir Yolları

- Lokomotivlərə xüsusi diqqət yetirməklə dəmir yolları sektorunda təcili ehtiyaclar üçün qısa müddət ərzində kredit vəsaitinin təmin edilməsi, bu isə Azərbaycan Dövlət Dəmir Yollarının kommersionlaşdırılmasına yönəldilmiş tədbirlər ilə əlaqələndiriləcək.
- Şəbəkə daxilində hərəkətedici hissələrin və relslərin bərpa edilməsini maliyyələşdirəcək daha geniş layihələr üçün orta-müddətli maliyyələşdirilmənin nəzərdən keçirilməsi. Bu Layihənin miqyasını nəzərə alaraq, paralel maliyyə mexanizmləri vasitəsilə digər BMQ-lərin cəlb edilməsi də gözlənilir.

Liman, yük daşınmaları, aviasiya sahələri

- Liman sahəsində şərq-qərb yollarına və xüsusilə də Bakı Limanına diqqətin göstərilməsinə davam etmək. Limanın Bakı mərkəzindən kənara köçürülməsinin mümkünlüyünün qiymətləndirilməsi üçün araşdırılmaların aparılması.
- Yük daşınmaları sahəsində yük daşınmaları ilə məşğul olan şirkətlərə tələb olduğu zaman yardımın təmin edilməsinə diqqətin yetirilməsi.

- Aviasiya sektorunda hava limanı infrastuktura, hava nəqliyyatının idarə edilməsinə investisiya qoyuluşları və mülki aviasiya administrasiyasının gücləndirilməsinə yardım vasitəsilə əməliyyatlar üzrə təhlükəsizlik standartlarının təkmilləşdirilməsi məqsədilə hava nəqliyyat infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi üçün maliyyələşdirilmənin və sektorun modernləşdirilməsinə yardımın nəzərdən keçirilməsi. Bank, aviasiyanın maliyyələşdirilməsini, əsasən də yük, aktiv ilə dəstəklənən bazalar ilə maliyyələşdirilməsini nəzərdən keçirəcək, çünki Azərbaycan Keyptaum Konvensiyasının aviasya haqqında protokolunu təsdiq etmək prosesindədir ki, bu da bu kimi maliyyələşdirmələri asanlaşdıracaq.

Bələdiyyə İnfrastruktur: Bir sıra BMQ-lər və iki-tərəfli donor təşkilatlar əsas diqqəti su və tullantı suları sektorlarına yönəldikləri halda, Bank bərk tullantıların idarə olunmasına dair layihələrin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı müzakirələri davam etdirəcək. Bələdiyyə sektorunda hər hansı yeni əməliyyatlar, əvvəlki layihələrdən əldə edilmiş nəticələri nəzərə alınmaqla tərəflərin kommersiyalaşdırılma, xərclərin ödənilməsi və struktur islahatları ilə bağlı öhdəliklərini tələb edəcək. Bakı ilə yanaşı Bank nümunəvi təsir üçün ikinci dərəcəli şəhərlərdə daha kiçik layihələrin maliyyələşdirilməsini nəzərdən keçirəcək.

Enerji sektoru: Strategiyanın əhatə etdiyi dövr ərzində Bankın diqqəti elektrik enerjisi sektorunda mövcud layihələrin səmərəli qaydada icra edilməsinə, infrastrukturun bərpa edilməsinə habelə elektrik enerjisinin istehsalı və ötürülməsi ilə bağlı yeni layihələrin nəzərdən keçirilməsinə yönəldiləcək. Bank apardığı siyasət dialoqunu dərinləşdirəcək və sektorun restukturizasiyası, özəl investisiyaların təbliğ edilməsi, institusional potensialın artırılması üçün texniki yardımın təmin edilməsində və layihələrin hazırlanmasında aparıcı rol oynayacaq. Investisiya qoyuluşlarının dəstəklənməsinin və prioritet məsələlərin müəyyən edilməsinin təmin edilməsi üçün digər BMQ-lər və donor təşkilatları, xüsusilə də enerji sektorunda əməkdaşlıq üçün Anlaşma Memorandumu kontekstində Avropa Komissiyası ilə əlaqələndirmə bankın sektora cəb edilməsinin əsas elementi olacaq. Bank fərdi olaraq Hökumətin təsdiqi ilə enerji sektorunun restrukturizasiyası üçün AQSTMillî Proqramın tətbiq edilməsinə çalışacaq. Bankın xüsusi prioritetləri aşağıdakılardan ibarət olacaq:

- Təxminən iki il vaxt sərf edəcəyi gözlənilən və ölkənin elektrik enerjisinin yarısını istehsal edən ən böyük elektrik enerjisi stansiyasının bərpa edilməsi ilə nəticələncək AZDRES istilik Enerji Stansiyası layihəsinin vaxtlı-vaxtında və effektiv şəkildə icra edilməsi.
- Bankın Çoxtərəfli Karbon Kreditləri Fondu daxil olan mexanizmləri vasitəsilə AZDRES İstilik Enerji Stansiyasının bərpa edilməsi kimi karbon emissiyalarının azaldılması üzrə müvafiq layihələr üçün Kyoto protokoluna uyğun olaraq müəyyən edilmiş Təmiz İnkişaf Mexanizminin (TİM) tətbiq edilməsinin təbliği.
- Rəqabətliyin və etibarlı təchizatın artırılması üçün enerji sektorunun restrukturizasiyası, hüquqi və tənzimləyici bazanın təkmilləşdirilməsi və özəl investitorların (müstəqil enerji istehsalçıları daxil olmaqla) təqdim edilməsi üçün fəaliyyət planının hazırlanması üçün əhəmiyyətli texniki yardımın təmin edilməsi.
- Yeni enerji istehsalı və enerji ötürülməsi ilə bağlı layihələrin maliyyələşdirilməsinin nəzərdən keçirilməsi.
- Tariflərin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi və institusional potensialın artırılması üçün Tarif Şurasına yardımın edilməsi.
- Əsasında ətraf mühitin təmizlənməsi (köhnə enerji stansiyalarının sahələrinin bərpa edilməsi daxil olmaqla), enerji səmərəliyi və bərpa edilən enerji layihələrinin müəyyən edilməsi, qiymətləndirilməsi və maliyyələşdirilməsi həyata keçirilə biləcək bazanın yaradılmasının nəzərdən keçirilməsi.

Təbii Sərvətlər: Hal-hazırda Bankın diqqətinin qeyri-neft və qas sektorlarına yönəldilməsinə baxmayaraq, təbii sərvətlər sektorunun müxtəlif sahələri mövcüddür ki, bu sahələr Azərbaycanın enerji transit edən ölkəyə çevrilməsi və çirklənmiş ətraf mühitin təmizləndirilməsi səyləri kontekstində Bankın səriştəsini və maliyyələşdirilməsini tələb edə bilər. Fərdi olaraq, növbəti strategiya dövründə Bank aşağıdakıları nəzərdən keçirəcək:

- Qaz istehsalının və mövsümi anbarlar üçün tələbatın artırılmasına müvafiq olaraq Kalmaz və Qaradağ qaz anbarlarının bərpa edilməsinin maliyyələşdirilməsi.
- AK və AİB ilə əlaqələndirilərək Azərbaycan-Gürcüstan qaz borukəmərinin bərpa edilməsinə və potensialının artırılmasında habelə digər enerji nəqli təşəbbüslərində iştirak etmək.
- Yüksək keçid təsiri potensialına malik ola biləcək daha kiçik neft və qaz istehsalı layihləri.
- Ətraf mühitin təmizlənməsi, torpağın yaxşılaşdırılması və meliorasiyası ilə bağlı layihələrin maliyyələşdirilməsi.

3.2.4 SIYASƏT DIALOQU VƏ INVESTISIYA MÜHİTI

Digər BMQ-lər və ikitərəfli donör təşkilatlar ilə sıx əməkdaşlıqda Bank milli qurumlar, yerli biznes icmaları və xarici investorlar ilə hüquqi və tənzimləyici islahatlar və institusional bazanın gücləndirilməsi daxil olmaqla investisiya iqliminin təkmilləşdirilməsi üçün tələb olunan tədbirlər ilə bağlı siyasət dialoqunu davam etdirəcək. Fərdi olaraq Bankın səyləri aşağıdakılara yönəldiləcək:

- Maliyyə sektorunun gücləndirilməsi və təkmilləşdirilmiş qanunvericilik vasitəsilə rəqabətliyin gücləndirilməsi üçün tədbirlər ilə bağlı qurumlar ilə dialoqun davam etdirilməsi.
- Qeyri-neft sektorunda işgüzar mühitin təkmilləşdirilməsi üçün qurumlar tərəfindən həyata keçirilməsi planlaşdırılan spesifik tədbirlərinin dəstəklənməsi.
- Fəal əməkdaşlıq və paralel investisiya qoyuluşları vasitəsilə Azərbaycan İnvestisiya Şirkətinin korporativ idarçılıyının təkmilləşdirilməsi və institusional bazanın inkişaf etdirilməsi.
- Enerji sektorunda islahatlar və özəl sektorun elektrik enerjisinin istehsalına cəlb edilməsi ilə bağlı hökumət orqanları ilə dialoqun aparılması.
- Tarif Şurasının institusional bazasının gücləndirilməsi və təkmilləşdirilmiş tarif siyasətlərinin müəyyən edilməsi üçün texniki yardımın təmin edilməsi.

Bank yerli və xarici biznes icmaları, digər BMQ-lər və donör təşkilatları ilə əlaqədə dövlət orqanları ilə siyasət dialoqunu davam etdirəcək və gücləndirəcək. Bankın əsas məqsədi bu dialoq vasitəsilə işgüzar mühitin təmilləşdirilməsinə, uzun-müddətli iqtisadi diversifikasiya üçün bazanın yaradılmasına, gəlirlərin kənd yerlərinə və ikinci dərəcəli şəhərlərə ünvanlandırılmasına, bank sektorunun gücləndirilməsinə və tənzimləyici islahatlarının stimullaşdırılmasına yardım etməkdən ibarət olacaq. Bu baxımdan, Bank müxtəlif dövlət qurumları üçün hüquqi keçid təyinatlarına və potensialın gücləndirilməsi üçün müxtəlif texniki yardımın təmin edilməsinə davam edəcək.

4. BMQ-LƏR VƏ DONOR TƏŞKİLATLARI İLƏ ƏMƏKDAŞLIQ

Regionda ənənəvi dəstək mənbələri Dünya Banklar Qrupu, USAİD, KfW-Almaniya İnkişaf

Bankı, Yaponiya ODA qurumları və fəaliyyətləri yüksələn xətlə inkişaf edən AİB, İslam İnkişaf Bankı habelə Azərbaycana yeni daxil olmuş Çin, Koreya və Yaxın Şərq ölkələrinin maliyyə qurumları kimi BMQ-lər və ikitərəfli donor təşkilatları mövcuddur. Çoxlu sayda fəal maliyyə qurumları ilə yanaşı, son iki il ərzində Azərbaycanın neft gəlirləri sayəsində kredit qabiliyyətinin artması hesabına kredit vəsaitlərinin təmin edilməsi arzusu da artmışdır.

BMQ-lər və donor təşkilatları arasında əməkdaşlıq fərdi layihələr və ya bəzi hallarda sektorlar səviyyəsində məsləhətləşmələr vasitəsilə həyata keçirilir, lakin nəqliyyat, enerji və bələdiyyə infrastrukturunu sektorlarında böyük miqyaslı layihələrin sayının artmasını nəzərə alaraq kommersiya bankları daxil olmaqla müxtəlif maliyyə qurumlarının iştirakı ilə təkmilləşdirilmiş əlaqələndirmə tələb oluna bilər.

Bank ölkədə fəal BMQ-lər və donor şirkətləri ilə sıx əlaqədədir və funksiyaların təkrar edilməsini deyil əlavə yardımın təmin edilməsi üçün özünün maliyyələşdirmə və texniki yardım fəaliyyətlərini əlaqələndirməyə çalışır. Fərdi olaraq, Azərbaycanda fəaliyyət göstərməyə hazırlaşan Avropa İnvestisiya Bankı ilə yeni rəsmi əməkdaşlıq qurulmaqdadır. Bank və donor təşkilatlar tərəfindən maliyyələşdirilən texniki əməkdaşlıq layihələrinin ətraflı siyahısı üçün 7 sayılı Əlavəyə bax. Əsas BMQ-lər və donor təşkilatlarının fəaliyyətləri barədə əlavə məlumat 8 sayılı Əlavədə təqdim edilmişdir.

ƏLAVƏ 1: SİYASİ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Siyasi Qiymətləndirmə

Azərbaycan AYİB-in Təsis edilməsinə dair Razılaşmanın 1-ci Maddəsinin yerinə yetirilməsi ilə bağlı öhdəliyi üzərinə götürmüşdür və bu prosesə sadıq şəkildə əməl etməyə davam edir. Ölkənin iqtisadi inkişafı yüksək səviyyə ilə artdığı halda çox-partiyalı sistemə əsaslanan demokratik və pluralist cəmiyyətə keçid prosesi zəif və qeyri-bərabər olmuşdur və bir çox çətinliklər hələ də mövcuddur.

Dövlət qurumları Seçki Məcəlləsinə və Assambleyanın azadlığı haqqında Qanuna düzəlişlərin edilməsi məqsədilə Avropa Şurasının Venesiya Komissiyası ilə əməkdaşlıq edir. Bu əməkdaşlıq xüsusi olaraq 2008-ci ildə keçiriləcək növbəti prezident seçkiləri üçün əhəmiyyət kəsb edir. Bu seçkilər azad və ədalətli seçkilər və kütləvi informasiya vasitələrinin azadlığının nümayiş etdirilməsi üçün əlverişli fürsətdir.

2001-ci ilin yanvar ayı tarixində Avropa Şurasına üzv olmaq və Avropa Qonşuluq Siyasəti çərçivəsində Aİ ilə birgə qəbul edilmiş 2006-cı ilin noyabr tarixli Fəaliyyət Planı, ölkə qanunlarının Avropa standartlarına müvafiq olaraq uyğunlaşdırılması və Avropa demokratik dəyərlərinə hörmət etməyi nümayiş etdirmək üçün stimul verir.

Avropa Şurası Parlament Assambleyası sonuncu monitorinqə dair hesabatında Azərbaycanın bir sıra sahələrdə Venesiya Komissiyası ilə əməkdaşlıq, məhkəmə akademiyasının təsis edilməsi, yeni hakimlərin təlimi və təyin edilməsi, yerli-özünü idarəetmənin təkmilləşdirilməsi, siyasi məhbuslar ilə bağlı məsələlərdə irəliləyişlərin əldə edilməsi, İnsan hüquqlarının müdafiə edilməsi üçün yeni Milli Tədbirlər Planı kimi söyləri və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll yollarının müəyyən edilməsində Azərbaycan Prezidentinin konstruktiv mövqeyi qeyd edilmişdir.

Eyni zamanda, monitorinq üzrə hesabatda kütləvi informasiya vasitələrinin vəziyyətinin mürəkkəbləşməsi, hakimiyyətin müxtəlif qolları arasında nəzarət və tarazlığın olmaması və Avropa Şurasının bir sıra öhdəliklərinin müvafiq qaydada yerinə yetirilməməsi kimi

narahatlıq doğuran digər sahələr də qeyd edilmişdir.

Ölkədə və regionda sosial, siyasi və iqtisadi vəziyyəti birbaşa olaraq çətinləşdirən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi həll edilməmiş olaraq qalır, lakin tərəflər hər iki tərəfi qane edən qərarın qəbul edilməsinə yaxınlaşmaqdadır. Azərbaycanın ərazisinin 20 faizinin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən zəbt edilməsi təxminən bir milyon qaçqın və məcburi köçkünlərin həyatlarına mənfi təsir göstərir.

Siyasi Mühit

Konstitusiyaya əsasən hökumətin strukturu güclü prezident sistemi əlində cəmləşir. İlham Əliyev 15 oktyabr 2003-cü ildə keçirilmiş prezident seçkilərindən sonra İlham Əliyev atası Heydər Əliyevin varisi olmuşdur. Seçkiləri monitorinq etmiş ATƏT/ODIHR təşkilatlarına əsasən bütövlükdə seçki prosesi düzgün seçkilər prosesinin keçirilməsi üçün tələb olunan iradənin olmadığını əks etdirmişdir. Seçildikdən sonra Prezident Əliyev öz hakimiyyətini effektiv şəkildə gücləndirmişdir. Seçkilərdən sonra müxalifət bir az da zəifləmişdir. Bölünmüş və rəhbərliyinin şəxsi maraqlarının tənizləmək iqtidarında olmayan müxalifət öz təsirini artırma bilməmişdir. Müxalifət, 2008-ci ildə keçiriləcək prezident seçkilərində növbəti beş-illik müddətə seçiləcəyi gözlənilən Azərbaycan Prezidenti üçün çox zəif rəqibdir.

Qanunvericilik səlahiyyəti, 125 millət vəkildən ibarət və beş illik müddətə seçilmiş Milli Məclisə həvalə edilmişdir. Sonuncu Parlament seçkiləri 6 noyabr 2005-ci il tarixində keçirilmişdir. Noyabr tarixli seçkilərin nəticələri Mərkəzi Seçki Komissiyası və Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən ləğv edilmişdir. On seçki dairəsi üzrə seçkilər 13 may tarixində yenidən keçirilmişdir. 2002-ci il tarixində Konstitusiyaya edilmiş düzəlişlər sayəsində parlament seçkilərinin proporsional komponentlər siyahısı ləğv edilmişdir və bütün 125 yerlər bir mandatlı seçki dairələrində seçilmişdir. 48 siyasi partiyalar və seçki blokları 6 noyabr tarixli seçkilər üçün qeydiyyatdan keçmişdirlər.

Keçirilmiş seçkilər nəticəsində Prezident İlham Əliyev tərəfindən sədrlik edilən Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) Parlamentdə üstün mövqeyə tutmuşdur. Əks tərəfin çağırışlarına baxmayaraq müxalifət partiyası olan Azadlıq blokunun əksər üzvləri Parlamentdə tutduqları yerlərdən imtina etmişdirlər və may ayında yenidən keçirilmiş qismən parlament seçkilərinə boykot elan etmişdirlər. Azadlıq blokuna məxsus olan Musavat partiyasından olan parlament üzvləri əsas müxalifət blokunu parçalayaraq Milli Məclisdə öz yerlərini tutmağa qərara almışdılar. Bu işə hakimiyyətdə olan partiya və müxalifət arasında kiçik bir əlaqədir. Avropa Şurası və ATƏT ölkənin siyasi pluralizm ilə bağlı öhdəliyini xüsusi vurğulayaraq hər iki tərəfi konstruktiv dialoqa çağırılmışdır.

Bir çox seçki dairələrində rəqabətli seçkilərin keçirilməsini və səsvermə iştirakçısının seçimini artırmağı təmin edən namizədlərin qeydiyyatına alınması kimi seçkidən əvvəlki müddət ərzində təkmilləşdirilmələrə baxmayaraq, 2005-ci ilin noyabr ayında keçirilmiş parlament seçkiləri zamanı bir sıra ATƏT öhdəliklərinə və digər beynəlxalq standartlara riayət edilməmişdir.

Seçkilərdən sonra, ATƏT/ODIHR tərəfindən seçki komissiyasının tərkibinin dəyişdirilməsi və seçkilər ilə bağlı qanunvericiliyə digər düzəlişlərin edilməsi daxil olmaqla ölkədə seçki prosesinin təkmilləşdirilməsi üçün tövsiyələr siyahısı hazırlanmışdır. Parlament icra hakimiyyətini tarazlaşdırmaq rolunu hələ tam həyata keçirməsə də, illər ərzində siyasi müzakirələr və qanunların qüvvəyə girməsi üçün vacib bir qurum kimi gücləndirilmişdir.

Ermənistan ilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi həll olunmamış olaraq qalır. 2001-ci ilin yanvar ayında Avropa Şurasına üzv olarkən Azərbaycan və Ermənistan münaqişəsinin həll edilməsi üçün sülh yollarının istifadə edilməsi öhdəliyini üzərlərinə götürmüşdülər. Münaqişə,

suverenlik, ərazi bütövlüyü və ölkələrin beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsiplərinə riayət edilməsi əsasında həll oluna bilər. ABŞ, Fransa və Rusiya tərəfindən həm-sədrlik edilən ATƏT-in Minsk Qrupu münaqişədə vasitəçi rolunu oynamağa davam edir, lakin məsələ daha geniş tərkibli beynəlxalq forumlarda da müzakirə edilir. GUAM ərazisində dondurulmuş münaqişələr məsələsi və onların beynəlxalq sülhə, təhlükəsizliyə və inkişafa maneəçiliyi, 2007-ci ilin sentyabr ayında keçiriləcək Birləşmiş Millətlərin Baş Assambleyasının 62-sessiyasının gündəliyinə daxil edilmişdir.

İnsan hüquqları sahəsində şərait və Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin Azadlığı

Konstitusiyaya və qanunlara insan hüquqlarının müdafiə edilməsini və fundamental azadlıqlar üçün hüquqi bazanı təmin edir. Azərbaycan həmçinin BMT-nin insan hüquqları üzrə bir çox sazişlərinə tərəf çıxmışdır və İnsan Hüquqlarının müdafiə edilməsi və Fundamental Azadlıqlar haqqında Konvensiyaya daxil olmaqla Avropa Şurasının beynəlxalq konvensiyalarını qəbul etmişdir.

İnsan hüquqlarının riayət edilməsi üzrə nəzarətçilərin müşahidələrinə əsasən Hökumətin bu sahədə əldə etdiyi göstəricilər əsasən də söz azadlığı ilə bağlı göstəricilər bir çox problemlər ilə müşahidə olunur və çox aşağı səviyyədədir. Azərbaycanda, nəşriyyat, radio və televiziya stansiyaları daxil olmaqla çoxlu sayda kütləvi informasiya vasitələri mövcuddur. Əhəlinin əksəriyyəti üçün televiziya əsas məlumat mənbəyi olaraq qalır. Avropa Şurasının və ATƏT-in Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin azadlığı üzrə nümayəndəliyinin tövsiyələrindən sonra ictimai yayım qurumu 2005-ci ildə təsis edilmişdir (İctimai TV və ya İTV).

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra kütləvi informasiya vasitələri dövlət tərəfindən idarə olunan sistemdən müxtəlif özəl qurumlara çevrilmişdir. Hökumət senzuranı ləğv etmiş, kütləvi informasiya vasitələri haqqında qanunları qəbul etmiş və qeydiyyat ilə bağlı prosedurları liberallaşdırmışdır. Lakin, kütləvi informasiya vasitələri jurnalistlərin hüquqlarının pozulması hallarının artması kimi çətinliklər ilə üzləşmişdirlər. Böhtan və qanunvericilik təhqiri ciddi maneə olaraq qalır. Jurnalistlərin təcrid edilməsi ilə bağlı məhkəmə qərarları çıxarılır, bu isə media müstəqilliyinin zəifləməsinə təsir göstərir. ATƏT-in Sədri, Aİ və ABŞ tərəfindən dəstəklənən Media azadlığı üzrə nümayəndə Hökuməti media azadlığını məhdudlaşdırmaq üçün böhtanın istifadə edilməsinə son qoymağa çağırmışdır. Böhtanın dekriminallaşdırılmasının məqsədi media üzvlərinin söz azadlığının müdafiə edilməsindən ibarətdir və demokratik idarəçiliyin əsas komponentidir. Aİ ATƏT və Avropa Şurası habelə Avropa Qonşuluq Siyasəti çərçivəsində edilmiş öhdəliklərə istinad edərək vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün Hökumətə müraciət etmişdir.

Korrupsiya ciddi problem olaraq qalır. Azərbaycan rəsmiləri korrupsiyanın son zamanlar geniş iqtisadi artıma təhlükə yarada biləcək ciddi problem kimi qəbul edirlər. "Transparency International" Təşkilatının 2006-cı il üzrə illik Korrupsiyaya dair İndeksində Azərbaycan 4 Mərkəzi Asiya ölkələri və Belarusiya ilə müqayisədə daha yaxşı göstəricilər nümayiş etdirərək 10 bal üzrə 2.4 bal olaraq (2005-ci ildə ümumi 10 baldan 2.2 bal almışdır) 130-cu yerə (163 ölkə arasında) sıralanmışdır. Ehtiyatlarla zəngin olan Azərbaycan kimi ölkədə gəlirlərə dair hesabatların verilməsi korrupsiya ilə mübarizədə çox önəmli rol oynayır. Bu mənada Azərbaycan Britaniya Hökumətinin Həsilat Sənayesində Şəffaflıq Təşəbbüsünün tövsiyələrini həyata keçirməklə əhəmiyyətli müsbət addım atmışdır. Ehtiyatlar sektorunda şəffaflığın və hesabatvermənin daha da artırılmasının ölkədə demokratiyaya keçidi

möhkəmləndirəcəyinə ümid bəslənir.

Hökumət BƏT-in əsas Konvensiyalarını, o cümlədən uşaq əməyinin ən ağır formalarının ləğv edilməsinə dair 182 sayılı Konvensiyayı ratifikasiya etmişdir. Ölkə Konstitusiyası və qanunlar məcburi və ya icbari əməyi qadağan etsə də, məcburi əməyin, o cümlədən insan alveri hallarının mövculuğuna dair məlumatlar mövcud olmuşdur. Qanun uşaqların iş yerlərində istismar edilməsini və sağlamlıqları üçün təhlükəli işlərdən müdafiə edilməsini təmin edir, lakin uşaq əməyi haqqında qanunların pozulması ilə bağlı bir neçə şikayətlər qeydə alınmışdır.

ABŞ Dövlət Departamentinin 2007-ci ilin iyun ayına olan İnsan Alverinə dair Hesabatında Azərbaycan 2-ci cərgənin Müşahidə Siyahısına daxil edilmişdir ki, bu da Azərbaycan hökumətinin insan alverini aradan qaldırmaq üçün tələb olunan minimum standartlara tam cavab vermədiyini göstərir, lakin hökumət, bunun üçün böyük cəhdlər göstərir. İlk öncə Azərbaycan qaçaqmalçılıq məqsədləri üçün mənbə və tranzit ölkədir. 2005-ci ildə Azərbaycan Hökuməti İnsan Alveri ilə mübarizə haqqında qanunu və Cinayət Məcəlləsinə məcburi əmək və cinsi zorakılıq üçün cinayət məsuliyyətini nəzərdə tutan müvafiq düzəlişləri etmişdir. 2006-cı ildə Hökumət insan alverinin qurbanları üçün sığınacaq yaratmışdır və hüquq-mühafizə orqanları rəsmilrinin təlimini gücləndirmişdir. Vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün digər əhəmiyyətli addımların atılması da tələb olunur.

Xarici Əlaqələr

Azərbaycan sərvətlər ilə zəngin Mərkəzi Asiyayı və Xəzər Dəniz Körfəzini Avropa ilə birləşdirən mühüm geo-strateji mövqeyə malikdir. Gürcüstan, Türkiyə, Rusiya, İran və Ermənistanla həmsərhəd olmasından dolayı Azərbaycan öz daxili siyasətini qurarkən bir çox maraqları nəzərə almalıdır. Azərbaycan ABŞ və İran arasında olan münaqişədə neytral mövqey saxlayır. Qonşu İranda hər hansı qeyri-stabillik İranın şimalında məskunlaşmış çoxlu sayda etnik Azərbaycanlıların olması səbəbindən ölkəyə birbaşa təsir göstərəcək.

Azərbaycan öz neft və qaz ehtiyatlarının şərq-qərb dəhlizi ilə dünya bazarlarına çatdırılması üçün tranzit marşrutlarını təmin edən Gürcüstan və Türkiyə ilə ənənəvi mehriban münasibətlər saxlayır. MDB-nin üzvü olan Azərbaycan öz xarici siyasətində bütün qonşuları ilə yaxşı əlaqələrin saxlanılmasına əsaslanan xətti yürütməyə davam edir və qonşu ölkələr, ABŞ və Aİ ilə mehriban münasibətlər saxlamağa cəhd göstərir.

Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldova ölkələrindən ibarət GUAM birliyinin 2007-ci ilin iyun ayında Bakıda keçirilmiş Sammiti təşkilat üçün yeni stimül vermişdir. Bu təşkilatın üzvlərini Avro-Atlantik təşkilatlarına inteqrasiya etmək arzusu birləşdirir. Sammit zamanı GUAM-ın tranzit potensialı və Avropa və Asiyayı birləşdirməkdə strateji rolu vurğulanmışdır. Təşkilata növbəli əsasda sədrlik etmək Azərbaycana ötürülmüşdür.

Strateji ərazisi və böyük enerji ehtiyatları sayəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf edir və gələcəkdə də misilsiz artımın davam edəcəyi üçün əsas yaradır. Ölkə öz iqtisadiyyatını müxtəlifləşdirmək və neft və qaz gəlirlərindən asılılığa yol verməmək niyyətindədir. Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasında əhəmiyyətli addım ÜTT-yə üzvlükdən ibarətdir, bu isə ölkənin bir sıra beynəlxalq standartlara riayət etmək niyyətinin əlamətidir.

Xəzər Dənizinin hüquqi statusu ilə bağlı davam edən danışıqlar bütün beş tərəfin razılığını nəzərdə tutan yekun həll yolu tapılmamışdır, lakin bir sıra nailiyyətlər, o cümlədən ekoloji aspektlərlə bağlı razılıqlar əldə edilmişdir. Ölkə Rəhbərləri Sammitinin bu prosesə təkən verəcəyi gözlənilir.

ƏLAVƏ 2: SEÇİLMİŞ İQTİSADİ GÖSTƏRİCİLƏR

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
						<i>Təxmini</i>	<i>Proqnozlar</i>
İstehsal həcmi və xərclər	<i>(Dəyişmələrin faizlə dəyəri)</i>						
ÜDM	9.9	10.6	11.2	10.2	26.4	34.5	30.0
Özəl istehlak	9.9	13.1	6.0	6.9	21.7	na	na
İctimai istehlak	4.9	0.5	11.1	4.6	19.7	na	na
Ümumi daşınılmaz kapital həcmi	20.6	64.8	72.6	13.0	14.6	na	na
Mal və xidmətlərin ixracı	34.1	14.0	9.2	-9.0	70.9	na	na
Mal və xidmətlərin idxalı	33.0	48.4	45.6	-9.5	21.9	na	na
Ümumi sənaye istehsalı həcmi	5.1	3.6	6.1	5.7	33.5	36.6	na
Ümumi kənd təsərrüfatı istehsalı həcmi	11.1	6.4	5.6	4.6	7.5	0.9	na
Məşğulluq	<i>(Dəyişmələrin faizlə dəyəri)</i>						
İşçi qüvvəsi (ilin sonunda)	0.4	0.4	0.6	1.7	1.1	3.1	na
Məşğulluq (ilin sonunda)	0.3	0.3	0.6	1.7	1.1	3.2	na
	<i>(İşçi qüvvəsinin faizlə göstəricisi)</i>						
İşsizlik (ilin sonunda)	1.3	1.4	1.4	1.4	1.4	1.3	na
Qiymətlər və əmək haqqı	<i>(Dəyişmələrin faizlə dəyəri)</i>						
İstehlak qiymətləri (illik orta göstərici)	1.5	2.8	2.2	6.7	9.6	8.3	16.0
İstehlak qiymətləri (ilin sonunda)	1.5	3.3	3.6	10.4	5.5	11.4	14.0
İstehsal qiymətləri (illik orta göstərici)	1.8	-2.3	16.1	12.9	10.6	17.7	na
İstehsal qiymətləri (ilin sonunda)	-5.2	7.2	11.2	21.9	10.8	17.1	na
İqtisadiyyatda aylıq ümumi qazancın orta göstəricisi (illik qazanc)	17.3	21.3	21.4	26.2	21.9	19.8	na
Dövlət sektoru	<i>(ÜDM-nin faizlə göstəricisi)</i>						
Ümumi dövlət balansı ¹	-0.4	-0.5	-0.8	1.0	2.6	0.1	2.4
Ümumi dövlət xərcləri	18.7	27.7	28.5	25.9	22.7	28.9	na
Ümumi dövlət xərcləri	20.9	20.5	20.0	18.6	13.3	na	na
Pul sektoru	<i>(Dəyişmələrin faizlə dəyəri)</i>						
Geniş pul kütləsi (M2, ilin sonunda)	7.7	15.6	27.9	31.9	15.8	168.3	na
Yerli kredit (ilin sonunda)	-38.1	85.9	13.2	60.2	52.9	63.6	na
	<i>(ÜDM-nin faizlə göstəricisi)</i>						
Ümumi pul kütləsi (M2, ilin sonu üçün)	6.6	6.7	7.3	8.0	6.3	12.0	na
Faiz və mübadilə məzənnələri	<i>(İllik göstəricilər, ilin sonu)</i>						
Maliyyələşdirmə məzənnəsi (6 aylıq)	10.0	7.0	7.0	7.0	9.0	9.5	na
Banklararası məzənnə (3 aylıq) ²	19.8	19.7	20.3	16.6	15.3	14.3	na
Depozit məzənnəsi	8.5	8.7	9.5	9.2	8.5	10.6	na

Borcvermə məzənnəsi	19.7	17.4	15.5	15.7	17.0	17.7	na
	<i>(Bir dollara münasibətdə manat)</i>						
Mübadilə məzənnəsi (ilin sonunda) ³	1.0	1.0	1.0	1.0	0.9	0.9	na
Mübadilə məzənnəsi (illik orta göstəricisi) ³	0.9	1.0	1.0	1.0	0.9	0.9	na
Xarici borc sektoru	<i>(milyon ABŞ dolları ilə)</i>						
Cari hesab	-49	-770	-2,021	-2,588	167	3,106	5,700
Ticarət balansı	581	482	-98	162	3,299	7,745	na
Malların ixracı	2,046	2,305	2,625	3,743	7,649	13,014	17,420
Malların idxalı	1,465	1,823	2,723	3,581	4,350	5,269	6,057
Xarici birbaşa investisiyalar, net	299	1,048	2,353	2,351	458	-926	-4,963
Ümumi ehtiyatlar, qızıl istisna olmaqla (ilin sonunda) ⁴	725	721	803	1,075	1,178	2,500	na
Xarici borclar	1,154	2,603	2,744	3,489	4,345	4,877	na
	<i>(Mal və xidmətlərin idxalının aylıq göstəriciləri)</i>						
Ümumi ehtiyatlar, qızıl istisna olmaqla (ilin sonunda)	4.1	2.8	2.0	2.0	2.0	3.8	na
	<i>(Mal və xidmətlərin ixracının aylıq göstəriciləri)</i>						
Borc xidmətləri	4.9	4.4	5.2	3.6	1.3	1.1	na
Memorandum komponentləri	<i>(Göstəriləndiyi kimi)</i>						
Əhali (ilin sonunda, milyonla)	8.1	8.2	8.3	8.3	8.4	8.4	na
ÜDM (milyard manatla)	5	6	7	9	13	18	24
Adambaşına ÜDM (ABŞ dolları ilə)	705	760	881	1,051	1,577	2,363	na
Sənayenin ÜDM-də payı (faizlə)	37.6	37.4	37.2	38.3	47.5	57.5	na
Kənd təsərrüfatının ÜDM-də payı (faizlə)	14.7	13.8	12.2	10.8	9.0	6.9	na
Cari hesab /ÜDM (faizlə)	-0.9	-12.3	-27.8	-29.8	1.3	15.6	na
Xarici borclar - ehtiyatlar (milyon ABŞ dolları ilə)	429	1,882	1,941	2,414	3,167	2,377	na
Xarici borc /ÜDM (faizlə)	20.2	41.7	37.7	40.2	32.8	24.6	na
Xarici borc /mal və xidmətlərin ixracatı (faizlə)	49.4	97.6	89.8	82.4	52.2	35.6	na

Qeyd: 1 Ümumi hökumət onun bütün səviyyələrini əhatə edir (bələdiyyələr və dövlət müəssisələri istisna olmaqla), və buraya həmçinin Dövlət Neft Fondu və digər büdcədən kənar vəsaitlər də daxildir. 2 90-günlük banklararası təklif qiyməti, manatla nominal dəyəri 3 2006-cı ilin Yanvar ayında Azərbaycan yeni valyutanı təqdim etmişdir. Bir yeni manat 5000 köhnə manata bərabərdir. Bütün məlumatlar əks qaydada yeni manata konvertasiya edilmişdir. 4 2006-cı ilin dekabrın sonuna kimi Dövlət Neft Fondunda təqribən 1.4 milyard ABŞ dolları məbləğində xarici valyuta kapitalı olmuşdur.

ƏLAVƏ 3: HÜQUQİ KEÇİD

AYİB fəaliyyət göstərdiyi ölkələrdə investisiya qoyuluşları üçün uyğun olan aşağıdakı sahələrə xüsusi diqqət yetirməklə hüquq sahəsində inkişafa dair bir sıra qiymətləndirmələr hazırlanmışdır və bunları mütəmadi olaraq yeniləyir: kapital bazarları, şirkətlər hüququ və korporativ idarəçilik, konsessiyalar, müflisləşmə, təhlükəsiz əməliyyatlar və telekommunikasiyalar. Bu mövcud mexanizmlər həm “kitablarda olan” qanunların keyfiyyətini (həmçinin “ekstensivlik” adlanır), həm də qanunların (həmçinin “efektivlik” adlanır) faktiki necə icra olunmasını qiymətləndirir. Bu qiymətləndirmələrdən əldə olunan bütün nəticələri www.ebrd.com/law internet səhifəsində əldə etmək mümkündür. Bu Əlavədə Azərbaycan üzrə əldə olunmuş nəticələrin xülasəsi, eyni zamanda Bankın bu qiymətləndirilmələri həyata keçirmiş mütəxəssislərin tənqidi rəyləri əks olunmuşdur.

Kapital Bazarları

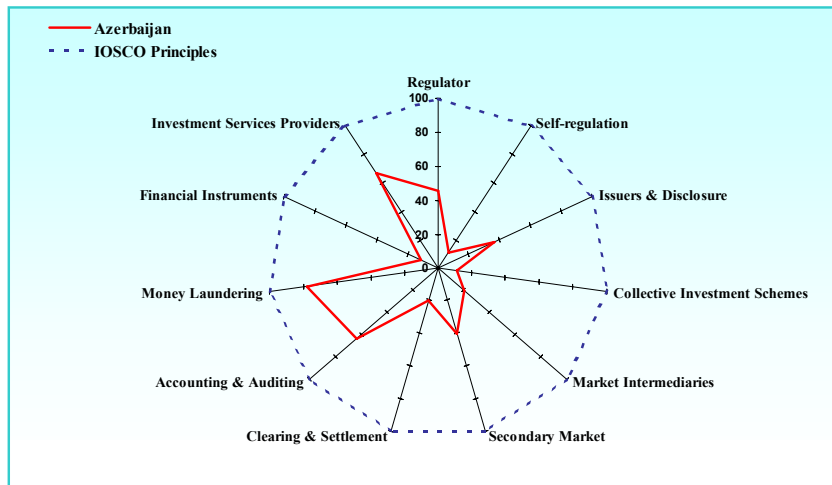
Azərbaycanda qiymətli kağızlar bazarı əsasən Mülki Məcəllənin “Sərmayəçilərin hüquqlarının müdafiəsi haqqında Qanun” və “İnvestisiya Fondları haqqında Qanun” ilə tənzimlənir.

Azərbaycanda qiymətli kağızlar bazarının əsas qurumları Azərbaycan Prezidenti yanında Dövlət Qiymətli Kağızlar Komitəsi (“DQKK”), Bakı Fond Birjası və Milli Depozitar Mərkəzdir.

2005-ci ildə AYİB Azərbaycanın qiymətli kağızlar bazarı sistemini Qiymətli Kağızlar haqqında İOSCO Qaydalarının Məqsəd və Prinsipləri ilə müqayisəsini aparmışdır (aşağıdakı cədvələ baxın). Ölkənin göstəriciləri “ən aşağı uyğunluq” nəticəsini verərək bu sahədə köklü islahatlara ciddi ehtiyacın olduğunu nümayiş etdirdi. Müsbət amil isə ondan ibarətdir ki, bu yaxınlarda Dövlət Qiymətli Kağızlar Komitəsi tərəfindən qaydalar qəbul edilmişdir və Azərbaycan Milli Bankı tərəfindən çirklə pulların yuyulmasının qarşısını alınması ilə bağlı metodologiyalar və prinsiplər qəbul etmişdir.

Tənzimləmə bazasının qiymətləndirilməsi zamanı müəyyən edilmişdir ki, DQKK çox az operativ və funksional müstəqilliyə malikdir. DQKK-nin inzibati sanksiyalar vermək səlahiyyəti olsa belə, bu qeyri-qanuni əməllərdən çəkilmək üçün əsasən qeyri-qənaətbəxş vasitə hesab olunur. Özü-özünü tənzimləyən təşkilatlar (ÖTT) sahəsində də zəiflik qeydə alınmışdır. Ölkə tərəfindən ÖTT ilə bağlı bir sıra qaydaların qəbul edilməsinə baxmayaraq, onlar bir çox aspektlərdən qeyri-səmərəlidir. Məlumatın açıqlanmasına dair qaydalara nəzər yetirdikdə aydın olmuşdur ki, qiymətli kağızları üzrə ictimai təkliflər qiymətli kağızlar ilə bağlı yazılı təklif sənədi ilə dərc edilməlidir, lakin bir sıra qaydalar hələ də aydın deyil. İkinci dərəcəli bazarlara nəzarət haqqında qaydalar zəifdir, investisiyaların qorunmasına dair tədbirlər və ya tələblər mövcud deyildir. Səhmlər reallaşdırılmır, qiymətli kağızların satışı mərkəzləşdirilməmişdir. Nəticə etibarilə çatdırılma və ödəniş sisteminin yerli-yerində olmasına dair şübhələr meydana gəlir.

Qiymətli kağızlar bazarına dair qanunvericilik bazasının keyfiyyəti – Azərbaycan (2005-ci il)

Qeyd: Bu oxlardan hər birinin ən ucqar nöqtəsi ideal vəziyyəti, yəni Qiymətli Kağızlar haqqında IOSCO Qaydalarına uyğunluğu əks etdirir. Bu “tor” nə qədər “dolmuş” olarsa, ölkənin qiymətli kağız bazarına dair qanunvericilik də bir o qədər prinsiplərə uyğun olar.

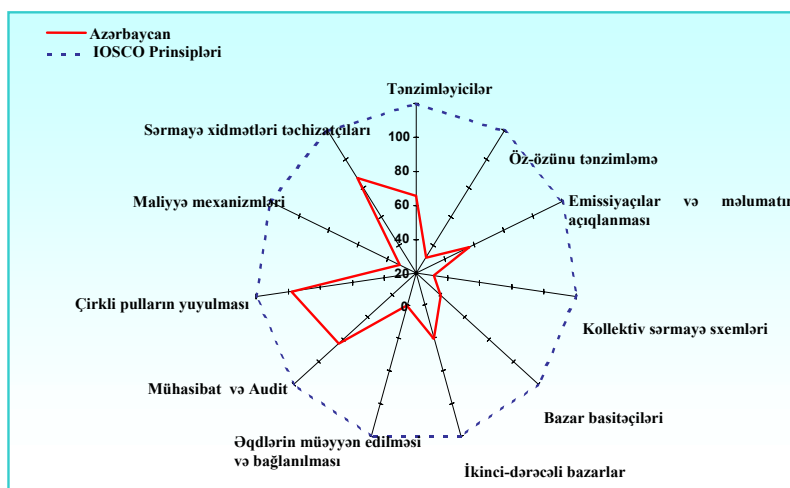
Mənbə: Qiymətli Kağızlar Bazarına dair Qanunvericiliyin AYİB tərəfindən qiymətləndirilməsi 2005-ci il

Şirkətlər Hüququ və Korporativ İdarəetmə

Azərbaycanda korporativ idarəetmə bazası Mülki Kodeksə əsaslanır. 2004—cü ildə yeni “Banklar haqqında Qanun” və “Banklarda Korporativ idarəetmənin həyata keçirilməsi haqqında Qaydalar haqqında Milli Bankın Qaydaları” qüvvəyə minərək bankların korporativ idarəetmə prinsiplərini təkmilləşdirmişdir.

2004-cü ildə AYİB-in həyata keçirdiyi Korporativ İdarəetmə Sektorunda Qiymətləndirmə çərçivəsində Bankın fəaliyyət göstərdiyi 27 ölkədə korporativ qanunvericiliyin Avropada İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (İƏİT) korporativ idarəetmə haqqında Prinsipləri ilə müqayisəsi aparılmışdır. Banklar üçün korporativ idarəetmə mexanizmləri təkmilləşdiyi halda, Səhmdar Şirkətlərin korporativ idarəetmə mexanizmləri beynəlxalq standartlar ilə müqayisədə “çox az uyğunluq” müəyyən olunmuşdur (aşağıdakı cədvələ baxın), bu isə əsasən “Açıqlama və Şəffaflıq” və “Şüranın cavabdehliyi” bölmələrində bir sıra zəifliklər ilə bağlıdır.

Korporativ idarəetmə haqqında qanunvericiliyin keyfiyyəti – Azərbaycan (2004)

Qeyd: Bu oxlardan hər birinin ən ucqar nöqtəsi ideal vəziyyəti, yəni İƏİT-in korporativ idarəetmə haqqında Prinsiplərinə uyğunluğu əks etdirir. Bu “tor” nə qədər dolmuş olarsa, ölkənin korporativ idarəetmə haqqında qanunvericiliyi də bir o qədər həmin prinsiplərə uyğun olar.
Mənbə: AYİB tərəfindən Korporativ İdarəetmə Sektorunda Qiymətləndirmə, 2003

2005-ci ildə AYİB tərəfindən korporativ idarəetmənin səmərəliliyini yoxlamaq məqsədilə sorğu keçirilmişdir (qanunların faktiki necə icra olunmasını qiymətləndirir). Aidiyyəti olan tərəflər ilə əməliyyatlar ilə bağlı konkret araşdırmalar planlaşdırılmışdır. Konkret araşdırmalar aşağıdakılara yönəldilmişdir (i) ehtimal olunan əlaqəli tərəflər arasında sövdələşmələr ilə

bağlı korporativ məlumatı əldə etməyə çalışan şirkət tərəfindən daxil edilmiş kiçik səhmdarın mövqeyi və (ii) ziyan vurulduğu halda kompensasiya necə alınmalıdır. Hər bir məsələ üzrə sistemin səmərəliliyi dörd əsas dəyişilən əlamətlərə əsasən qiymətləndirilmişdir: mürəkkəblilik, sürət, tətbiq edilmə imkanları və institusional mühit.

Sorğu zamanı aydın olmuşdur ki, məlumatın açıqlanmasına nail olmağa çalışan kiçik səhmdarlar üçün müxtəlif hüquqi mexanizmlər mövcuddur. Prosedurların çox mürəkkəb olduğu sayılmır, lakin bu tədbirlər 18 aydan çox davam edə bilər, bu isə açıqlanmaya nail olmaq üçün çox uzun bir vaxtdır. Bərpa edilmiş prospektlərə nəzər yetirdikdə aydın olur ki, vəziyyət eynidir. Sorğu zamanı vurğulanan əsas problem zəif institusional mühitin olmasıdır. Sorğu zamanı şirkət barədə məlumatın aşağı keyfiyyətdə olması, məhkəmələrin, prokurorluğun və bazar tənzimləyicilərinin az səlahiyyətli və təcrübəli olmasını vurğulanmışdır. Hüquq üzrə mütəxəssislər və hakimlər tərəfindən presedent hüququn tətbiq edilməsi imkanları məhduddur və məhkəmə işləri haqqında topluları tapmaq çox çətindir. Bununla yanaşı, məhkəmə prosedurları müttəhimə cərimələr tətbiq etmədən maneələr üçün bir sıra imkanlar yaradır. Nəhayət, korrupsiya və məhkəmə qərarlarının qeyri-obyektivliyi problem olaraq qalır.

Konsessiyalar

Azərbaycan AYİB-in fəaliyyət göstərdiyi ölkələr arasında bir neçə ölkədən biridir ki, burada Konsessiyalar haqqında qanun mövcud deyildir. Bunun əvəzində ölkə konsessiyaları tənzimləmək məqsədilə ayrı-ayrı sektorlar üzrə fərdi yanaşmalardan istifadə edir. Konsessiyaçıların və hüquq və öhdəlikləri, habelə hökumətin tənzimləmə mexanizminin təbiəti sektorlar üzrə müxtəlifdir. Siyasət mexanizmlərinə gəldikdə isə, özəl sektorunun iştirakının təbliğ edilməsi və hüquqi mühitin təkmilləşdirilməsi üçün hökumət siyasətini müəyyən edən sənədlər dərc edilmişdir.

Mülki Məcəllə və Xarici İnvestisiyaların müdafiə edilməsi haqqında qanun konsessiyalara da aiddir, lakin burada şərtlər və miqyaslar digər qaydada müəyyən edilir. Sektor spesifik qanunlar spesifik olaraq konsessiyaları tənzimləməsinə baxmayaraq, özəl sektor iştirakının digər formalarını idarə edir. Məsələn təbii ehtiyatların axtarılması və ya hasil edilməsi üçün lisenziyalar tender təklifləri, auksionlar və ya xüsusi vəziyyətlərdə birbaşa danışıqlar yolu ilə icra hakimiyyəti tərəfindən verilə bilər. Bu qanunun məqsədi hər kəsə hasiletmə lisenziyası almaq üçün bərabər imkanlar təmin etməkdir. Qanuna əsasən yaranmış münafişələr icra hakimiyyəti habelə məhkəmələr tərəfindən həll oluna bilər. Elektrik Stansiyaları haqqında 28 dekabr 1999-cu il Qanunu həm yerli, həm də xarici özəl qurumlara hökumətdən xüsusi icazə almaq şərti ilə elektrik stansiyaları qurmaq, təmir etmək və ya işlətmək imkanını verir.

Ümumi tender proseduru Tenderlər haqqında 11 fevral 1997-ci ildə qüvvəyə minmiş və 2 iyun 1999-cu ildə dəyişikliklər edilmiş Qanunla tənzimlənir. Tenderlər xüsusi tender komissiyaları tərəfindən keçirilir. Tenderlər çox zaman açıq olsa da, iddiaçıların sayının məhdud və aşkar olduğu hallarda, yaxud dövlətin təhlükəsizliyi məsələsi ortada olduqda, habelə tender üçün vəsaitlər xüsusi olaraq ayrıldıqda tenderlər dəvətlər vasitəsilə qapalı keçirilir. Bütün digər məsələlərdə bərabərlik olduğu halda, müqavilələr xarici şirkətlərdən daha çox Azərbaycan şirkətlərinə təltif edilir. İştirakçılar Komissiyanın öz fəaliyyətində qeyri-qanuni əməllərə yol verdiyini hesab etdikdə onun qərarından məhkəməyə şikayət edə bilərlər.

Konsessiyalar üzrə ardıcıl hüquqi bazanın mövcud olmaması çox yaxşı hazırlanmış və ətraf-mühit məsələləri sarıdan məqsədmüvafiq olan fərdi qanunların təsirlərini azaldır.

AYİB-in son dövrdə həyata keçirdiyi Konsessiya Qanunlarının Qiymətləndirilməsi çərçivəsində Bankın fəaliyyət göstərdiyi 27 ölkədə müvafiq sektor üzrə mövcud baza (yəni praktikada deyil, kitablarda olan qanun) qiymətləndirilərkən müəyyən olunmuşdur ki, Azərbaycanın qanunları “ümumiyyətlə beynəlxalq miqyasda qəbul olunan konsessiya haqqında prinsiplərə uyğundur”. Konsessiyalarla bağlı məsələlərdə yaranan mübahisələrin həllini və konsessiyaçının seçilməsi məsələsini tənzimləyən qaydaları nəzərdən keçirdikdə, bunlar çox ekstensiv şəkildə tənzimlənir və özəl sektorda iştirakı asanlaşdıran müasir hüquqi bazanın yaradılması ilə bağlı tələbləri qarşılamaq üçün bir çox digər sahələr, xüsusən də layihə sazişləri daha çox təkmilləşdirilməlidir.

Qanunların faktiki olaraq necə icra edildiyini qiymətləndirən 2006-cı il üzrə Hüquqi Göstəricilər Sorğusuna əsasən Azərbaycanda səmərəlik “çox zəif” qiymətləndirilən beş ölkədən biri olmuşdur.

Müflisləşmə

Müflisləşmə və borcunu ödəyəbilməmə məsələləri Müflisləşmə və Borcu Ödəyəbilməmə haqqında Qanunla (dəyişikliklər edildikdən sonra “Borcu Ödəyəbilməmə haqqında Qanun”) tənzimlənir. Bu qanun AYİB-in 2006-cı apardığı ildəki Borcu Ödəyəbilməmə Sektorunun Qiymətləndirilməsi təhlilində beynəlxalq standartlarla müqayisədə “az uyğunluq nümayiş etdirmişdir”. Bu qanunun bir çox sahələrdə çatışmazlıqları vardır. Xüsusən də Müflisləşmə haqqında Qanun bu hadisə ilə bağlı ‘balans vərəqinin’ testdən keçirilməsini, yaxud müflisləşmə halları baş verdikdə bu işə məhkəmədə tezləşdirilmiş qaydada baxılması üçün vaxt məhdudiyyətləri nəzərdə tutmur. Bundan əlavə, qanunun müflisləşmədən əvvəl şübhəli əməliyyatların qarşısının alınmasına dair müddəaları həddindən artıq geniş mənəlidir və belə əməliyyatların qarşısının əvvəlcədən alınması üçün kifayət qədər xırdalıqları əks etdirmir. Müflisləşmə üzrə prosslərə başlanıldıqdan sonra qeyriqanuni olaraq istifadə edilmiş əmlaka gəldikdə isə, qanun belə əmlakın tezliklə qaytarılması məsələsini sükutla keçir.

Müflisləşmə haqqında qanunvericiliyə xas olan bir cəhət yenidənəşkil olunma məsələsinin lazımı şəkildə öz əksini tapmamasıdır. Hal-hazırda yenidənəşkil olunmaya dair müddəalar müəyyən müddət ərzində yığılmış borcların tam şəkildə ödənilməsini nəzərdə tutur. Halbuki yenidənəşkil olunmaya dair səmərəli mexanizm öhdəliklərin güzəştə gedilməsini və bərpanın sürətləndirilməsini nəzərdə tutmalıdır. Mövcud mexanizm çərçivəsində bərpa olunma prosesində heç bir maliyyələşdirmə olmayacaqdır və bərpa planının təsdiq olunması üçün tələb olunan kredit faizi də çox yüksəkdir. Bu məsələlərin hər ikisi həllini tapmalıdır. Son olaraq, Azərbaycanın xarici ölkələrlə biznes əlaqələrinin artması nəzərə alınarsa, bu qanunvericilikdə ölkələrarası müflisləşmə prosesləri məsələsinin də öz həllini tapması məqsədmüvafiq olardı.

Müflisləşmə haqqında qanunda bəzi müsbət elementlərin, məsələn müflisləşmə haqqında işin açılmasından sonra məhkəmə işinin təxirə salınması, habelə müflisləşmə işi üzrə administratorun tələblərə cavab verməsi, onun təyinatı və işdən kənarlaşdırılması ilə bağlı aydın müddəaların yoxluğuna baxmayaraq, bu müsbət müddəaların olacağı təqdirdə onların müsbət şəkildə yerinə yetiriləcəyinə dair müəyyən şübhələr vardır. AYİB-in 2006-cü il üzrə Müflisləşmə ilə bağlı Hüquqi İndikatorlar haqqında Tədqiqatı müflisləşmə rejimlərinin

‘effektivliyini’ (yaxud qanunun praktikada necə işlədiyini) öyrənmişdir. Xüsusən də müflisləşmə ilə bağlı prosedurların başladılması və müflisləşmə ilə bağlı ilk məhkəmə qərarının verilməsi barədə qanun tələblərinin effektivliyi ölçülmüşdür. Tədqiqatın nəticələri aydın şəkildə göstərir ki, müflisləşmə haqqında qanunun praktikada tətbiq olunması hədsiz dərəcədə bahalı və mürəkkəb olacaqdır. Bundan əlavə tədqiqatın nəticələri həmçinin onu da göstərir ki, müflisləşməyə dair işləri dinləyən hakimlərin qərarının əvvəlcədən proqnozlaşdırılan olması və hakimlərin səriştəliliyi kifayət qədər etibarsızdır və kreditorların itaətsiz debitora qarşı müflisləşmə haqqında məhkəmə işinə başlaması lazımsız dərəcədə formal xarakter daşıyır.

Bütün bu faktorlar və qanunun çatışmazlıqları göstərir ki, ölkənin müflisləşmə sistemi səmərəli qaydada fəaliyyət göstərməyəcək.

Təhlükəsiz Əməliyyatlar

Azərbaycanda əmlak üzərində təhlükəsizliyin təmin edilməsi məsələsi bir-birilə əlaqələndirilməmiş müxtəlif hüquqi müddələrin mövcudluğunun doğurduğu çətinlikdən, habelə işlək institutların olmaması səbəbindən çətinliklərlə üzləşir. Müfəssəl və hərtərəfli islahatlar həyata keçirilmədən təhlükəsiz kredit bazarının necə inkişaf edəcəyini görmək çətinlikdir.

Azərbaycanda daşınar və daşınmaz əmlak üzərində hüquqlar əsasən 2001-ci ilin 1 sentyabrında qüvvəyə minmiş Mülki Məcəllə və 2005-ci il tarixli Girov haqqında Qanun ilə tənzimlənir. 1998-ci il tarixli Zəmanət haqqında qanun 2006-cı il tarixində ləğv edilmişdir və bu qanunun müsbət xüsusiyyətləri də ləğv edilmişdir. Məsələn: məsələn, biznes sahəsinin/şirkətin bütövlükdə və ya bir hissəsinin girov kimi alınması; öhdəliklərə dair razılaşmada təsvir olunacaq əmlakı öhdəlik kimi müəyyən etmək; öhdəliyi üzərinə götürənin öhdəlik kimi verilmiş əmlakın bir hissəsini normal biznes fəaliyyəti gedişində sata bilməsi, alıcının isə həmin əmlakı öhdəliklərdən azad şəkildə ala bilməsi (bu məsələ hər hansı şirkət üzərində bütöv və ya qismən öhdəliklərin mövcud olması hallarında böyük önəm daşıyır); üzərinə öhdəlik götürmüş tərəfin müflisləşdiyi təqdirdə öhdəliyi qəbul edən tərəfin öhdəlik kimi vəd edilmiş əmlaka yiyələnə bilməsi.

Mülki Məcəllə zəmanət və girov arasında fundamental fərqləndirmə aparır:

- Zəmanət müxtəlif təbiətli ola bilər: zəmanət formasında kreditorun mülkiyyətinə verilən (“zəmanət” adlanır) və ya onun mülkiyyətinə verilməyən (bu “dövriyyədə olan əmlak” zəmanəti adlanır) hər hansı bir əmlak qeyri-maddi əmlakı da (məsələn, debitorların borclarını) əhatə edə bilər. Burada əsas məsələ odur ki, zəmanət əsasən qeydiyyatda olmur.
- Girov isə müvafiq dövlət qurumunda qeydiyyata alınmalıdır. Daşınar əmlak üçün bu, əmlak qeydiyyatını, məsələn nəqliyyat qeydiyyatını, gəmi qeydiyyatını və sair nəzərdə tutur

AYİB 2003-cü ildə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi məsələsi ilə bağlı həyata keçirdiyi araşdırmada Azərbaycanın müvafiq hüquqi rejimi ən az səmərəli rejimlər sırasında yer almaqla, zəmanət almış kreditorun uzun və mürəkkəb prosedurlar sonunda ona ödənilməli olan zəmanətli borc öhdəliyinin yalnız kiçik bir hissəsini geri ala biləcəyini nümayiş etdirmişdir. Aşağıdakı cədvəldən də göründüyü kimi bu sahədə hüquqi prosesin demək olar ki, bütün aspektləri çətinliklər törədir və hətta hüquqi məcburetmə prosesinin əhatə dairəsinin daha genişlənməyi təqdirdə belə (məsələn, debitor müflisləşməsi və ya daşınmaz əmlak formasında olan girovun olduğu hallarda) əldə olunan nəticələr orta səviyyəli olacaqdır.

2005-ci il tarixində açılmış, USAİD tərəfindən maliyyələşdirilən layihə, yeni Təhlükəsiz Əməliyyatlar haqqında Qanunun (ABŞ UCC 9 sayılı Maddəsi ilə müvafiq olaraq) qəbul edilməsi vasitəsilə sistemdə köklü dəyişikliklərin həyata keçirilməsini və bildirişlərin sənədləşdirilməsi sisteminin yaradılmasını təklif edir. Qanun layihəsi və həyata keçiriləcək tədbirlər bu Əlavənin hazırlanması zamanı müzakirə edilmə prosesində idi.

Daşınmaz əmlaka gəldikdə isə bu sahə vahid, mərkəzləşdirilmiş və rəşional qeydiyyat sisteminin olmaması (keçmiş Sovet İttifaqı respublikalarının əksəriyyətində artıq həll edilmiş tiki Sovet irsidir)¹ sayəsində bir çox illər davam edən qeyri-müəyyənlik səbəbindən zəifləmişdir. Görünür ki, mövcud məlumat bazaları Dövlət Qeydiyyatı İdarəsinə həvalə edilmişdir. Bu qurum mülkiyyət hüququnun, girovların və digər daşınılmaq əmlak hüquqlarının ötürülməsinin qeydiyyata alınmasına cavabdehdir. Aşağıdakılar isə qeyri-müəyyən olaraq qalır (i) məlumatların köçürülməsi ilə yanaşı münafiqşələri həll edilməsi və asan axtarışın təmin edilməsi məqsədilə müvafiq uyğunlaşdırılmanın və kompüterləşdirilmənin həyata keçirilməsi (ii) Dövlət Qeydiyyatı İdarəsinin bütün istifadəçilərə, o cümlədən girov sektorunu sürətlə inkişaf etdirən Kreditorlara səmərəli və effektiv sistemi ilə təmin etmək imkanları. 2005-ci il tarixli Girov haqqında bir sıra hüquqi və institusional aspektlərdə yuxarıda qeyd edilmiş aydınlığı təmin etmişdir. Girov götürmək üçün hüquqi mövqe (həbelə zəmanət götürmək üçün) həbelə qeydiyyata dan keçmək üçün tələblər və prosedurlar qeyri-müəyyən qalmağa davam edir.

Telekommunikasiyalar

Hal-hazırda Azərbaycan da telekommunikasiyalar Sektoru 1997-ci ilin Telekommunikasiyalar haqqında Qanunu ilə ("1997-ci il Telekom Qanunu") tənzimlənilir və bu sahədə rəşbərliyi Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi (RİTN) həyata keçirir. RİTN telekommunikasiya sektorunda siyasəti müəyyən edən və tənzimləyən orqan olan Telekommunikasiyalar Nazirliyini yerində 2004-cü ilin fevralında yaradılmışdır. RİTN həmçinin aparıcı Aztelekom şirkətində və alternativ operatorlarda hökumətin payına sahib olan qurumdur.

Aztelekom tamamilə dövlətin mülkiyyətindədir və dövlətin mülkiyyət payının özəlləşdirilməsi istiqamətində heç bir nəzərəçarpan irəliləyiş yoxdur. Hakimiyyət orqanları telekommunikasiya operatorlarından hökumətlə müştərək pay sahibi olmağı tələb edərək RİTN nin vasitəsilə sektor üzərində sıx nəzarəti saxlayır. Bu tələbin mövcud olması, digər tərəfdən isə RİTN-in sözügedən sektorda tənzimləyici və siyasəti müəyyən edən qurum kimi zidiyyətli rolu yerinə yetirməsi bazarı əhəmiyyətli dərəcədə pozur və komersiya əməliyyatlarını siyası proqramlara qarşı qoyur. Hökumət əvvəllər bir neçə dəfə özəlləşdirmə aparacağına və bu yol ilə sektorda öz iştirak səviyyəsini azaldacağına dair niyyətini bildirmişdir. Təssüflər olsun ki, bu istiqamətdə çox az əhəmiyyətli işlər həyata keçirilir. Aztelekom sabit xətlı bazarda üstünlüyü saxlayır, rəşib operatorlar isə bu sektorda çox az təsir qüvvəsinə malik olur.

---

¹ Daşınılmaq əmlakın qeydiyyatı aşağıda təqdim edilmiş qurumlar arasında paylanılmışdır:

- Torpaq Komitəsi-topaq üzrə mülkiyyət hüququ və digər növ hüquqlar;
- Texniki İnventarlaşdırma Bürosu-yaşayış binaları üzrə mülkiyyəti hüquqi və digər növ hüquqlar;
- Dövlət Qeydiyyatı İdarəsi (İİN tərəfindən idarə olunur)-dövlət əmlakları;
- AZAL-Hava nəqliyyat vasitələrinin qeydiyyata alınması;
- Dövlət Yol Hərəkəti Qurumu (Daxili İşlər Nazirliyi) nəqliyyat vasitələri; və
- Azərbaycan Dövlət Dəmir Yolları -qatar, lokomotivlər və digər dəmir yolu nəqliyyat vasitələri.

RİTN-nin sektorda siyasəti müəyyənləşdirən tənzimləyən qurum, eyni zamanda pay sahibi kimi funksiyalarının ziddiyyət təşkil etməsi sektorda inkişafa maneə təşkil etməyə və Azərbaycanda telekommunikasiyalar sektorunu əhəmiyyətli dərəcədə zəiflətməyə davam edir. Beynəlxalq standartlara cavab verən birinci dərəcəli əsas qanunvericilik bazasının, habelə müvafiq ikinci dərəcəli qanunvericiliyin olmadığı şəraitdə mənalı rəqabətin formalaşacağı ehtimalı azdır. Bazara bir neçə alternativ operatorların daxil olmasına baxmayaraq, bu infrastruktur üzərində dövlət nəzarətinin olması və operatorlar arasında rabitə qiymətlərinin bahalaşdırılması meyilləri rəqabəti məhdudlaşdırır. Praktikada isə müstəqil fundamental tənzimləyici qurumun olmaması telekommunikasiyalar sektorunun açılmasını əngəlləyir. Lakin, tariflərin yenidən tarazlaşdırılması ilə bağlı son zamanlar həyata keçirilmiş tədbirlər doğru addım kimi qiymətləndirilmişdir.

Buna müvafiq olaraq hökumət dərhal bu sektorda dövlətin oynadığı ziddiyyətli rolu aradan qaldırmaq üçün RİTN-nin sektor üzrə siyasəti müəyyən edən qurum kimi rolunu möhkəmləndirməli, sektorda müstəqil xüsusi tənzimləyici qurum təsis etməli, habelə telekommunikasiyalar sektorunda dövlətə məxsus payların şəffaf qaydada özəlləşdirilməsi prosesi üçün dəqiq və həlledici qrafik tərtib etməlidir. Bu tədbirlərlə eyni zamanda hökumət həmçinin qanunvericilik bazasını dərhal təshih etməyə başlamalı və onun beynəlxalq standartlara və ən yaxşı təcrübələrə cavab verməsini təmin etməli, operatorlar arasında rabitə əlaqələri, lisenziyalaşdırma, tariflərin müəyyən edilməsi və universal xidmətlərlə bağlı köməkçi qanunvericilik bazasını işləyib hazırlamalıdır.

ƏLAVƏ 4: BANK ÖHDƏLİKLƏRİ VƏ XALIS PORTFEL

Əməliyyatın adı	Layihənin ümumi dəyəri	AYİB məliyyəsi	Kredit	Sərmayə Kapitalı	Zəmanət	Ödənilmişdir	Portfel	İsmatə edilmiş əhdəlik	Dövryyədə aktiv	Portfel sahəsi	İmzalanma tarixi
Maliyyə Qurumları											
Bank Krediti və Bank Sərmayə Qoyuluşu											
Azərbaycan Multi Bank FW - Azərdəmiryolbank	0.5	0.5	0.5	0.0		0.5	0.0	0.0	0.0	Özal	14/06/1999
Azərbaycan Multi Bank FW - Azərbaycan Beynəlxalq Bank	3.0	3.0	3.0	0.0		3.0	0.0	0.0	0.0	Özal	21/07/1998
Azərbaycan Multi Bank FW - Unibank	2.2	1.1	1.1	0.0		1.1	0.2	0.0	0.2	Özal	29/11/2002
Rejonial - UniBank (keçmiş MBank)	3.9	3.9	3.9	0.0	3.9	1.8	3.9	2.1	1.8	Özal	02/12/2002
RejonialTFP: Azərdəmiryolbank	3.8	3.8	3.8	0.0	3.8	3.1	3.8	2.1	3.1	Özal	08/11/2002
Unibank Səhm Kapitalı	1.2	1.2	0.0	0.9		0.9	0.9	0.0	0.9	Özal	05/09/2003
Rejonial TFP: Azərbaycanbank	3.4	3.4	3.4	0.0	3.4	0.0	3.4	3.4	0.0	Özal	19/12/2003
Azərbaycan Multi Bank FW - Bank of Baku	0.7	0.7	0.7	0.0		0.7	0.4	0.0	0.4	Özal	13/02/2004
Rejonial TFP: Bank of Baku	1.6	1.6	1.6	0.0	1.6	0.4	1.6	1.2	0.4	Özal	19/12/2006
MBASK Sığorta Şirkəti	1.2	1.2	0.0	0.7		0.7	0.7	0.0	0.7	Özal	28/01/2005
Azərbaycan Multi-Bank FW - Bank Respublika	0.7	0.7	0.7	0.0		0.7	0.5	0.0	0.5	Özal	27/09/2004
Azərbaycan Multi Bank FW - Azərdəmiryolbank (II)	1.5	1.5	1.5	0.0		1.5	1.1	0.0	1.1	Özal	27/09/2004
Azərbaycan Multi Bank FW - Azərbaycanbank	1.5	1.5	1.5	0.0		1.5	0.6	0.0	0.6	Özal	27/09/2004
Unibank A/B Kredit	7.4	1.1	1.1	0.0		1.1	0.7	0.0	0.7	Özal	08/04/2005
Rejonial TFP: Bank Respublika	4.8	4.8	4.8	0.0	4.8	0.0	4.8	4.8	0.0	Özal	27/09/2004
Azərbaycan Multi-Bank FW: Bank of Baku (II)	0.7	0.7	0.7	0.0		0.7	0.3	0.0	0.3	Özal	16/02/2005
Bank of Baku Səhm Kapitalı (Azərbaycan)	3.7	3.7	0.0	3.7		0.0	3.7	3.7	0.0	Özal	14/10/2005
Azərdəmiryolbank Səhm Kapitalı	2.1	2.1	0.0	2.1		2.1	2.1	0.0	2.1	Özal	23/11/2005
Azərbaycan Multi Bank FW - Bank Respublika (II)	1.5	1.5	1.5	0.0		1.5	1.2	0.0	1.2	Özal	14/10/2005
Azərbaycan Multi Bank FW - Azərbaycanbank (II)	1.1	1.1	1.1	0.0		1.1	1.0	0.0	1.0	Özal	14/10/2005
Unibank Kapital Artımı	2.6	2.6	0.0	2.6		2.6	2.6	0.0	2.6	Özal	27/06/2007
Unibank A/B krediti - II	5.6	1.9	1.9	0.0		1.9	1.9	0.0	1.9	Özal	07/09/2006
Azərbaycan Multi-Bank Fram - Bank of Baku (III)	3.3	3.3	3.3	0.0		3.3	3.3	0.0	3.3	Özal	20/05/2006
Azərbaycan Multi-Bank Framework - Unibank (II)	1.5	1.5	1.5	0.0		0.8	1.5	0.7	0.8	Özal	20/05/2006
Azərbaycan Multi Bank FW - Bank Respublika (III)	1.5	1.5	1.5	0.0		1.5	1.5	0.0	1.5	Özal	20/05/2006
Azərbaycan Multi Bank FW - Azərdəmiryolbank (III)	3.7	3.7	3.7	0.0		3.7	3.7	0.0	3.7	Özal	20/05/2006
Azərbaycan Multi Bank FW - Mugan Bank	1.5	1.5	1.5	0.0		1.0	1.5	0.5	1.0	Özal	27/11/2006
Azərbaycan Multi Bank FW - Nikolai Bank	1.5	1.5	1.5	0.0		0.0	1.5	1.5	0.0	Özal	14/02/2007
Azərbaycan Multi Bank FW - Azərbaycanbank (IV)	4.4	4.4	4.4	0.0		0.0	4.4	4.4	0.0	Özal	20/05/2007
MCFF - Bank of Baku Tam rəqres mexanizmi	1.9	1.9	1.9	0.0		1.5	1.9	0.4	1.5	Özal	21/12/2006
MCFF -Azərdəmiryolbank Tam rəqres mexanizmi	0.7	0.7	0.7	0.0		0.0	0.7	0.7	0.0	Özal	25/05/2007
MCFF - Bank Respublika Tam rəqres mexanizmi	1.1	1.1	1.1	0.0		0.0	1.1	0.1	0.0	Özal	13/12/2006
Sub-cəmi Bank Kreditləri və Sərmayə Kapitalı	75.8	64.7	53.9	10.0	17.5	38.7	56.5	25.6	31.3		
Kiçik Biznes Maliyyəsi											
Azərbaycan Mikro-Maliyyə Bankı (MFBA)	7.7	4.9	3.7	1.2		4.9	4.9	0.0	4.9	Özal	28/06/2002
ETC Qeyri-Bank MFI Framework II - FINCA (Azərbaycan)	2.2	1.9	1.9	0.0		1.9	1.9	0.0	1.9	Özal	15/11/2005
Azəri Multi Bank Framework - Azərdəmiryolbank (MSE)	0.7	0.7	0.7	0.0		0.7	0.7	0.0	0.7	Özal	23/11/2005
Azəri Multi-Bank Framework - Bank Respublika (MSE)	1.5	1.5	1.5	0.0		1.5	1.5	0.0	1.5	Özal	19/12/2005
Azəri Multi-Bank Framework - Unibank (MSE)	1.5	1.5	1.5	0.0		1.5	1.5	0.0	1.5	Özal	19/12/2005
ETC Qeyri-Bank MFI FW - CredAgro	0.7	0.6	0.6	0.0		0.6	0.6	0.0	0.6	Özal	26/09/2006
Azəri Multi-Bank Framework - Azərbaycanbank (MSE)	1.5	1.5	1.5	0.0		1.5	1.5	0.0	1.5	Özal	11/04/2006
Azəri Multi-Bank Framework - Rabitabank MSME Krediti	2.2	1.5	1.5	0.0		0.9	1.5	0.6	0.9	Özal	15/11/2006
Azərbaycan Mikro-Maliyyə Bankı (MFBA) -Səhm Kapitalı	1.0	0.9	0.0	0.9		0.0	0.9	0.0	0.9	Özal	11/12/2006
Sub-cəmi Kiçik Biznes Maliyyəsi	19.0	15.0	12.9	2.1	0.0	13.5	15.0	0.6	14.4		
Qeyri-Bank Maliyyə İnstitutları											
Unilizing -Səhm Kapitalı	0.5	0.5	0.0	0.5		0.5	0.5	0.0	0.5	Özal	14/03/2007
Unilizing - Kredit	2.2	2.2	2.2	0.0		0.0	2.2	2.2	0.0	Özal	14/03/2007
Sub-cəmi Qeyri-Bank Maliyyə İnstitutları	2.7	2.7	2.2	0.5	0.0	0.5	2.7	2.2	0.5		
Sərmayə kapitalı Fondları											
AIG İpək Yolu Fondu	13.5	3.3	0.0	3.3		9.1	1.0	1.0	0.0	Özal	25/09/1997
Baring Vostok Özal Səhm Kapitalı Fondu	4.0	1.8	0.0	1.8		5.6	0.2	0.2	0.0	Özal	13/12/2000
Birinci NIS Regional Fond	0.5	0.3	0.0	0.3		0.3	0.3	0.3	0.0	Özal	21/11/1994
Sub-cəmi Sərmayə kapitalı Fondları	18.0	5.4	0.0	5.4	0.0	65.6	1.5	1.5	0.0		
Məcmu Maliyyə İnstitutları	115.5	87.8	69.0	18.0	17.5	118.3	75.7	29.9	46.2		

ENERJİ											
Enerji											
Yenikand Barpa Edilen Enerji Layihəsi	55.6	39.4	39.4	0.0		39.4	9.0	0.0	9.0	Suveren	21/12/1994
Mingəçevir İstilik Stansiyası Layihəsi	35.7	16.0	16.0	0.0		16.0	7.4	0.0	7.4	Suveren	24/06/1997
AZDRES İstilik Enerji Stansiyasının Barpa Edilməsi	95.1	85.1	85.1	0.0		0.0	85.1	85.1	0.0	Suveren	01/11/2006
Sub-məcmu Enerji	186.4	140.5	140.5	0.0	0.0	55.4	101.5	85.1	16.4		
Təbii Sərvətlər											
Çıraq Erken Nefti - AMOCO Xəzər Dəniz Məliyyə Ltd	429.2	24.3	24.3	0.0		24.3	0.0	0.0	0.0	Özal	17/12/1998
Çıraq Erken Nefti - LUKOIL Overseas	252.5	14.3	14.3	0.0		14.3	0.0	0.0	0.0	Özal	30/12/1998
Çıraq Erken Nefti - Türk Petroleum	170.2	9.6	9.6	0.0		9.6	0.0	0.0	0.0	Özal	17/12/1998
Çıraq Erken Nefti - UNOCAL	253.8	14.4	14.4	0.0		14.4	0.0	0.0	0.0	Özal	17/12/1998
Çıraq Erken Nefti	201.6	11.4	11.4	0.0		11.4	0.0	0.0	0.0	Özal	17/12/1998
Nations Azerbaijan (ex Moncrief Azerb. Oil Company	70.8	43.8	38.2	5.6		43.8	0.0	0.0	0.0	Özal	21/08/2000
ARDNŞ - Şah Dəniz Qaz Kondensatı sahəsinin inkişafı	410.9	28.5	28.5	0.0		28.5	0.0	0.0	0.0	Özal	04/11/2004
ARDNŞ - Cənubi Qafqaz Qaz Borukəməri	52.1	9.2	9.2	0.0		9.2	0.0	0.0	0.0	Özal	04/11/2004
ACG Mərhələ I - Amerada Hess	5.1	1.2	1.2	0.0		1.2	0.0	0.0	0.0	Özal	03/02/2004
ACG Mərhələ I - Amoco Caspian Sea Finance Ltd.	30.5	7.4	7.4	0.0		7.4	0.0	0.0	0.0	Özal	03/02/2004
ACG Mərhələ I - Statoil Absheron Finance A/S	16.9	1.9	1.9	0.0		1.9	0.0	0.0	0.0	Özal	03/02/2004
ACG Mərhələ I - UNOCAL Phase I Finance Ltd.	29.6	7.4	7.4	0.0		7.4	0.0	0.0	0.0	Özal	03/02/2004
Lukoil Overseas: Şah Dəniz Qaz Kondensatı sahəsinin inkişafı	205.0	81.4	81.4	0.0		0.0	81.4	81.4	0.0	Özal	28/07/2005
Frontera Resources	211.3	9.6	9.6	0.0		9.6	0.0	0.0	0.0	Özal	15/05/2000
Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Borukəməri	962.0	46.3	46.3	0.0		46.3	46.3	0.0	4.6	Özal	03/02/2004
Lukoil Overseas : Cənubi Qafqaz Qaz Borukəməri	46.8	30.1	30.1	0.0		0.0	30.1	30.1	0.0	Özal	28/07/2005
Sub-cəmi Təbii Sərvətlər	3,348.3	340.8	335.2	5.6	0.0	229.3	157.8	111.5	4.6		
Məcmu Enerji	3,534.7	481.3	475.7	5.6	0.0	284.7	259.3	196.6	21.0		
İNFRASTRUKTUR											
Bələdiyyə və Ətraf mühit İnfrastruktur											
Bakı Su Bərpası Layihəsi	80.6	16.8	16.8	0.0		16.8	4.6	0.0	4.6	Suveren	16/10/1995
Sub-cəmi Bələdiyyə və Ətraf mühit İnfrastruktur	80.6	16.8	16.8	0.0	0.0	16.8	4.6	0.0	4.6		
Nəqliyyat											
Bakı Limanının İnkişafı	4.7	0.1	0.1	0.0		0.1	0.0	0.0	0.0	Suveren	10/12/1999
Azərbaycan: İpək Yolu	35.2	30.4	30.4	0.0		18.7	30.4	11.6	18.7	Suveren	22/07/2004
Bakı- Samur	81.2	74.0	74.0	0.0	46.0	0.7	74.0	73.3	0.7	Suveren	29/09/2005
Hava Naviqasiya Sistemlərinin Təkmilləşdirilməsi	11.5	10.1	10.1	0.0		10.1	11.5	0.0	11.5	Suveren	21/12/1996
Azərbaycan: Trans-Qafqaz Dəmir Yolu Layihəsi	27.3	15.0	15.0	0.0		15.0	9.3	0.0	9.3	Suveren	10/12/1999
Sub-cəmi Nəqliyyat	159.9	129.6	129.6	0.0	46.0	44.6	125.2	84.9	40.2		
Məcmu İnfrastruktur	240.5	146.4	146.4	0.0	46.0	61.4	129.8	84.9	44.8		
XÜSUSİ SƏNAYE											
Aqröznes											
Milk-Pro LLC	4.1	4.1	3.5	0.6		0.2	4.1	4.0	0.2	Özal	19/11/2004
Milk-Pro LLC Zəmanətsiz Kredit	1.2	1.2	1.2	0.0		0.0	1.2	1.2	0.0	Özal	19/11/2004
DLF - Aqua Vita	3.3	3.3	3.3	0.0		0.0	3.3	3.3	0.0	Özal	27/09/2006
MCFF - Avrora	0.7	0.4	0.4	0.0		0.0	0.4	0.0	0.4	Özal	26/04/2007
Sub-cəmi Aqröznes	9.3	9.0	8.4	0.6	0.0	0.2	9.0	8.5	0.6		
Əmlak və Turizm											
Landmark I (Neptun)	4.6	2.3	2.3	0.0		2.3	0.0	0.0	0.0	Özal	18/12/2003
Landmark II (Libra)	3.0	1.5	1.5	0.0		1.5	0.0	0.0	0.0	Özal	18/12/2003
DIF - İpək Yolu Moteli - Qaradağ	4.9	1.8	1.8	0.0		1.8	0.0	0.0	0.0	Özal	29/11/1999
Sub-cəmi Əmlak və Turizm	12.5	5.6	5.6	0.0	0.0	5.6	0.0	0.0	0.0		
Məcmu Xüsusi Sənaye	21.8	14.6	14.0	0.6	0.0	5.8	9.0	8.5	0.6		
ÜMUMİ SƏNAYEY											
Qaradağ Sement	10.0	7.5	0.0	7.5		0.5	7.5	0.0	7.5	Özal	21/12/2006
MCFF - Bakı Electronics	3.0	1.5	1.5	0.0		0.7	1.1	0.7	0.4	Özal	12/04/2007
Sub-cəmi Ümumi Sənaye	13.0	9.0	1.5	7.5	0.0	1.2	8.6	0.7	7.9		
Məcmu Ümumi Sənaye	13.0	9.0	1.5	7.5	0.0	1.2	8.6	0.7	7.9		
Yekun Məcmu ()	3,925.5	739.1	706.6	31.7	63.5	409.2	482.4	320.6	162.2		

ƏLAVƏ 5: LAYİHƏLƏR PORTFELİ NÜMUNƏSİ

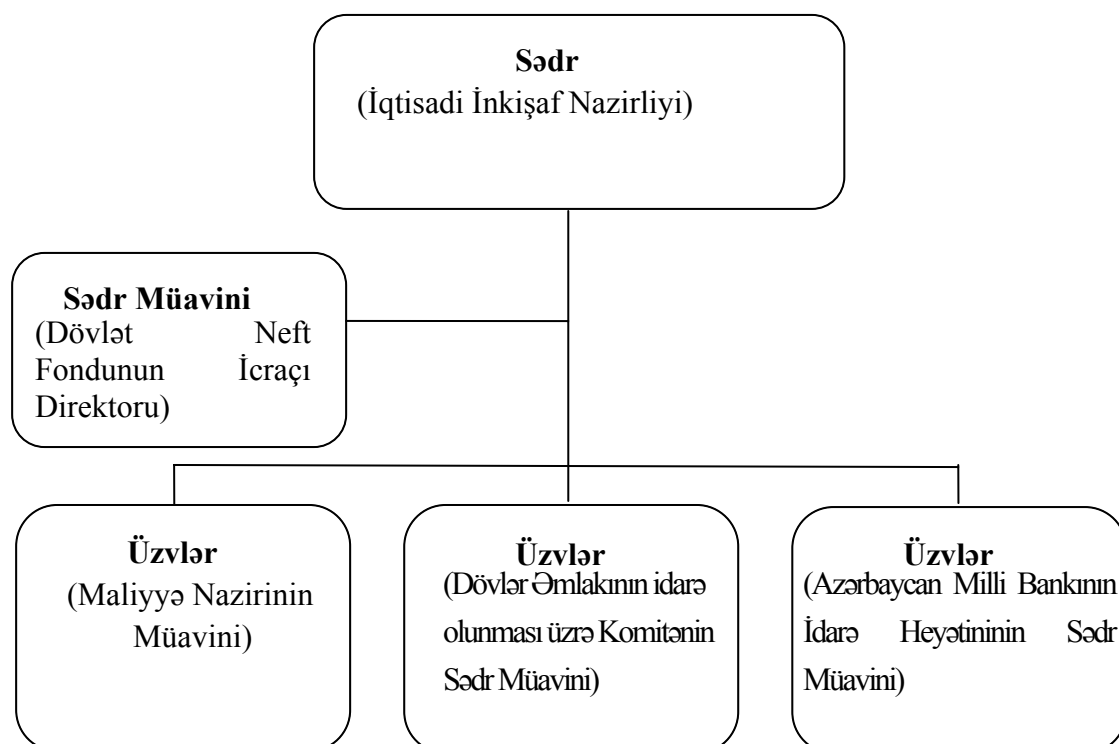
		Əməliyyatların		
		Əməliyyatların	həcmi	Yekun
		sayı	(milyon AVRO)	məcmu %
SAHİBKARLIQ SEKTÖRÜ (qeyri-neft və qaz)				
	Ümumi Sənayelər	9	192.6	33.3%
	Aqrobiznes	3	7.1	1.2%
	Əmlak və turizm	3	100.0	17.3%
	Məcmu	15	299.7	51.8%
MALİYYƏ QURUMLARI VƏ KİÇİK BİZNES QURUPU				
	Maliyyə qurumları	5	19.2	3.3%
	Kiçik biznes qrupu	11	23.1	4.0%
	Məcmu	16	42.3	7.3%
INFRASTRUKTUR				
	Nəqliyyat	3	145.0	25.0%
	Bələdiyyə və ətraf mühit infrastrukturu	1	40.0	6.9%
	Məcmu	4	185	32.0%
ENERJİ				
	Enerji sektoru	1	50.0	8.6%
	Təbii Sərvətlər	1	1.9	0.3%
	MƏCMU	2	51.9	9.0%
YEKUN MƏCMU		37	578.9	100.0%

ƏLAVƏ 6: AZƏRBAYCAN İNVESTISIYA ŞİRKƏTİ

Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti ("AİŞ") 30 mart 2006-cı il tarixli Prezident Fərmanına müvafiq olaraq təsis edilmişdir. AİŞ-nin əsas öhdəliyi əsasən ölkənin qeyri-neft sektorunu təşkil edən şirkətlərdə birbaşa səhm kapitalı qoyuluşları vasitəsilə Azərbaycan iqtisadiyyatının müxtəlifləşdirilməsinə yardım etməkdən ibarət olacaq. Fərdi olaraq təşkilatın məqsədləri aşağıdakılardır: (i) mövcud və ya yeni təsis edilmiş kommersiya xarakterli müəssisələrə səhm kapitalı qoyuluşları; (ii) qeyri-neft sektoruna birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsi və birbaşa yerli investisiyaların stimullaşdırılması; (iii) yerli kapital bazarlarının inkişafının təbliğ edilməsi, və; (iv) ölkənin investisiya mühitinin təkmilləşdirilməsinə yardımın edilməsi.

AİŞ açıq səhmdar şirkət kimi fəaliyyət göstərir və Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti tərəfindən maliyyələşdirilərək 90 milyon AZN (təxminən 100 milyon ABŞ dolları) həcmində kapitala malikdir. Təşkilatın kapitalı tələb olunduqda əlavə istiqrazların emissiyası vasitəsilə artırıla bilər. AİŞ-nin səhmləri Azərbaycan İqtisadi İnkişaf Nazirliyi nəzdində saxlanılır və İİN tərəfindən idarə olunur.

AİŞ-nin ali inzibati orqanı digər məsələlər ilə yanaşı hər layihəni təsdiq edən və AİŞ-in əməliyyatlarının başa çatdırılması strategiyasını təsdiq edən Müşahidəçi Şurasıdır (MŞ). MŞ-yə İqtisadi İnkişaf Nazirliyi sədrlik edir (Müşahidəçi Şuranın tam strukturu aşağıda təqdim edilmiş sxemdə əks etdirilmişdir). AİŞ-nin gündəlik əməliyyatları MŞ tərəfindən təyinatı təsdiq edilmiş İcraçı Direktor tərəfindən idarə edilir.

AİŞ-nin investisiya prinsipləri, Bank tərəfindən səhm kapitalı qoyuluşlarında tətbiq edilən prinsiplər ilə eyniyyət təşkil edir. Fərdi olaraq şirkət məhdudlaşdırılmış müddət və əməliyyatların çıxışına dair müəyyən edilmiş strategiya ilə azlıq səhmləri (sərmayəçinin kapitalının 20 faizindən çox olmayan hissəyə malik olmaq) tələb edən maliyyə investordur.

Layihələri qiymətləndirərkən AİŞ maliyyə şəffallığı ilə bağlı məsələləri və hədəf şirkət tərəfindən tətbiq edilən korporativ idarəetmə sərişələrinə xüsusi diqqət yetirərək biznesin kommertiya xarakterli bazasına nəzər yetirir. Layihənin qiymətləndirilməsi prosesi dərin texniki və kommertiya/maliyyə xarakterli ilkin qiymətləndirmələri nəzərdə tutur. Səhmdar olaraq AİŞ, strateji səviyyədə öz investisiya obyektlərinin idarə edilməsində Direktorlar Şurası və ya Müşahidəçi Şurasında öz nümayəndələrini təyin etməklə iştirak edir.

AİŞ digər maliyyə təşkilatları, o cümlədən portfel investorları və nizamnamə kapitalı fondları ilə müştərək investisiya fəaliyyətlərini alqışlayır və belə əməkdaşlığın şərtlərini müzakirə edərkən çevik olacağına hazırlaşmışdır. AİŞ-i müəyyən edən Fərman Azərbaycan Investisiya Şirkətini investisiya obyektlərinin rəhbərliyi tərəfindən əməliyyatlar ilə bağlı qəbul edilən hər gansu qərarlar ilə bağlı geniş (dəqiq müəyyin edilməmiş) veto hüquqları ilə təmin edir. Bunun isə təbii olaraq potensial partnyorlar arasında ciddi narahətçiliklər yaratdığından, məsələ Hökumətin diqqətinə çatdırılmışdır. Bank, fəal siyasət dialoqu vasitəsilə, İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə təkidlə tövsiyyə edir ki, AİŞ-in Nizamnaməsinin veto hüquqları ilə bağlı Hissəsi istisna edilsin. Bu təsiri təmin edən Prezident Fərmanı 18 may 2007-ci il tarixində imzalanmışdır.

AİŞ AYİB və digər mötəbərli sərmayəçilər ilə birgə fəaliyyət göstərmək və layihələri maliyyələşdirmək niyyətindədir. AİŞ üçün bu əməkdaşlıq səmərəli olacaq, belə ki şirkət Bankın səhm kapitalı qoyuluşlarında geniş təcrübəsindən bəhrələnmək imkanını əldə edəcək. Eyni zamanda, Bank ilə müştərək maliyyələşdirmə fəaliyyətinə cəlb olunmaqla AİŞ-in portfel həcmi artırılacaq və yerli və xarici sərmayəçilərin daha çox etibarını qazanacaq. Bank və AİŞ arasında əməkdaşlıq 2006-cı ildə Hökumətin xahişinə əsasən, Bank tərəfindən AİŞ üçün texniki yardım təmin edildikdən və nizamnamənin və investisiyaların qiymətləndirilməsi, təsdiqi və monitorinqi ilə bağlı prosedurların hazırlanmasına yardım etmiş sərişətli Məsləhətçinin təyin edilməsindən sonra başlamışdır. 2007-ci ilin may ayında Azərbaycan Investisiya Şirkəti AYİB tərəfindən səhmlərinin 25 faizi əldə edilmiş Milk-Pro şirkətinin 20 faiz səhmlərinə yiyələnmişdir. Bu sövdələşmənin nəticəsi olaraq Bankın Milk-Pro şirkətindəki səhmlərinin həcmi 10 faizə enmişdir. AİŞ-in səhm kapitalı qoyuluşları sayəsində əldə etdiyi gəlirləri Bakıda süd məhsulları istehsal edən yeni müasir zavodun tikintisi üçün istifadə ediləcəkdir. Bununla yanaşı, AİŞ AYİB tərəfindən səhmlərinin 10 faizi əldə edilmiş Qaradağ Sement Zavodunda investisiya qoyuluşlarını planlaşdırır (böyük hissəsi İsveçrə şirkətinə məxsusdur). Qaradağ Sement zavodu Azərbaycanın ən böyük sement istehsalçısıdır və ölkədə istehlak olunan sementin təxminən 50 faizini təchiz edir.

ƏLAVƏ 7: TEXNIKI ƏMƏKDAŞLIQ

Öhdəliyin Adı	Avro	Avro Ödənilmiş	Fondun təsdiq tarixi	Öhdəlik mərhələsinin adı	Sektor	Investisiya
Dövriyyənin İdarə Edilməsi - Salyan plastic məhsulları	31,917	31,917	17/08/98	Bağlanmışdır	İstehsal	N
Enerji sektorunun səmərəliliyinin artırılması layihəsi	225,008	225,008	20/02/95	Bağlanmışdır	Enerji	Y
AI TAM Proqram, Azərbaycan	396,699	396,699	30/08/02	Bağlanmışdır	İstehsal	N
AI BAS Proqram, Azərbaycan	654,959	654,959	07/10/02	Bağlanmışdır	İstehsal	N
Hava Naviqasiya sistemlərinin təkmilləşdirilməsi layihəsi	299,726	299,726	22/06/95	Bağlanmışdır	Nəqliyyat, Anbar	Y
Azərbaycan Mikro-maliyyə Bankı: Əməliyyatdan əvvəlki və Əməliyyat Mərhələləri	1,181,217	1,181,217	18/12/01	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Bakı Limanının İnkişaf Etdirilməsi, İşçi qrupun dəstəklənməsi üçün Məşvərətçi Xidmətləri	284,415	284,415	29/04/02	Bağlanmışdır	Nəqliyyat, Anbar	Y
KOM-lar üzrə kredit xətti üçün proqram və Beynəlxalq Bankın ilkin özəlləşdirilməsi	910,458	910,458	01/11/96	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Azərdəmiryolbankın KOM-lar üzrə kredit xətti üçün İnstitusional İnkişaf Proqramı	491,380	491,380	27/11/96	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Kommersiya xarakterli hesablamaların və İdarə etmə üzrə məlumat sisteminin inkişaf etdirilməsi	299,012	299,012	14/05/97	Bağlanmışdır	Nəqliyyat, Anbar	Y
Qazi-Məmməd-Kürdəmir rolunun yekun planı	353,031	353,031	02/07/97	Bağlanmışdır	Tikinti	Y
Multi-bank KOM-ların maliyyələşdirilməsi mexanizmi – İnstitusional İnkişaf Mexanizmi - Arkobank	317,781	317,781	28/11/97	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Multi-bank KOM-ların maliyyələşdirilməsi mexanizmi - İnstitusional İnkişaf Mexanizmi – Azəriqazbank	435,654	435,654	28/11/97	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Azərbaycan Mikro-Maliyyə Bankı: Mikro və kiçik müəssisələrə Kredit Məsləhətləri	406,377	406,377	18/12/01	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Qazi-Məmməd-Kürdəmir rolunun yekun planı	364,162	364,162	20/07/98	Bağlanmışdır	Tikinti	Y
Bakı Limanının institusional inkişafı və maliyyə bazasının idarə olunması	990,682	990,682	24/07/98	Bağlanmışdır	Nəqliyyat, Anbar	Y
Trans-Qafqaz Dəmir Yolu: layihənin icrasına yardım	234,704	234,704	03/11/98	Bağlanmışdır	İstehsal	Y
Azərbaycan Dəmir Yolları: Mühəsibathətin inkişaf etdirilməsi və Biznes Planlaşdırılması	293,515	293,515	27/09/00	Bağlanmışdır	Nəqliyyat, Anbar	Y
Mərkəzi Kredit Məşvərətçi Xidmətləri	400,723	400,723	19/12/00	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Trans-Qafqaz Dəmir Yolu: Layihə İcrasına Yardım	286,993	286,993	14/11/01	Bağlanmışdır	İstehsal	Y
Mərkəzi Kredit Məşvərətçi Xidmətləri	298,327	298,327	08/07/02	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Kredit Məşvərətçi Xidmətləri- Azərdəmiryolbank	59,794	59,794	30/09/99	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Təndər sənədlərinin hazırlanması, tədarükə yardımın təmin edilməsi və işlərə nəzarət – Bakı Limanı	393,977	393,977	08/12/99	Bağlanmışdır	Nəqliyyat, Anbar	Y
Azərbaycan Mikro Maliyyə Bankı	273,990	273,990	12/12/02	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Azərbaycan Mikro-maliyyə bankı – Regional genişləndirmə	795,379	795,379	07/05/04	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Trans-Qafqaz Dəmir Yolu, Layihənin idarə edilməsi üzrə Məsləhətçi xidmətləri	132,555	132,555	08/09/04	Bağlanmışdır	Nəqliyyat, Anbar	Y
MBASK – İnstitusional Məhkəmləndirmə Proqramı	180,324	180,324	07/12/04	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Azərbaycan –Kredit üzrə Məşvərətçi Xidmətlər	298,750	298,750	30/06/03	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y

Azərbaycan – Unibankın İnstitusional Möhkəmləndirilməsi	255,495	255,495	18/05/04	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Azərbaycan Mikro-Maliyyə Bankının genişləndirilməsi (MFBA)	778,611	778,611	18/11/04	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Azərbaycan – Mərkəzi Kredit Məşvərətçi Xidmətlərinin Genişləndirilməsi	271,474	271,474	30/09/04	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Həqiqəbul-Kürdəmir Yolu, Borcverənin Monitorinq üzrə Məsləhətçisi	195,810	108,350	15/12/04	Ödənilir	Nəqliyyat, Anbar	Y
Bakı-Samur Yolu: Borcverənin Monitorinq üzrə Məsləhətçisi	110,284	3,944	27/06/05	Ödənilir	Nəqliyyat, Anbar	Y
Mərkəzi Kredit Məşvərətçi Xidmətlərinin Genişləndirilməsi	470,000	368,338	25/08/05	Ödənilir	Maliyyə, Biznes	Y
MBASK –İnformasiya Texnologiyalarının İnkişaf Etdirilməsi və MIS təkmilləşdirilməsi	195,000	59,731	15/06/06	Ödənilir	Maliyyə, Biznes	Y
Bank of Baku/İlkbank üzrə İnstitusional İnkişaf Proqramının İcrası	200,000	0	20/04/05	Öhdəlik götürülmüşdür	Maliyyə, Biznes	Y
Korporativ Planın icra edilməsində Yol Nəqliyyatı Xidmətləri Departamentinə yardımın təmin edilməsi	400,000	0	28/06/05	Öhdəlik götürülmüşdür	Nəqliyyat, Anbar	Y
Azərbaycan: Azərdəmiryolbank – İnstitusional İnkişaf Planının İcrası	300,000	21,326	17/11/05	Ödənilir	Maliyyə, Biznes	Y
Azəri Multi-Bank Mexanizmi: OKM üzrə Kredit Məsləhətləri	550,000	461,936	13/12/05	Ödənilir	Maliyyə, Biznes	Y
TAM (Dövryyə İdarəetmə proqramı)- REM Xidmətləri	21,531	12,685	27/01/06	Ödənilir	İstehsal	N
TAM (Dövryyə İdarəetmə proqramı)- Embawood	16,712	16,651	27/01/06	Ödənilir	İstehsal	N
TAM (Dövryyə İdarəetmə proqramı)- Bakfem	85,500	41,032	12/05/06	Ödənilir	İstehsal	N
Azərbaycan: Azəri Multi-Bank Mexanizmi - OKM Kredit Məsləhətləri 2007	542,000	0	17/10/06	Öhdəlik götürülmüşdür	Maliyyə, Biznes	Y
Unilizing – İnstitusional Möhkəmləndirmə	250,000	0	30/11/06	Öhdəlik götürülmüşdür	Maliyyə, Biznes	Y
AzDRES istilik Enerji Stansiyasının Bərpa edilməsi layihəsi –Sağlamlıq və Təhlükəsizlik	600,000	0	30/11/06	Öhdəlik götürülmüşdür	Enerji	Y
Azərbaycan –Tarif Şurasına Texniki Yardım	200,000	0	30/11/06	Öhdəlik götürülmüşdür	Enerji	Y
TAM (Dövryyə İdarəetmə proqramı)- Caspian Supplies	74,440	9,614	07/12/06	Ödənilir	İstehsal	N
Azərbaycan: A)Multi Bank Maliyyələşdirmə Mexanizmi – Kredit Məsləhətçi Xidmətləri və İnstitusional İnkişaf; B) Orta birgə-maliyyələşdirmə mexanizmi (MCFF) – İştirak edən banklara Məsləhətçi Xidmətləri	600,000	0	23/04/07	Öhdəlik götürülmüşdür	Maliyyə, Biznes	Y
Dövryyə İdarəetmə proqramı – Bakı Kimya Ərzaçılıq Fabriki	25,677	25,677	11/09/98	Bağlanmışdır	İstehsal	N
Xarici investisiyanın müdafiə edilməsi haqqında qanun	32,267	32,267	18/06/96	Bağlanmışdır	İcmlər/Sosial Xidmətlər	N
Gazı Məmməd-Kürdəmir Yolu: Dizaynın yenidən nəzərdən keçirilməsi	77,160	77,160	20/04/04	Bağlanmışdır	Nəqliyyat, Anbar	Y
Azərbaycan: Ticarət Maliyyə Məşvərətçi Xidmətləri	64,400	64,400	07/02/05	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Dövryyə İdarəetmə proqramı –Mingəçevir Toxuculuq İnkişafı	38,072	38,072	17/08/98	Bağlanmışdır	İcmlər/Sosial Xidmətlər	N
Azərbaycan Mikro-maliyyə Bankı – Texniki-iqtisadi əsaslandırma	84,885	84,885	26/06/00	Bağlanmışdır	Maliyyə, Biznes	Y
Qanun islahatları – müflisləşmə haqqında qanunvericilik	11,723	11,723	01/08/96	Bağlanmışdır	İcmlər/Sosial Xidmətlər	N
Dövryyə İdarəetmə Proqramı (TAM) - SPU "Bakkondisioner"	15,179	15,179	15/02/01	Bağlanmışdır	İstehsal	N
Azərbaycan - M-Pro İnvestisiyaya Dəstək TC	140,000	28,566	08/02/05	Ödənilir	İstehsal	Y
Trans-Qafqaz dəmir yolu-Azərbaycan – layihənin müəyyən edilməsi	49,615	49,615	17/11/97	Bağlanmışdır	İstehsal	Y
Dövryyə İdarəetmə Proqramı - ATEF	27,289	27,289	10/05/99	Bağlanmışdır	İcmlər/Sosial Xidmətlər	N
Azərbaycan ICT Proqramı	22,767	17,587	20/09/05	Ödənilir	İstehsal	N

TAM – Azərbaycan ICT	62,733	24,885	23/06/06	Ödənilir	İstehsal	N
Bak-Astara yolunun təkmilləşdirilməsi layihəsi	38,199	38,199	08/05/96	Bağlanmışdır	Tikinti	Y
Bakı limanının inkişaf etdirilməsi	46,272	46,272	07/01/97	Bağlanmışdır	Nəqliyyat, Anbar	Y
Enerjiyə qənaətinin və səmərəliliyinin artırılmasına dair təhlil	147,914	147,914	17/05/93	Bağlanmışdır	Enerji	Y
Yenikənd enerji sektoru – texniki-iqtisadi əsaslandırma	171,579	171,579	15/06/94	Bağlanmışdır	Energy	Y
Dövryyə İdarəetmə Proqramı - SPU Bakkondisioner	50,993	50,993	30/03/01	Bağlanmışdır	İstehsal	N
Yenikənd Elektrik Enerjisi Stansiyası – kommersiya xarakterli idarəetmə sistemi	400,000	400,000	01/10/94	Bağlanmışdır	Energy	Y
Topdan satış bazarı	103,454	103,454	01/10/95	Bağlanmışdır	İstehsal	Y
ANS Satınalma tədbirləri Azərbaycan Hava Yolları – dövlət mülki aviasiya konsemi (AZAL)	217,849	217,849	14/06/96	Bağlanmışdır	İcmalar/Sosial Xidmətlər	Y
Yenikənd enerji stansiyası –sətinəlmə tədbirləri	168,370	168,370	05/09/94	Bağlanmışdır	Enerji	Y
Azərbaycan Neft Sızmalarına dair Milli Fövqəladə Planının hazırlanması	220,760	220,760	26/06/03	Bağlanmışdır	Hasilat Sənayesi	N
Azərbaycanda girovların qeydiyyatı	65,777	65,777	30/11/04	Bağlanmışdır	İcmalar/Sosial Xidmətlər	N
Topdansatış bazarı	55,512	55,512	25/07/95	Bağlanmışdır	İstehsal	Y
FAO Çərçivə sazişi –kənd təsərrüfatı sektorunda investisiya imkanlarının müəyyən edilməsi	16,201	16,201	31/05/01	Bağlanmışdır	İstehsal	N
Yenikənd enerji sektorunun bərpa edilməsi – ətraf mühitə yardım	54,846	54,846	07/07/94	Bağlanmışdır	Enerji	Y
Telekommunikasiya sahəsində investisiya planının hazırlanması üzrə məsləhətçi xidmətləri	14,168	14,168	19/07/95	Bağlanmışdır	Telekommunikasiya	Y
Təhlükəsiz əməliyyatlar haqqında qanunun hazırlanması	22,984	22,984	01/11/95	Bağlanmışdır	İcmalar/Sosial Xidmətlər	N
Hüquq islahatları – müflisləşmə haqqında qanunvericilik	95,642	95,642	29/08/96	Bağlanmışdır	İcmalar/Sosial Xidmətlər	N
Dövryyə İdarəetmə Proqramı - Salyan plastic məhsulları	12,348	12,348	05/08/98	Bağlanmışdır	İstehsal	N
Dövryyə İdarəetmə Proqramı – Mingəçevir Toxuculuq Şirkəti	10,839	10,839	05/08/98	Bağlanmışdır	İcmalar/Sosial Xidmətlər	N
Dövryyə İdarəetmə Proqramı – Bakı Kimya Əzəcəliq Fabriki	8,260	8,260	15/09/98	Bağlanmışdır	İcmalar/Sosial Xidmətlər	N
Dövryyə İdarəetmə Proqramı – Azərtrans SC	9,994	9,994	23/04/99	Bağlanmışdır	İstehsal	N
Dövryyə İdarəetmə Proqramı - ATEF	7,564	7,564	23/04/99	Bağlanmışdır	İcmalar/Sosial Xidmətlər	N
Qiymətli Kağızlar bazarı ilə bağlı əsas qanunların hazırlanmasında Azərbaycanda Hüquqi Məsləhətlər	48,895	48,895	31/10/01	Bağlanmışdır	İcmalar/Sosial Xidmətlər	N
ADDY 2: Layihənin hazırlanmasına yardım	49,728	49,728	27/01/03	Bağlanmışdır	Nəqliyyat, Anbar	Y
Azərbaycan: Enerji istehsalında və ötürülməsində investisiyalar ilə bağlı prioritetlərin müəyyənəşdirilməsi	253,392	253,392	11/12/02	Bağlanmışdır	Enerji	Y
ARDNŞ-in kommersiyalaşdırılması və re-strukturizasiyası	549,696	549,696	08/03/04	Bağlanmışdır	Hasilat Sənayesi	Y
	20,901,365	17,039,232				

Öhdəliklərin sayı:

87

ƏLAVƏ 8: DİGƏR BMQ-LƏRİN VƏ DONOR TƏŞKİLATLARININ FƏALİYYƏTİ

Azərbaycanda böyük sayda BMQ-lər və iki-tərəfli donor təşkilatları fəaliyyət göstərir. Seçilmiş BMQ-lərin və donor təşkilatlarının fəaliyyətlərinin xülasəsi aşağıda təqdim edilmişdir.

Avropa İttifaqı (Aİ)

1992 ildən 2004-cü ilə kimi müddətdə Avropa Komissiyası TACİD, ECHO, Qida Təhlükəsizliyi, FEOGA, Xüsusi Yardım və Bərpa və Xüsusi Humanitar Yardım Proqramları çərçivəsində ümumilikdə 400 milyon AVRO həcmində qrant əsaslı yardımlar etmişdir. Azərbaycanda həyata keçirilən TACİS proqramı çərçivəsində əsas məqsəd bazar iqtisadiyyatına və insan hüquqlarına əsaslanmış pluralist demokratiyaya keçidlə bağlı yardım göstərməkdən ibarətdir. Burada əsas diqqət institusional, hüquqi və inzibati islahatların həyata keçirilməsinə və özəl sektorun inkişaf etdirilməsinə yönəldirilir.

Növbəti illər ərzində Aİ və Azərbaycan arasında əməkdaşlığın əsas məqsədi əsasən iyun 1999-cu il tarixli Əməkdaşlıq və Tərəfdaşlıq Sazişində və 14 noyabr 2006-cı il tarixli Aİ-Azərbaycan arasında Avropa Qonşuluq Siyasəti çərçivəsində Tədbirlər Planında müəyyən edilmiş məqsədlərə müvafiq olaraq ölkənin islahatlar gündəliyinin icra edilməsi ilə bağlı yardım göstərməkdən və sıx əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsindən ibarətdir. Avropa Komissiyası tərəfindən 2007-ci ilin mart ayında qəbul edilmiş 2007-2013-ci illər üzrə Avropa Komissiyası-Azərbaycan üzrə Ölkə Strategiyası Sənədi Avropa Komissiyasının gələcək yardımları ilə bağlı bütün vasitə və proqramları əhatə edən prioritetlərin ətraflı icmalını təqdim edir.

Milli İndikativ Proqram (MNP) yeni Avropa Qonşuluq və Əməkdaşlıq Mexanizmi (AQƏM) çərçivəsində 92 milyon AVRO dəyərində milli paketə müvafiq olan fəaliyyətlərin istiqamətlərini daha təfərruati ilə müəyyən edir. MNP üç prioritet sahələrə diqqət yetirəcək i) Demokratik İnkişaf və Səmərəli İdarəetmə ilə bağlı yardımın göstərilməsi (dövlət inzibati orqanlarında islahatların keçirilməsi, qanun aliliyi və məhkəmə islahatları, insan hüquqları, vətəndaş cəmiyyətinin inkişaf etdirilməsi və yerli hökumət, təhsil, elm və insanlar arasında əlaqələr/ mübadilələr) ii) Sosial-iqtisadi islahatların keçirilməsinə yardımın göstərilməsi (tənzimləyici bazanın Aİ-nin *acquis*-lərinə müvafiq olaraq uyğunlaşdırılmasına xüsusi diqqətin yetirilməsi), Yoxsulluğun azaldılması və inzibati potensialın gücləndirilməsi (ticarət, investisiya mühiti daxil olmaqla) iii) Nəqliyyat, enerji və ətraf mühit sektorlarında hüquqi və iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinə yardımın göstərilməsi.

7 noyabr 2006-cı il tarixində Azərbaycan Avropa İttifaqı ilə enerji sahəsində Anlaşma Memorandumu imzalamışdır və Anlaşma memorandumu əməkdaşlıq üçün əsas mexanizm qismində çıxış edir. Enerji sahəsində əməkdaşlıq, 13 noyabr 2004-cü il tarixində Bakı şəhərində İNOGATE-in dəstəyi ilə nazirlər səviyyəsində keçirilmiş Enerji Konfransı münasibətilə açılmış "Bakı Təşəbbüsü" vasitəsilə dəstəklənir.

Həmçinin Azərbaycan böyük Trans-Avropa nəqliyyat dəhlizlərinin qonşu ölkələrə və regionalara doğru genişləndirilməsinə dair yüksək Səviyyəli Qrupun fəaliyyətində, Nəqliyyat və Enerji haqqında nazirlər səviyyəsində keçirilmiş Avropa İttifaqı-Qara Dəniz Xəzər Körfəzi konfransında və nəzarət işçi qruplarında habelə TRACECA və İNOGATE fəaliyyətində fəal iştirak etmişdir. Azərbaycan Avropa İttifaqının Mərkəzi Asiya ilə əlaqələrinin gücləndirilməsi ilə bağlı strategiyasında əhəmiyyətli partnyor qismində çıxış edir.

Avropa Komissiyası, AYİB və Avropa İnvestisiya Bankı arasında Şərqi Avropa, Cənubi Qafqaz və Rusiyada AİB-in xarici mandatı çərçivəsində əməkdaşlıq üçün 2006-cı ilin dekabr ayında imzalanmış üçtərəfli sazişin Anlaşma Memorandumu Azərbaycanın nəqliyyat, enerji, telekommunikasiya və ətraf mühit infrastrukturunda əlaqələndirilmiş investisiyalar üçün əlavə imkanları təmin edəcək.

Avropa-Komissiyası-AYİB əməkdaşlığı əsasən biznes (TAM/BAS) və kredit məşvərətçi xidmətləri, KOS və mikro-kredit xətləri ilə bağlı yardımın göstərilməsindən və bir sıra infrastruktur layihələri (yol, dəmir yolu, hava nəvqasiyası) ilə bağlı planlaşdırma, institusional inkişaf və icra komponentlərindən ibarətdir.

Avropa İnvestisiya Bankı (AİB)

AİB Azərbaycanda fəaliyyət göstərməyə planlaşdırır. Aİ Şurasının 19 dekabr 2006-cı il tarixli qərarına müvafiq olaraq 2007-2013-cü illər üzrə AİB üçün yeni ümumi mandata Cənubi Qafqaz (Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstan), Rusiya habelə Şərqi Avropa (Ukrayna, Moldova və Avropa Şurasının gələcək sazişinin öbyekti olan Belarusiya) ölkələri üzrə 3.7 milyard AVRO dəyərində vəsait daxil edilir. 3.7 milyard AVRO-ya bərabər bu vəsait hər bir ölkə üzrə fərdi vəsait ayırmalarını nəzərdə tutur. AİB hal-hazırda Azərbaycan rəsmiləri ilə mümkün qədər tez bir müddətdə Əsas Sazişin imzalanması və ölkədə tam potensialı ilə fəaliyyət göstərmək məqsədilə danışıqlar aparır. Yuxarıda qeyd edilmiş mandata və AYİB və Avropa Komissiyası arasında AİB ilə əlaqələndirilərək 2006-cı ilin dekabr ayında imzalanmış Şərqi Avropa, Cənubi Qafqaz, Rusiya və Mərkəzi Asiyada əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumuna müvafiq olaraq AİB Azərbaycanda AYİB ilə birgə fəaliyyət göstərməyi planlaşdırır.

AİB-in yuxarıda qeyd edilmiş mandatının Azərbaycanda tətbiq ediləcək səviyyəsi Nəqliyyat, enerji, telekommunikasiya və ətraf mühit infrastukturu sahələrində Aİ üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən layihələr üçündür. Prioritet genişləndirilmiş böyük Trans Avropa Şəbəkələrinin xətləri ilə bağlı layihələrə, bir və ya daha çox Üzv Ölkələr üçün beynəlxalq mahiyyəti olan layihələr və artan əlaqəlik vasitəsilə regional inteqrasiyanı dəstəkləyən böyük layihələrə veriləcək. Enerji sektorunda strateji enerji təchizatı və enerji nəqli layihələri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. AYİB AİB ilə müştərək-maliyyələşdirmə, məsələjətləşmələr və məlumat mübadiləsi, texniki yardım, layihələrin hazırlanması və qiymətləndirilməsi formasında əməkdaşlıq edəcək. Avropa Komissiyası Avropa Qonşuluq Siyasəti vasitəsilə AİB və AYİB arasında müştərək maliyyələşdiriləcək layihələrin hazırlanmasına yardım etmək üçün texniki yardım məqsədilə maliyyələşdirməni təmin edəcək.

Dünya Bankı (DB)

Azərbaycan 1992-ci ildə Dünya Bankına üzv olmuşdur. Dünya Bankı Azərbaycanın neft vəsaitlərinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsinə yardım etmişdir. Qurum həmçinin ölkənin kənd təsərrüfatı torpaqlarının 99 faizinin özəlləşdirilməsində və paylanılmasında əsas rol oynamışdır. Bu cəhdlərin bir hissəsi olaraq kiçik-miqyaslı fermerlər öz istehsal səviyyəsini xidmət və informasiyalardan istifadə imkanlarının artırılması sayəsində yüksəltmişdir. Dünya Bankı tərəfindən sosial sektor üçün təmin edilmiş yardım qaçqın və məcburi köçkünlərə yardım etmək üçün istifadə edilmişdir və bu vəsait vasitəsilə təhsil sahəsində məktəblər yenidən bərpa edilmişdir, müəllimlərə müvafiq təlimlər keçirilmişdir. Son dörd il ərzində DB Hökumətə yoxsulluğun azaldılmasına dair ətraflı strategiyanın hazırlanmasında yardım etmişdir və iqtisadiyyatın bir sıra sektorlarında kasıblığın azaldılması ilə bağlı islahatların həyata keçirilməsinə yardım etmişdir.

Azərbaycan artıq sürətlə inkişaf edən iqtisadiyyata malik olduğundan və kredit qabiliyyətinin artması səbəbindən Beynəlxalq İnkişaf Assosiyasının maliyyələşdirilməsindən Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının (BYİB) maliyyələşdirilməsinə keçidə

başlamışdır. Hökumətin ilk BYİB krediti 2005-ci ilin may ayında təsdiq edilmişdir. 2006-cı maliyyə ilində Dünya Bankı tərəfindən ölkə üçün təmin edilmiş öhdəliklərin ümumi dəyəri 300.8 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir. Aktiv layihələr üzrə ümumi öhdəliklərin dəyəri isə 580 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir.

Dünya Bankının 2007-2010-cu maliyyə illərini əhatə edən Ölkəyə Yardım Strategiyası ildə 250 milyon ABŞ dollarına qədər kredit proqramını nəzərdə tutur. Azərbaycan özünün ilk milli yoxsulluğun azaldılması proqramını başa çatdırır və hal-hazırda 2006-2015-ci illər üzrə Yoxsulluğu Azaldılması və Davamlı İnkişaf üçün yeni Dövlət Proqramını (YADİDP) hazırlayır. Yeni Strategiya YADİDP-nin məqsədlərini özündə əks etdirir və dörd əsas elementdən ibarətdir:

- *Dövlət sektorunda idarəetmənin keyfiyyətinin və şəffaflığının artırılması:* Neft gəlirlərinin müvafiq qaydada istifadə edilməsini təmin edən stabil makro-iqtisadi mexanizmin təmin edilməsi, dövlət xərclərinin planlaşdırılmasının və idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi, maliyyə idarəetməsi və satınalma sisteminin gücləndirilməsi, müvafiq dövlət sektoru və korporativ idarəetmə, hesabatlılıq və auditin yaradılması, məhkəmə sisteminin inkişafına və gücləndirilməsinə uyğun olan inzibati və tənzimləyici mühitin yaradılması.
- *Qeyri-neft iqtisadiyyatının davamlı və tarazlaşdırılmış artımının dəstəklənməsi:* Maliyyə xidmətlərindən istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, işgüzar mühitin təkmilləşdirilməsi və özəl sektorun gücləndirilməsi üçün Beynəlxalq Maliyyə Təşkilatı vasitəsilə birbaşa investisiyaların və texniki yardımın təmin edilməsi, kənd iqtisadiyyatına habelə Mərkəzi Asiya-Cənubi Qafqaz-Qara Dəniz regional tranzit yollarına xüsusi diqqət yetirməklə əsas infrastrukturun və xidmətlərin inkişaf etdirilməsi və kommunal xidmətlər sektorunun maliyyə dayanıqlığının və səmərəliyinin gücləndirilməsi.
- *Sosial xidmətlərin keyfiyyətinin artırılması və onlardan istifadə imkanlarının artırılması:* Keyfiyyətli tibbi yardım xidmətlərinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, müasir təhsil sisteminin və global səviyyədə rəqabət qabiliyyətli biliklər iqtisadiyyatının yaradılması, daha şəffaf, daha əldə-oluna bilən və dayanıqlı pensiya sisteminin yaradılması və məcburi köçkün düşmüş insanların yaşayış şəraitinin və iqtisadi imkanlarının yaxşılaşdırılması.

Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (BMK)

Azərbaycan 1995-ci ildə BMK-yə üzv olmuşdur. O vaxtdan etibarən BMK 198 milyon ABŞ dolları dəyərində vəsait ayırmışdır, 104 milyon ABŞ dolları məbləğində vəsaiti isə sindikat formasında təmin etmişdir. 2004-cü ildə BMK Azərbaycan ərazisindən kənarında Xəzər Dənizində neft mədənlərinin inkişaf etdirilməsi üçün 3.2 milyard ABŞ dolları həcmində layihənin bir hissəsi kimi AÇG 1-ci mərhələsinə sərmayə quymuşdur. BMK həmçinin Bakı-Tbilisi-ceyhan birkəməri üçün 125 milyon ABŞ dolları həcmində öz vəsaitini təmin etmiş və əlavə 125 milyon ABŞ dolları vəsaiti səfərbər etməyə yardım etmişdir. BMK neft və qaz, qida və içki məhsulları, maliyyə və sığorta, mehmanxana, və turizm xidmətləri daxil olmaqla digər əsas sektorlara da investisiya qoyuluşlarını təmin etmişdir.

BMK KOS-lara xidmət edən maliyyə institutlarının potensialının artırılması vasitəsilə yerli şirkətlərə yardım etməyə davam etməyi planlaşdırır. BMK kiçik bizneslər üçün kredit xətlərindən istifadə imkanlarının genişləndirilməsinə yardım etmişdir və Azərbaycan Mikro-Maliyyə bankını təsis etmək üçün çalışmışdır. Bununla yanaşı, BMK regional səhm kapital qoyuluşları fonduna və Mərkəzi Asiya regionunda inkişaf-yönümlü müəssisələr üçün səhm kapitalı, kvazi-səhm kapitalı və kredit maliyyələşdirilməsini təmin edən CEAF Mərkəzi Asiya Kiçik Sahibkarlıq Fonduna səhm kapitalı qoyuluşlarını təmin etmişdir.

BMK-nin Azərbaycan üzrə məşvərətçi fəaliyyəti qeyri-neft sektorlarında imkanların yaradılmasına yönəldilmişdir. Məşvərətçi xidmətləri üçün əsas prioritetlərdən biri özəl

sektorun və KOS-ların inkişafının dəstəklənməsi üçün güclü maliyyə bazarının yaradılmasından ibarətdir. Digər proqramın komponentləri isə lizinq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi layihəsi, KOS-un birləşdirilməsi proqramı, korporativ idarəetmə layihələri habelə yaşayış binalarının maliyyələşdirilməsi bazarının inkişaf etdirilməsinə və biznes üçün əlverişli mühitin yaxşılaşdırılmasına yönəldilmiş planlaşdırılmış proqramlar daxildir.

Asiya İnkişaf Bankı (AİB)

Azərbaycan 1999-cu ildə Asiya İnkişaf Bankına üzv olduqdan sonra ümumi dəyəri 114 milyon ABŞ dolları təşkil edən kredit yardımı almışdır. AİB-in Azərbaycandakı əməliyyatları yardım üçün iki əsas sahələri müəyyən edən Daxili Əməliyyatlar Strategiyası ilə idarə olunur: məcburi köçkünlərə xüsusi diqqət yetirilərək kasıb təbəqəyə birbaşa yardım və xüsusilə kasıb regionlarda qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi vasitəsilə yoxsulluğun azaldılması. Hökumətin yoxsulluğun azaldılması ilə bağlı söylərinin davamlılığının təmin edilməsi üçün AİB regional şəhərlərdə su təchizatı və kanalizasiya sisteminin bərpa edilməsi üçün kreditlər daxil olmaqla kredit və texniki yardımı və uzun-müddətli davamlı iqtisadi və sosial inkişaf üzrə strategiyanın və proqramın hazırlanması çün Hökumətin söylərini dəstəkləmək üçün texniki yardımı təmin etmişdir. AİB tərəfindən təşkil edilmiş və ya birbaşa maliyyələşdirilmiş bir sıra layihələr yoxsulluğun azaldılmasına əhəmiyyətli təsir göstərmişdir..

- AİB, Mingəçevir rayonunda məcburi köçkünlərin cəmiyyətə inteqrasiya etmələri üçün Yoxsulluğun Azaldılması üzrə Yaponiya Fondundan (YAYF) 2.5 milyon ABŞ dolları həcmində qrantın ayrılmasına yardım etmişdir. Pilot layihə 412-dən çox ailələrin yaşayış şəraitini yaxşılaşdırmaqla və iş imkanları yaratmaqla böyük dəyişikliklər etmişdir. Bu layihə nəticəsində kasıb əhalinin 73 faizini təşkil edən 12 000-dən çox insan bəhrələnmişdir.
- 2003-cü ildə Asiya İnkişaf Fondundan ayrılmış 22 milyon ABŞ dolları dəyərində kredit yoxsulluq səviyyəsinin ölkə üzrə orta səviyyədə əhəmiyyətli dərəcədə yüksək olan sellərə həssas olan 4 sahə üzrə 12 rayonun müdafiə edilməsi üçün işlərin həyata keçirilməsi üçün təmin edilmişdir. Tez-tez baş verən sellər hesabına individual sığorta haqqlarının, məhsul itkisinin və heyvan itkilərinin səviyyəsini ərazidə yaşayan insanlara əksəriyyəti üçün əl-çatmaz səviyyəyə artırmışdır. Layihə 5 şəhər və 43 kəndləri əhatə edəcək və sel baş vermiş 79 790 hektar ərazidə yaşayan 200 000 insanın yaşayış imkanlarının təmin edilməsinə yardım edəcək. Bunun sayəsində isə sellər üzündən illik olaraq 4. 83 milyon ABŞ dolları dəyərində itkilərin qarşısı alınacaq.
- 2004-cü ildə AİB üç şəhərdə əhali, sənayelər və kiçik bizneslər üçün Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra əhəmiyyətli dərəcədə köhnəlmiş su təchizatı və sanitariya xidmətlərinin təkmilləşdirilməsini təmin etmək üçün ümumi dəyəri 30 milyon ABŞ dollarına bərabər iki kredit layihəsini təsdiq etmişdir. Bu layihə köhnəlmiş infrastrukturun təkmilləşdirəcək, paylama şəbəkələrinin, rezervuarların, xlorlaşdırma avadanlıqlarının, tullantı suların təmizlənməsi sisteminin, kanalizasiya xidmətlərinin və kanalizasiya nasos stansiyaların yaradılmasına yardım edəcək. Bu layihə hesabına təxminən 110 000 nəfər bəhrələncək.
- AİB sektorda potensialın artırılması üçün məşvərətçi texniki yardımı təmin etmişdir və üç şəhər üzrə əhalinin su təchizatı və kanalizasiya sisteminin təkmilləşdirilməsi məqsədilə YAYF qrantının ayrılmasını idarə etmişdir. 2005-ci ildə AİB Azərbaycanda kənd rayonlarının kasıb ailələri üçün gəlir əldə etmək imkanlarına yönəldilmiş texniki yardım üçün 2 940 milyon ABŞ dolları həcmində qrantı və 1.5 milyon ABŞ dolları həcmində YAYF qrantını təsdiq etmişdir.
- 2005-ci ildə AİB Şərqi-Qərbi magistral Yolunun Təkmilləşdirilməsi layihəsi üçün ümumi dəyəri 52 milyon ABŞ dolları təşkil edən iki krediti təsdiq etmişdir. Layihə magistral

yolun Yevlax-Gəncə və Qazax-Gürcüstan sərhəd bölmələrini habelə yerli yolları birləşdirən yolların 65 km-ni bərpa edəcək və sektorda institusional potensialın gücləndirilməsi vasitəsilə siyasət islahatlarını dəstəkləyəcək. Layihənin hazırlanması ilə bağlı texniki yardım 2005-ci ildə digər yolun təkmilləşdirilməsi layihəsinin maddi-texniki əsaslandırılmasının araşdırılması üçün təsdiq edilmişdir.

- 2006-cı ildə AİB özəl sektorda fəaliyyətə başlamışdır və seçilmiş özəl kommersiya banklarında ümumi dəyəri 15 milyon ABŞ dolları təşkil edən kreditləri və səhm kapital qoyuluşlarını təsdiq etmişdir.
- AİB ucqar rayonlara elektrik enerjisinin təchizatının yaxşılaşdırılması məqsədilə küləyin, günəşin və mini hidroelektrik enerjisinin potensialını araşdıracaq Bərpa Edilən Enerjinin İnkişafı layihəsini hazırlamaq üçün texniki yardım layihəsini təsdiq etməklə enerji sektorunun dəstəkləyir.
- 2007-ci ildə AİB-in Azərbaycandakı fəaliyyəti Hökumətin inkişaf prioritetlərinə uyğun olan seçilmiş prioritet sektorlara yönəldiləcək: yollar, su təchizatı və kanalizasiya sistemi, bərpa olunan enerji və özəl sektor. Yol şəbəkəsinin təkmilləşdirilməsinə yardım etmək məqsədilə AİB hal-hazırda Multi-translı Maliyyələşdirmə mexanizmini nəzərdə keçirmək üçün Hökumət ilə sıx fəaliyyət göstərir.

Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW)

KfW və Azərbaycan arasında əməkdaşlıq 1995-ci il tarixində başlamışdır. 2006-cı il sonuna kimi Almaniya Federal Hökuməti Almaniya Maliyyə Əməkdaşlığı (AMƏ) çərçivəsində ümumi dəyəri təxminən 180 milyon AVRO təşkil edən vəsait ayırmışdır. Almaniya Federal İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Nazirliyi (BMZ) adından KfW investisiya qoyuluşlarını maliyyələşdirir və paralel olaraq məsləhətçi xidmətlərini göstərir. Vəsaitin böyük hissəsi, təxminən 85 faizi uzun-müddətə az faiz dərəcəsi ilə ödənilmişdir və kiçik hissəsi isə geri-ödənilməyən qrantlar qismində təklif edilmişdir. 2001-ci ildən etibarən Azərbaycan ilə iki tərəfli inkişaf əməkdaşlığı əsasən prioritet sahə olan “davamlı iqtisadi inkişaf”a yönəldilmişdir. Digər sektorlar üzrə əlavə maliyyələşdirmə Qafqaz Təşbbüsü və BMZ proqramları çərçivəsində bərpa edilən enerji və enerji səmərəliliyinin təbliğ olunması məqsədilə təmin edilmişdir. “Qafqaz təşbbüsünün” məqsədi Cənubi Qafqazda iqtisadi, sosial və siyasi inkişafın dəstəklənməsində vasitə qismində həmsərhəd layihələrin maliyyələşdirilməsindən və bununla da münaqişə hallarının azaldılmasından və böhranın yaranmasına yol verməməkdən ibarətdir.

İqtisadi İnkişaf Sektoru

- Bu günə kimi Azərbaycanı bu sektorunda mövcud olan proqramlar üçün 50 milyon AVRO həcmində maliyyə vəsaiti təmin edilmişdir. KfW əsas diqqətini maliyyə sektorunun təbliğ edilməsinə yönəldir. 2000-ci ildə Almaniya-Azərbaycan Fondu vasitəsilə altı yerli banklar yenidən maliyyələşdirmə ilə təmin edilirlər, bir şərtlə ki, onlar bu vəsaiti kiçik və orta sahibkarlıq (MKOS) üçün kredit şəklində təmin etsin.
- Maliyyə sektorunun daha ünvanlı şəkildə gücləndirilməsini təmin etmək üçün KfW 2002-ci ildə təsis edilmiş Azərbaycan Mikro-Maliyyə Bankının payında iştirak etmişdir.
- Kredit Zəmanəti Fondu Proqramı (bu proqram üçün KfW tərəfindən 4 milyon AVRO vəsait təmin edilmişdir) iki əsas məqsədi güdür. Birincisi, proqram yerli banklar tərəfindən beynəlxalq kommersiya banklarından alınmış kreditlər üçün beynəlxalq kapital bazarları vəsaitlərini icra edilməmiş zəmanətlər qismində istifadə etmək imkanlarını təmin etmək məqsədini güdür. İkincisi isə, bu vəsaitlərin MKOS-lar üçün hələ də məhdud olan kreditlərdən istifadə imkanlarını genişləndirmək üçün istifadə olunacağı planlaşdırılır.

- MKOS-lar üçün kreditlərin təmin edilməsi ilə bağlı müxtəlif proqramlar ilə yanaşı Almaniya Maliyyə əməkdaşlığı mexanizmi dörd partnyor banklara pərakəndə bank xidmətləri ilə bağlı məsləhətlər verir. Buraya filiallarda səmərəli iş prosedurlarının müəyyən edilməsi, qərar qəbul edən şəxslərə əlavə təlimlərin keçirilməsi və bank şəbəkələrinin təsis edilməsi daxildir.
- Bununla yanaşı, KfW depozit sığorta sisteminin inkişafı üçün 5 milyon AVRO həcmində vəsait ayırmışdır. Belə bir sistem kiçik əmanətçilərin əmanətini səmərəli şəkildə qoruyur, onların banklara olan etibarlığını gücləndirir və bununla da maliyyə bazarlarını gücləndirir.
- Məcmu dəyəri 3 milyon AVRO təşki edən vəsait Azərbaycanda vahid əmlak və torpaq qeydiyyat sisteminin təsis edilməsi və müasirləşdirilməsi üçün təmin edilmişdir. Bu iş əmlak bazarının inkişafını təbliğ edir, torpağa kimin sahib olacağı və dayanıqlı idarəetmənin kimin tərəfindən təmin olunacağı ilə bağlı təhlükəsizlik yaradır. Bununla yanaşı, dəqiq və yeniləndirilmiş məlumatın olması sayəsində torpaq planlaşdırılmasının təkmilləşdirilməsi mümkün olmuş olur.
- Bununla yanaşı, KfW qurumuna üzv olan DEG Azərbaycanda inkişaf əməkdaşlığı ilə bağlı təbliğ üçün uyğun olan layihələri də maliyyələşdirir. Hal-hazırda DEG səhm kapital qoyuluşu və ya kreditlər vasitəsilə Bank Respublikanı və Unibankı dəstəkləyir və bununla da maliyyə sektorunda fəaliyyətlərin gücləndirilməsinə yardım edir.

Enerji sektoru

- Maliyyə Əməkdaşlığının ilkin mərhələsində iki enerji layihələri Bakının iqtisadi mərkəzində və ətrafında və ölkənin şimalında ötürücü stansiyaların bərpa edilməsinə yönəldilmişdir. Bu layihələrin məcmu dəyəri 30 milyon AVRO təşkil edir.
- Bu sektorda sonuncu layihə təxminən 150 km uzunluqda olan və AZDRES elektrik stansiyasından İmişli rayonuna qədər uzanan yeni ötürücü xəttinin tikintisini maliyyələşdirməlidir.

Bələdiyyə İnfrastrukturuna Layihəsi

- Bələdiyyə İnfrastrukturunda, bu günə kimi Azərbaycan üçün 60.7 milyon AVRO dəyərində vəsait ayrılmışdır. Burada diqqət su təchizatı və kanalizasiya sisteminin bərpa edilməsinə yetirilir. İlk layihə üçün pilot sahə olaraq ölkənin cənubunda yerləşən İmişli rayonu seçilmişdir.

2006-cı ilin avqust ayında Almaniya-Azərbaycan hökumətlərinin danışıqları zamanı belə razılaşdırılmışdır ki, KfW Azərbaycanda iki yeni proqramı həyata keçirəcək. Bu proqramlardan biri ümumi dəyəri 4 milyon AVRO təşkil edən yaşayış binalarının modernizasiyası proqramıdır. Daşınılmaz əmlakın satın alınması və ya təmir edilməsi üçün kreditlər təmin edən peşəkar yerli kommersiya bankları KfW vasitəsilə yenidən-maliyyələşdiriləcəklər və professional qaydada dəstəklənəcəklər. Həmçinin, Almaniya hökuməti KfW vasitəsilə ümumi dəyəri 5 milyon AVRO təşkil edən “kənd rayonlarında bankçılıq” adlı digər bir proqramı dəstəkləyəcək. KfW-in məqsədi yerli kommersiya banklarının dəstəklənməsindən ibarətdir. Bu dəstək sayəsində onlar gücləndiriləcək və kənd rayonlarında fermerlərə mikro kreditlər və kreditlər təmin etmək üçün həvəsləndiriləcəklər. Bununla yanaşı, iştirakçı bankların işçi heyəti xüsusi treyninq proqramları vasitəsilə professional qaydada təlimləndiriləcəklər.

ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Qurumu (USAID)

2006-cı ilin sonuna kimi USAID əsasən aşağıda təqdim edilmiş dörd proqram üzrə ümumilikdə 27.8 milyon ABŞ dolları vəsait təmin etmişdir:

- Iqtisadi Artım (12.9 milyon ABŞ dolları, 46.4 faiz):* Örtə müddətli əsas prioritetlər Azərbaycan Hökumətinə və özəl sektora, makro-iqtisadi tarazlığı saxlamaqla ölkənin təbii sərvətlər hesabına əldə edilmiş gəlirlərinin səmərəli investisiya qoyuluşlarına yönəldilməsinə imkan verəcək institutların yaradılmasına yardım etməkdir. USAID maliyyə planlaşdırılmasının əsas sahələrini, fərdi olaraq dövlət investisiyalarının hazırlanmasını və həyata keçirilməsini, dövlət maliyyə sisteminin və hesabatvermənin idarə edilməsini və müvafiq qaydada tərtib edilmiş qanunlar, qaydalar, təlimlər və kapitalizasiya vasitəsilə KOS-lar üçün kredit imkanlarının artırılmasını dəstəkləyir. Xəzinə funksiyalarını avtomatlaşdıracaq Xəzinə ilə bağlı İnformasiyanın idarə edilməsi Sistemini hazırlayacaq və dövlət gəlirlərinə dair daha səmərəli hesabatvermə üçün platformanı təmin edəcək hazırkı layihə Maliyyə Nazirliyi tərəfindən müsbət qarşılanmışdır və nazirlik tərəfindən maliyyələşdirmələr və natura ilə ödəmələr təmin edilmişdir. USAID Hökumətin davamlı infrastruktur və sosial investisiyalar hazırlamaq və həyata keçirmək və bu investisiyaları və büdcəni ardıcıl makro-iqtisadi mexanizm kimi müəyyən etmək potensialını gücləndirir. Bu sahədə İqtisadi İnkişaf Nazirliyi çox fəal partnyor qismində çıxış etmişdir. Bank ilə bağlı qanun və qaydalar habelə mərkəzi bankın illik olaraq 50 faiz artacağı gözlənilən bank sektoruna nəzarət potensialı ortamüddətli perspektivdə təkmilləşdirilir. USAID Qeyri-Bank Maliyyə İnstitutlarının 2004-ci il ilə müqayisədə 100 faiz artım ilə 2005-ci ildə portfel öhdəliyi üzrə ümumi dəyəri 63 milyon ABŞ dolları təşkil etmiş əməliyyatlarını dəstəkləmişdir. USAID bazarların birləşdirilməsini və kənd təsərrüfatı istehsalında əlavə dəyəri təkmilləşdirməklə daha rəqabətli kənd iqtisadiyyatının təbliğ edilməsi məqsədilə kənd təsərrüfatı istehsalına və aqro-biznesə texniki yardımı təmin etmişdir. 2005-ci ildə USAID tərəfindən yeni ticarət və investisiya sahəsində mövcud olan müəssisələrin yardımının həcmi 2.3 milyon ABŞ dolları və zavodların bərpa edilməsi sahəsində isə 4.9 milyon ABŞ dolları həcmində vəsait təşkil etmişdir. Cənubi Qafqaz Regional Su Təşəbbüsünün məqsədi Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstan arasında texniki əməkdaşlıq vasitəsilə su mənbələrinin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsindən ibarətdir.
- Demokratiya (8.4 milyon ABŞ dolları, 30.1 faiz):* USAID azad və ədalətli seçkilərin təbliğ edilməsi və dəstəklənməsi, demokratik siyasi partiyaların gecləndirilməsi, vətəndaş cəmiyyətinə səlahiyyətlərin həvalə edilməsi, media azadlığının və məlumat azadlığının təmin edilməsi, anti-korrupsiya islahatlarının təbliğ edilməsi və inkişaf etdirilməsi və məhkəmə sektorunun/hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi məqsədilə texniki yardımı təmin edir. 2005-ci ildə USAID əsas diqqətini bələdiyyə və parlament seçkiləri üçün azad və ədalətli seçkilərin təmin edilməsi üçün şəraitin yaradılmasına yönəlmişdir. Bu məqsədlə USAID siyasi partiyaların, yerli müşahidəçi təşkilatların təlimləndirilməsi, bələdiyyə seçkiləri zamanı vətəndaşların pilot sorğularının keçirilməsi, parlament seçkiləri zamanı görünməz mürəkkəbdən istifadəyə dair işçilərin təlimləndirilməsi və parlament seçkiləri zamanı milli sorğuların keçirilməsi ilə bağlı yardımı təmin etmişdir. USAID kütləvi mediya vasitələrinə azad çıxışı dəstəkləmişdir, Azərbaycanın televiziya və radio ilə yayım əhatəsinin ilk rəqəmsal xəritəsini hazırlamışdır və hüquqşünasların və hakimlərin ixtisas səviyyəsinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün təlimlər keçirmişdir. USAID-nin korrupsiya ilə mübarizə ilə bağlı fəaliyyətləri korrupsiya ilə mübarizə üzrə iki hüquqi vəkillik mərkəzlərinin açılışı ilə nəticələnmişdir. USAID 1991-ci ildə Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra qəbul edilmiş bütün qanunlarının, fərmanlarının və normativ-hüquqi aktlarının yeniləşdirilmiş mətnlərindən azad istifadə imkanlarının təkmilləşdirilməsinə yönəldilmiş Azərbaycanın hüquqi bazasını yekunlaşdırır. Vətəndaş cəmiyyətinin təbliğ edilməsinə və icmalar səviyyəsində vətəndaş iştirakına yönəldilmiş iki yeni demokratik layihələr planlaşdırılmışdır, layihə ilə bağlı tender élan edilmişdir və layihənin icrasına başlanılmışdır. USAID vətəndaş cəmiyyətinin, demokratik siyasi partiyaların gücləndirilməsini, hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsini və təkmilləşdirilmiş anti-korrupsiya islahatlarının həyata keçirilməsini dəstəkləməyə davam edəcək.

- *Səhiyyə (3.8 milyon ABŞ dolları, 13.6 faiz):* USAİD tibbi yardım islahatları, tibb sərəvətlərinin daha səmərəli istifadə edilməsi, sağlam həyat tərzini, xəstənin hüquq və məsuliyyəti haqqında məlumatın yayılması vasitəsilə tibbi xidmət və prosedurları təkmilləşdirir. USAİD reproduktiv saplamlıq/ailə planlaşdırılması, ilkin tibbi yardım, yeni doğulmuşların yaşaması, təcili tibbi yardım və səhiyyə sisteminin gücləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirməklə sistemik, institutlaşdırılmış dəyişikliklərin təmin edilməsi söylərində Hökumət ilə sıx əməkdaşlıq edir. Siyasət mexanizmlərinin hazırlanması, hüquq, tənizləyici və maliyyə islahatlarının həyata keçirilməsi üçün texniki yardım Səhiyyə Nazirliyinə təmin edilmişdir. Məsləhətlərin verilməsi və infeksiyon xəstəliklərin qarşısının alınması haqqında ailə planlaşdırılması dərsləkləri və yaşlılar arasında maarifləndirmə üzrə materiallar tibb işçilərinin və mairifləndiricilərin təlimləndirilməsində istifadə üçün hazırlanmışdır. Yerli və rayon tibb mərkəzləri, QHT-lər, icmalar və özəl sektor şəbəkələri yerli hakimiyət orqanları ilə bigə ailə planlaşdırılmasında və reproduktiv səhiyyə siyasəti və xidmətlərində dəyişikliklərin həyata keçirilməsini dəstəkləyirlər.
- *Təlimlər və Kiçik həcmli Qrant Proqramı (2.8 milyon ABŞ dolları, 9.9 faiz):* Çarpaz təlim və qrant proqramları bütün USAİD fəaliyyətlərini dəstəkləyir və başa çatdırır. Tədbirlər təlim və qrantlar vasitəsilə səhmdarların, iş assosiasiyaların və QHT-lərin texniki və idarəetmə potensialının artırılmasını təbliğ edir.

Yaponiya Formal İnkişafa Yardım Mexanizmi

Yaponiya və Azərbaycan arasında diplomatik münasibətlərin qurulmasından sonra Yaponiya Hökuməti Azərbaycana qrantlar, texniki yardım və kreditlər formasında ümumilikdə 560 milyon AVRO dəyərində vəsait təmin etmişdir. Fəaliyyətin qısa xülasəsi aşağıda təqdim edilmişdir:

- Beynəlxalq Əməkdaşlığa dair Yaponiya Bankı iki enerji stansiyalarının bərpa edilməsi üçün üç güzəştli kreditlər formasında 480 milyon AVRO vəsait ayırmışdır. Enerji istehsalı və ötürücü avadanlıqlarının müasirləşdirilməsi, ölkənin artan iqtisadiyyatına xidmət edən enerji təchizatçılarının etibarlılığının artırılması məqsədilə bir sıra layihələr həyata keçirilmişdir. Fərdi olaraq, 2005-ci ildə imzalanmış son kredit CO₂ və SO_x ixracının əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması vasitəsilə təbii qazın daha səmərəli istifadə edilməsinə və havanın çirklənməsinin azaldılmasına yöndəlidilmiş Şimal Qaz İstilik Enerji Stansiyası layihəsi olmuşdur.
- Yaponiya qrant yardım proqramlarının əksəriyyətində səhiyyə, icma-səviyyəli təhsil və Azərbaycan hökumətinin kənd və şəhər arasında mövcud olan sərt bölgünün aradan qaldırılmasında və ölkənin iqtisadi bazasının müxtəlifləşdirilməsində söylərinin bir hissəsi olaraq kənd rayonlarının inkişaf etdirilməsi kimi sosial göstəricilərə xüsusi diqqət yetirilmişdir. 2006-cı ildə Yaponiya hökuməti Bakıda yerləşən Müşviq sub-stansiyasının bərpa edilməsinə və Bakının böyük bir ərazisində enerji təchizatının tarazlaşdırılmasına yöndəlidilmiş layihə maliyyələşdirmişdir..
- Yaponiya beynəlxalq Əməkdaşlıq Qurumu vasitəsilə təmin edilmiş texniki əməkdaşlıq Azərbaycanda, maliyyə bazasının idarəedilməsi və planlaşdırılması kimi inzibati funksiyalar ilə bağlı təlimlərin keçirilməsi və son illər yerli nəqliyyat sektorunda və ətraf mühitin idarə edilməsində maliyyə-texniki əsaslandırma vasitəsilə potensialın gücləndirilməsinə yönəlmişdir.

İtaliya

ATƏT vaitəsilə tyin edilmiş seçkilərin monitorinqi sahəsində yardımın təmin edilməsi ilə yanaşı İtaliya, 2002-2005-ci illərdə öz təşəbbüslərini səhiyyə sektoruna yönəltdi. 2006-cı ildə qaçqınlar üçün yardım təmin edilmişdir. Yardımın ümumi həcmi 1 milyon AVRO təşkil etmişdir.